

Бб 425/1926/7-8

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ
ПОЛИТИКУ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Д-р МИЛАН ТОДОРОВИЋ

ГОДИНА VI

БРОЈ 7 и 8

ЈУЛИ—АВГУСТ 1926

БЕОГРАД
УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА, КОЛАРЧЕВА УЛИЦА 1/II
1926

САДРЖАЈ:

РАСПРАВА:

Dr. Милан Тодоровић, Трговински Уговор између наше Краљевине и Италије 513

ЧЛАНЦИ:

К. Савић, О уређењу техничке гране централне државне управе 538
С. Обрадовић, Наши трговински односи са Грчком 556
Л. Таубер, Наш Пројект Меничног Закона 578
Аполон Еропкин, Царинска политика и царинска тарифа 589
Ђ. Ђурчин, Влада и привредна криза 604
Извештај о Збору Централне Индустијских Корпорација Краљевине С. Х. С. 607
Нацрт Закона о Привредном Савету 613

ПРИВРЕД. ХРОНИКА:

Dr. Svetko Gregorić, Kratak pregled naše industrije 625
Х., Нова железничка мрежа 638
Dr. Ivo Belin, Ljubljanska konferencija privrednih komora 644
Александ. Станојловић, Економско стање Баната 648
Стање Народне Банке 658

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:

М. Т. N., Položaj delavcev v Jugoslaviji po rogočilih Inspekcije Dela 660
Мита Ђ. Николић, Поука о ђубрету стајским и вештачким ђубривом 661
Драгиша Лапчевић, Наша стара трговина 662
Ал. В., Савремена општина 663
Преглед штампе за месец јуни 1926. године 664

Уредништво и администрација «Економиста» налази се у Коларчевој улици број 1, II спрат (Индустријска Комора).

Претплата на «Економист» износи Дин. 200.— на годину или полугодишње Дин. 100.—. Поједини бројеви 20 динара. Редовни чланови Друштва за Економну и Социјалну Политику добивају лист у пола цене.

Редовни чланови плаћају Дин. 1.000.— једном за свагда. Утемељачи 5000, а добротвори друштва 10.000 динара и добијају лист бесплатно.

За иностранство Дин. 250.— годишње. — Излази једанпут месечно најмање у пет штампаних табака.

Претплату на «Економист» примају све поште у Краљевини на чековни рачун Број 53.017 Поштанске Штедионице у Београду.

ЕКОНОМИСТ

ГОДИНА VI

ЈУЛИ—АВГУСТ 1926

БРОЈ 7 и 8

РАСПРАВА

Трговински Уговор између наше Краљевине и Италије.

Од Dr. МИЛАНА ТОДОРОВИЋА.

Увод. — Општи поглед на значај нашег трговинског уговора са Италијом, и на прилике под којима је закључен.

Према подацима из наше званичне статистике Краљевина Италија заузима прво место у нашем извозу (са 25%) а друго место (са 20%) у нашем увозу. Истина да је један добар проценат од онога, што наша статистика нотира као »извоз за Италију«, у самој ствари транзит преко Италије (Трста) за друге државе (Шпанију, Француску и т. д.); али, и кад се изврши та коректура, учешће Краљевине Италије у нашој спољашњој трговини остаје велико, те као такво заслужује да му трговински политичар поклони највећу пажњу.

Сем тога мора се имати на уму и та чињеница, да је Краљевина Италија наш непосредни сусед, и то један сусед, чија привредна структура јако диферира од наше, што значи, да постоји једно пространо поље економске делатности, на коме се ове две државе могу узајамно и корисно допуњавати.

Једном речју, дакле, постојало је доста разлога, који су говорили у прилог тога, да се закључи трговински уговор између наше Краљевине и Италије, који би уговор послужио као основа за наше узајамне трговинске односе, — и свесне те потребе, обе државе помишљале су већ одавна на то, да приступе преговорима. Преговори за закључење трговинског уговора између наше Краљевине и Италије вођени су у три маха : 1921., 1923 и 1924. год. Први и други преговори вођени су без успеха ; последњи преговори у 1924. завршени су

позитивним резултатом : 14 јула 1924 потписан је уговор од обостраних делегата, а пре кратког времена уговор је вотиран у нашем Парламенту.

Поред оног општег значаја, који му припада с обзиром на јачину узајамних трговинских веза и с обзиром на разлику у привредној структури једне и друге државе, овај је уговор значајан и по томе, што уноси многе измене у нашу досадашњу трговинску политику. У нашој трговинској политици после рата уговор са Италијом заузима, баш услед тога, једно нарочито место, и као такав заслужује да буде предмет стручног проучавања.

Напоменућемо, пре свега, да је ово први послератни трговински уговор *са тарифним делом*. Трговински уговори који су му предходили (са Аустријом — сем последњег — са Чехословачком, са Немачком и са Пољском) — имају само општи део, т.ј. садрже само опште одредбе о регулисању узајамног трговачког промета, али без везивања царинских ставова. Уговор са Италијом садржи, поред општег, и тарифни део : ми смо у корист Италије везали 166 ставова наше увозне царинске тарифе ; Италија је везала у нашу корист 14 ставова своје царинске тарифе. Везани ставови су негде редуцирани, а негде не.

Сем тога ово је наш први послератни трговински уговор, који напушта она многобројна ограничења међународног промета добара, заведених у току и одмах после рата. Сви досадашњи (горе споменути) уговори резервишу у корист саговорача право : да се, по потреби, могу заводити и увозне и извозне забране. У италијанском уговору саговорачи се одричу тога права. У место тога долази уобичајена предратна одредба, по којој се прокламује принцип слободног промета, од кога су дозвољена одступања само за изузетне, у уговору изрично побројене случајеве.

Да споменемо, најзад, да овај уговор, и по својој садржини, т. ј. по броју питања која регулише, јако одступа од својих послератних претходника и прилази предратним уговорима : јер док се његови претходници ограничавају на мали број најглавнијих питања, италијански уговор регулише готово све што се односи на трговину.

С друге стране значајне су, нагласили смо, и прилике под којима су вођени преговори. Оне су врло интересантне, и као

такве заслужују да буду приказане у најкрупнијим потезима, јер се њихов отисак јако осећа на многим и многим уговорним одредбама.

Први и други преговори (1921 и 1923) вођени су под притиском једне мучне политичке ситуације. Од свршетка рата па све до Римског Споразума наши политички односи са Италијом били су непрестано затегнути : — стално су вођени преговори у циљу дефинитивног обележења политичке границе и регулисања других, мање или више важних политичких питања. Трговински преговори, вођени једновремено с овим политичким, стојали су непрестано под притиском ових последњих.

Трећи преговори (1924) вођени су под нешто повољнијим политичким приликама. Римски Споразум скинуо је са дневног реда многа политичка спорна питања, те се могло очекивати, да ће отпасти онај политички притисак који је дотле вршен на трговинске преговоре. Али, из разлога које ћемо мало час изнети, прилике за преговарање нису се услед тога много поправиле : политички притисак остао је и на даље, а сем тога у држању Краљевине Италије сада се јасно испољавају извесне тенденције, које су сваког дана доводиле у питање наставак преговора.

Улазећи овога пута у преговоре, Краљевина Италија заузима од првога дана став и улогу државе, »која је у претходним политичким преговорима принела велике политичке жртве, и која сада императивно захтева, да јој те жртве буду накнађене на економском пољу«.

Било би свакако интересантно испитати да ли је Италија ову улогу глумила, или је збиља имала уверење о поднетим жртвама. У овом последњем случају било би интересантно проучити, на који је начин такво уверење створено. Ми немамо довољно ни времена ни података да уђемо у ово проучавање, стога ћемо се задовољити, да ту чињеницу само констатујемо, уз напомену, да су, за време политичких преговора, учињене с наше стране многобројне изјаве, које су Италији дале донекле за право, да заузме горе споменути став.

Ствар је у овоме. Водећи политичке преговоре наши су делегати, изгледа, врло јако наглашавали, »да наша Краљевина не може приносити велике жртве на политичком пољу, али да је вољна да учини у корист Италије највеће уступке

на економском пољу«. Употребљујући овај аргумент наши су се Делегати надали, да ће постићи боље резултате у политичким преговорима ; и у тој нади они су давали многобројна обећања ове врсте, која су често уношена, истина у посве непрецизним редакцијама, у те политичке споразуме, одн. у протоколе и записнике.

Као што нам је свима познато овај наш аргуменат о »будућим економским уступцима«, које смо обећали, у накнаду за жељене политичке уступке, — није дао никакве резултате на политичком пољу ; али су та усмена и писмена обећања остала забележена, — и улазећи у трговинске преговоре Италија се на њих врло често позивала, и тражила као с неким правом, да се та обећања испуне.

Да нагласимо, најзад, да су веома јак утицај на ток трговинских преговора вршили мишљење и уверење, које Италијани имају у погледу на своју улогу на Балкану.

У току после рата код Италије се ствара и укорењује уверење, да је она, као по неком природном праву, позвана да наследи Аустроугарску Монархију на Балкану. У Италијанској идеологији, »Балканске државе, дакле и наша Краљевина, улазе у сферу италијанских политичких и економских интереса ; Италија гледа у њима своје колоније, које су ту да задовоље жеље и интересе Италије као своје метрополе, и које немају права да се отресају те улоге коју им је судбина великодушно доделила«.

Одвело би нас далеко испитивање свих оних чињеница, које су утицале на то, да се код Италијана створи и одомаћи једно овакво уверење ; али, потпуности и објашњења ради, нека нам је дозвољено, да укажемо на два три момента који су деловали у овом правцу.

Из Европског Рата Италија је изашла појачана и са проширеном територијом, док су сви остали њени балкански конкуренти изашли из рата знатно ослабљени : од моћне Аустро-Угарске Монархије остају мале и слабе Аустрија и Мађарска ; Немачка излази из рата изцрпена и економски и демографски, притиснута уз то великим теретом ратне штете ; Русија се налази у унутрашњој револуцији, онеспособљена дакле на дуже време за макакву спољашњу акцију, — према томе Италија се јавља без конкурената у својим завојевачким тежњама на Балкану.

Уз ове повољне спољашње чињенице долазе и психолошке особине Италијанске расе. Италијани имају, као што је познато, врло бујну уобразиљу. Идеја о политичко-економском завојевању Балкана, сама по себи врло привлачна за италијанске државнике, налази у њиховој бујној машти повољан терен за развијање. Од једне побожне жеље, како је ова идеја морала изгледати у почетку, постаје убрзо једно опште уверење; економско завојевање Балкана улази у програм италијанске политике; оно постаје циљ, на коме свака Италијанска Влада енергично ради, — при чему наравно, и не поставља питање: да ли су Балканске Државе вољне или не да приме улогу која им се намеће?

Улазећи у трговинске преговоре Италија не губи из вида ни за један меменат горњи циљ: она гледа у трговинском уговору најпоузданије средство да тај циљ оствари, — и томе следствено она уноси у уговор т. ј. покушава да у њ унесе одредбе, које би имале за последицу да утру пут за намеравано економско завојевање Балкана.

Једва је и потребно нагласити, да наша Краљевина није могла стати, на гледиште које је заузела Краљевина Италија: жртве које смо принели приликом политичких преговора ми нисмо могли усвојити као аргумент и разлог за нове жртве на економском пољу; још мање пак да смо могли усвојити италијанску тезу, да је Балкан у сфери њених политичких и економских интереса, те да ми треба да примимо улогу њене колоније. Ми желимо да одржавамо економске везе са Италијом, али не као њена колонија, већ као потпуно самостална држава, — и полазећи са тога становишта, ми смо се морали борити против свих предлога, у којима се манифестује тежња економског завојевања.

Преговори где су саговорачи стајали на тако супротним гледиштима, били су свакодневно у опасности да се прекину. Уљушкани у своје лепе снове о економском завојевању Балкана, Италијани су често излазили и са таквим захтевима, за које се и на први поглед могло казати, да их једна суверена држава не сме прихватити, — али Италија узимајући на се улогу метрополе одн. гледајући у нама своју колонију, — није увек била способна да сама себи објасни, зашто се ми против таквих захтева бунимо одн. како се смемо (као колонија) бунити. С друге стране пак јасно је и то да су код нас ове Ита-

лијанске освајачке тежње провоцирале страх који, са својим великим очима, често пута види опасност и онде где је и нема, — и при таквом расположењу т. ј. у томе страху ми смо се често пута очајнички борили и против најневинијих предлога.

Није ни потребно наглашавати, да су све горе побројане чињенице морале оставити извесне трагове на уговорном елаборату, и стога је било потребно, да их овде подвучемо, и да, у доцнијем излагању, по потреби, на њих скренемо пажњу.

І. Одељак. — Садржина трговинског уговора.

Садржина послератних трговинских уговора као што смо већ нагласили, ограничава се на посве мали број одредаба, управо на минимум који се сматрао као неопходно потребан да створи правну основу за обављање узајамног промета добара између двеју држава.

Ако разгледамо ма који послератни уговор (са Аустријом, Немачком, Чехо-Словачком, Пољском) доћићемо до сазнања, да он садржи у главном свега две одредбе, на име: 1. клаузулу највећег повлашћења; и 2. одредбу о увозним и извозним забранама.¹ — Све остале одредбе или су посве безначајне, или пак садрже прописе за ближе тумачење и примену горње две одредбе.

Италијански уговор, по својој садржини, много је пространији од свих других послератних уговора. Поред клаузуле о највећем повлашћењу и поред одредбе о забрани извоза и увоза, — овај уговор садржи још много других одредаба, којима су регулисана разна друга питања, која стоје у тешњој или лабавијој вези са трговином. У овом погледу, италијански уговор сличан је оној врсти предратних уговора, који носе назив »уговори о трговини и пловидби«.

С обзиром на овако опсежну садржину, а у циљу што прегледнијег излагања исте, ми смо сматрали за потребно, да групујемо уговорне одредбе по њиховој сродности, и да их тако груписане излажемо. Овако поступајући добијамо четири групе уговорних одредаба, на име:

¹ Напомиње се, да је највеће повлашћење у послератним уговорима условно, јер не обухвата повластице из контингентних и компензационих уговора. По одредби о увозним и извозним забранама резервисано је уговорним странама право, да могу у свако доба, декретовати такве забране.

1. Одредбе које имају за циљ да регулишу узајаман промет добара ;
2. Одредбе које се односе на права и обавезе — правни положај — обостраних поданика ;
3. Одредбе које регулишу саобраћај (железнички и пловидбени) ;
4. Остале уговорне одредбе т. ј. одредбе које, по предмету који регулишу, не улазе ни у једну од прве три групе.

І. Одредбе које регулишу промет добара.

Италијански уговор регулише узајамни промет добара на исти начин, како је то регулисано у већини предратних уговора. У овом погледу заслужују помена следеће чињенице.

1. Уговор прокламује потпуну слободу трговине између области уговорних страна, т. ј. уговорне стране примиле су обавезу, да међусобни промет добара — увоз, извоз, транзит — неће спречавати никаквим забранама ни ограничењима.¹

Обавеза уговорних страна : да не могу заводити никакве забране, — ублажена је тиме, што су уговорне стране резервисале себи право, да могу заводити и забране — увозне, извозне и провозне — у неким изузетним, у самом уговору (чл. 7) изрично и лимитативно побројаним случајевима, на име:

- a) за ратни материјал (у изванредним околностима) ;
- b) с обзиром на јавну безбедност ;
- c) с обзиром на санитарну и ветеринарну полицију ; и
- d) за предмете државног монопола.

Сем ова четири одступања, која ћемо наћи у свима предратним трговинским уговорима, италијански уговор одређује (Р. Р тач. V) : »да принцип слободне трговине (чл. 7. уговора) не важи ни за увоз вина, сем у границама у којима не смањује ограничења која сада постоје, или доцније буду заведена

¹ Нагласићемо одмах, да је ова уговорна слобода трговине нешто сасвим друго од режима слободне трговине, који се ставља као антитеза заштитном систему. Уговорна слобода трговине не ставља никаква ограничења у погледу царинског оптерећења, она само искључује могућност извозних, увозних и транзитних забрана ; што се царина тиче, уговорне стране задржавају одрешене руке, у колико, наравно царине не би биле везане уговорном тарифом. Према томе принцип уговорне, слободне трговине не би био повређен ни при тако високим заштитним царинама, које иду чак до прохибиције.

на увоз вина у једној или другој држави«, — значи, дакле, да стране уговорнице могу декретовати забрану увоза вина, у колико би та забрана важила према свима државама.¹

Упоређен у целом питању под 1., са другим послератним уговорима, италијански уговор представља, сумње нема, знатан корак унапред ка нормалним приликама. Код свих послератних уговора уговорна слобода трговине не постоји: — јер се у свима уговорима налази одредба, која даје права и могућности уговорним странама, да »у случају потребе и по свом нахођењу« могу забранити увоз, извоз и транзит ма које робе — уз један једини услов, да таква забрана буде општа, т. ј. примењена према свима државама².

На основу ове резерве принцип уговорне слободне трговине, који је био прокламован у другим послератним уговорима, могао је овде сваког момента бити доведен у питање; док је ова опасност код италијанског уговора искључена одн. ограничена на она четири раније споменута случаја.

2. По члану 2. уговора стране уговорнице признају једна другој највеће повлашћење, и то, како у погледу царинског оптерећења и других дажбина, тако и у погледу свих царинских формалности, тарифалних (железничких и бродарских) погодности, поступка при утовару, истовару и транспорту робе, и т. д., — и »иначе у погледу свега што се односи на трговину«.

Принцип највећег повлашћења не примењује се само на две врсте повластица, на име: а) на повластице из пограничног промета, — при чему је изрично утврђено да погранична зона не може бити шира од 15 км. с једне и друге стране границе; и б) на повластице из царинске уније, ако би је једна од уговорница евентуално закључила са неком трећом државом.

Највеће повлашћење предвиђено у чл. 2. италијанског уговора, носи тип т. зв. безусловног највећег повлашћења. На основу њега свака уговорница стиче право, да рекламира у своју корист све повластице (изузев оних из пограничног

¹ Увозна забрана може се декретовати само за проста вина (*vinu comtino*). Резерва је унета с обзиром на сличну одредбу у уговору између Италије и Шпаније с једне, а с обзиром на постојећу винску кризу, код нас с друге стране.

² Видећемо доцније (тач. II 2) да овај услов није важио за контингенте.

промета и царинске уније), које је, одн. које би она друга уговорница дала некој трећој држави, и то *inso facto* и безусловно т. ј. без икакве накнаде.

И у овој тачци италијански уговор јако одступа од свих других послератних уговора. И ови последњи имају, казали смо већ, клаузулу највећег повлашћења, али са много ужим домашајем. На основу ње нису се могле рекламирати не само повластице из пограничног промета и царинске уније, већ ни оне специјалне повластице, које су давале путем т. зв. компензационих и контингентних уговора, било да су одобрени контингенти за робу, чији је увоз или извоз забрањен, било да се за робу, чији је увоз иначе дозвољен, одобрава редукција царинског оптерећења за одређене контингенте. Овим ограничењима највеће повлашћење у послератним уговорима добило је било карактерно обележје условног највећег повлашћења, какво је, пре рата, било уобичајено у уговорима Сјед. Америчких Држава.

Италијански Уговор, као што смо казали уводи безусловно највеће повлашћење, што значи да се на основу њега могу рекламирати и повластице из контингентних и компензационих уговора, — те на тај начин напушта послератну и приступа предратној пракси.

Интересно је споменути, да је у закључном протоколу, ово и изрично наглашено, т. ј. поред прецизне формуле у самом тексту, која је идентична с предратном формулом безусловног највећег повлашћења, закључни протокол уз чл. 2 понова наглашује: »да се на основу највећег повлашћења могу рекламирати и повластице из контингентних и компензационих уговора, — али само под истим условима и у истим границама (т. ј. у истој количини).¹

¹ Ова изрична напомена: да се по највећем повлашћењу могу рекламирати и повластице из контингентних уговора, — умесна је, јер отклања могућност спорног тумачења, које би се иначе могло појавити с обзиром на сужено тумачење, које је клаузула највећа повлашћења добила у току и после рата. Што се тиче оног додатка: »под истим условима и у истим границама«, — он има једну незгуду, на име, даје могућност да се прицип највећег повлашћења овде-онде изигра.

Узмимо примера ради, да Италија закључи уговор са Швајцарском, и да у том уговору да (веже) нарочито повољан став за увоз говеди из Швајцарске. али тако, да тај нижи став важи само »за десет хиљада грла«. Ово контингентирање не претставља никакво ограничење

3. Италијански је уговор, као што смо већ у уводном делу казали, наш први послератни уговор са тарифним делом; сви ранији послератни уговори имају само општи део, без уговорних (везаних) царина.

Споменућемо одмах, да ово није случајна појава. У години 1920.-21., када су закључивани уговори са Аустријом, Чехо-Словачком, Немачком и Пољском, наша Краљевина није била у могућности да закључује тарифне уговоре. Немогућност за ово долазила је из два разлога: а) што србијанска царинска тарифа — рађена према потребама Србије, а проширена с важењем на целу територију — није могла послужити као погодна основа за пактирање тарифних уговора за проширену Краљевину; и б) што су несређене економске прилике, при којима је сваког часа могла наступити каква непредвиђена промена и изненађење, диктовале да се чува царинска аутономија.

У 1924. години прилике се поправљају: израда нове царинске тарифе с једне стране, а извесно стабилизирање економских односа с друге стране, створили су могућност и за склапање тарифних уговора¹.

У италијанском уговору везано је 166 ставова наше опште тарифе у корист Италије, и 14 ставова италијанске опште тарифе у нашу корист. С обзиром на структуру наше узајамне трговине и њене захтеве, Италија је спустила одн. везала у нашу корист поглавито царине на увоз производа пољопривреде и сточарства; ми смо са своје стране редуцирали, односно везали у корист Италије, царине на индустријске артикле и јужно воће².

за Швајцарску, чији годишњи извоз за Италију никад не достиже горњу цифру; на против значи врло много за нас, јер је наш извоз око 100.000 грла годишње. Овим маневром Италија је у могућности, да Швајцарској да једну повластицу, која у пракси преставља повластицу за цео швајцарски, а само за $\frac{1}{10}$ нашег извоза. Исту могућност за изигравање пружа и резерва »под истим условима«.

¹ Напомиње се да за Италију ово није први тарифни уговор, у току 1922 и 1923 Италија је закључила неколико тарифних уговора (са Швајцарском, Француском, Шпанијом, и т.д.)

² У Италијанској тарифи везани су, у нашу корист ставови за: стоку (коње, говеда, овце, свиње), за живину (живу и клану), за месо свеже и препарирано, за кромпир, за суве шљиве, за суве печурке, и за цемент. Сем тога ми се користимо по принципу највећих повлашћења свима ставовима, везаним у уговорима између Италије и других држава

Ставови наше царинске тарифе — и аутономне и уговорне — *прости* су, т. ј. при увозу робе наплаћује се царина означена у тарифи без икаквих додатака и коефицијената. Ставови италијанске царинске тарифе су неки *прости* а неки *сложени*, — у овом последњем случају уз царински став долази коефицијент, којим се предвиђен царински став мултиплицира. Пр. царина на коње износи : основни став 100 уз коефицијент 0.5, — свега 150. У тарифном делу уговора везани су и основни ставови и то њихови коефицијенти.

Све се царине рачунају у злату, или се увознику даје право (не уговором него по прописима интерног законодавства), да царину плаћа у ефективном злату или у свакој другој законској монети, уз доплату ажије. Ажију одређује Министар Финансија ; али је уговором предвиђено, да ажија на везане ставове мора бити равна ажији на невезане ставове. (Р. Р. IV.)

Ова резерва има практичног значаја при великом броју неуговорних држава, губи пак свој значај чим се закључе трговински уговори.

Поред увозних тарифни део уговора везао је и неколико извозних царина. Италија је примила обавезу, да ће дозволити слободан, т. ј. неоцарињен извоз цинка; ми смо, се са своје стране, обвезали, да нећемо оптеретити царином извоз : дрвета, угља, марне, руда (гвожђа, мангана и бакра), мараске и свежих риба, а да нећемо на храстове прагове наплаћивати извозну царину већу од 0.65 дин од 100 кг.

Што се тиче транзитних царина уговор предвиђа (чл. 9) обавезу за обе уговорнице : да неће наплаћивати никакве транзитне царине за робу пореклом из једне уговорнице, кад она прелази у транзиту — са или без претовара — територију оне друге уговорне стране.

У нашој тарифи пак везани су, у корист Италије, следећи ставови : пиринач, воће и поврће, цвеће, коже, брашно, масна уља, вино (вермут, марсала и шампањ), теста, чоколада, сирови, конзерве, свеће, сумпор, боракс, фосфати, текстилна роба (памучна, вунена и свиlena предива и тканине), шешири, израде од мрамора и цемента, часовници, машине и апарати, аутомобили.

У одељак о царинама дошла би, по својој спољашњој форми, и одредба чл. 5., која намеће уговорним странама обавезу : да робу увезену из *т р е ћ и х д р ж а в а*, пошто је *и с т а т р а н з и т и р а л а* територију једне уговорнице, — неће третирати мање повољно но код би била уве-

У тесној вези са царинским тарифама стоје још три питања, на име :

- а) оптерећење увезене робе потрошним порезама ;
- б) оптерећење увезене робе царинским доплатком (компезиторном царином) за случај извозне премије ; и
- с) царинско ослобођење за т. зв. увоз и извоз на повратак.

Прво и треће питање регулисано је у уговору — и у следећем даје се кратка садржина и објашњење дотичних одредаба; питање под в (извозне премије), остало је нерешено — отворено.

По чл. 8 Уговора свака уговорна страна примила је обавезу : да робу, увезену из друге уговорнице неће оптеретити ни другим ни већим потрошним порезама — државним или општинским — од оних, којима подлежи иста врста робе домаћег порекла.¹

Ова се одредба налази у свима предратним трговинским уговорима, а има за циљ да спречи изигравање везаних ставова, које би изигравање било врло лако, кад такве одредбе не би било у уговору.

Узмимо, примера ради, да је уговором везан царински став на шећер — рецимо 100 дин. по квинталу — а да нема у уговору горње обавезе. У том случају свака би држава могла до миле воље повећавати тај везан став, и то врло просто на тај начин, што би увезен шећер оптеретила већим трошаринским ставом од онога, којим је оптерећен шећер домаћег порекла.

Поред горе цитиране одредбе о једнакости трошаринског оптерећења Закљ. Пр. уз чл. 8 стипулира још једну обавезу, да жена транзитирајући неку трећу државу. (Пр. Швајцарска роба, увезена код нас у транзиту кроз Итдлију, уживаће исти престиж, као кад би била увежена уз транзит кроз рецимо Аустрију.

По својој садржини пак ова одредба припада железничкој концесији, јер има за циљ, да фаворизира железнички промет (транзит) уговорних страна. Само по себи одредба је карактеристична из два разлога: (1. што намеће уговорним странама једну обавезу која стипулира извесна права (користи) и за треће државе, — што иначе није обичај код међународних (па и трговинских) уговора ; и 2. што у трговинском уговору расправља (решава) једно детаљно питање из железничког саобраћаја, мада су и најосновнија питања из те области испала из трговинског уговора и отишла у железничку конвенцију.

¹ *Нап.* видети француски текст, а не српски који је наопако преведен.

се државна трошарина за артикле чији су ставови везани у тарифном делу уговора, — може заводити само на ону врсту робе (артикла), која се и у земљи производи.¹

Ова одредба има исти циљ као и она прва на име, да спречи изигравање везаних ставова. Узмимо примера ради, да смо везали царински став на увоз лимуна и поморанџи из Италије, а да горње одредбе у уговору нема. При таквом стању ствари ми бисмо врло лако могли изиграти везане ставове, заводећи државну трошарину на лимуне и поморанџе које ми и непроизводимо, одн. производимо у незнатној мери.

Царинско ослобођење за т. зв. увоз и извоз на повратак т. ј. царинско ослобођење робе која се само привремено увози одн. извози но с тим да буде понова враћена, регулише се увек путем интерних закона сваке поједине државе; али је већ одавна заведен обичај, да један део тога промета буде регулисан и трговинским уговорима.

Да споменемо одмах, да царинско ослобођење увоза и извоза на повратак има свој *raison d'être* у самом појму царине. Царина је потрошна пореза која оптерећује робу намењену да буде у земљи конзумирана, — према томе отпада разлог за царинење онде, где се једна роба само привремено увози, али је већ унапред опредељено, да се има понова извести.

Акцептирајући у овом погледу предратну праксу италијански уговор стипулира царинско ослобођење за следеће врсте увоза и извоза на повратак :

- a) за мустре, које се уносе у циљу поручбине робе;
- b) за превозна средства (обухватајући овде и стоку за вучу и запрежни материјал), која служе само за транспорт робе, и која се, по извршеном транспорту, враћају натраг;
- c) за џакове, корпе, судове и све друге врсте реципијената као и за покриваче (цираде) и све друге врсте завоја, који служе само за завијање одн. пренос робе.

d) за стоку, која се из једне уговорне стране догони на вашаре и пијаце оне друге уговорнице, — па се непродата враћа натраг.

За све горе побројане случајеве ослобођење од царине важи, казали смо, под условом, да се дотични предмети у из-

¹ Изузетно дозвољава се Државна трошарина и за робу која се не производи у земљи, ако је иста постојала пре закључења уговора — али се ни ова не може повећати.

весном, унапред утврђеном року, понова врате у земљу одакле су увезени. Од ове обавезе ослобођена је само она дата мустра, које се само као такве («мустре без вредности») могу употребити¹.

4а. Поред питања о царинском оптерећењу врло је важно — с обзиром на могућност забране увоза и транзита из ветеринарских разлога — питање о трговачком промету са стоком и сточним производима. И у жељи да се избегне опасност заразе с једне, а евентуално злоупотреба права забране с друге стране, — чл. 20 уговора предвидео је закључење ветеринарне конвенције, која је потписана кад и трговински уговор.

5. Поред до сада побројаних одредаба, које се односе на укупан промет добара између уговорних страна, италијански уговор регулише, у једном засебном анексу, и т. зв. погранични промет, т. ј. промет добара између обостраних поданика настањених у непосредној близини с једне и друге стране граничне линије.

Установа пограничног промета, т. ј. специјалне повластице и олакшице за ту врсту промета, сматра се као потребна и корисна између суседних држава са сувом границом; и као таква она је била и пре рата уобичајена између држава у непосредном суседству. Италијански уговор акцептирао је предратну праксу: и његов анекс о пограничном промету израђен је у главним по угледу на те предратне установе.

С погледом на питања која су њима регулисана, одредбе пограничног промета можемо поделити у три групе, на име: а) општи погранични промет; в) промет између двовласника; и с) попаша, — и у следећем дајемо кратко излагање све три групе уговорних одредаба.

Ад. а

Општи погранични промет обухвата повластице, које уживају *сви становници* пограничне зоне². Међу повластицама ове врсте вреди нотирати:

¹ О доплатку на случај извозне премије, које питање није уговором предвиђено, говорићемо у III делу.

² Пограничну зону има да обележи накнадно на лицу места једна специјална комисија; уговор означаје само толико, да она не може бити шири од 10 км. с једне и с друге стране граничне линије.

1) Царинско ослобођење за предмете људске и сточне хране, који су произведени у једној а преносе се ради потрошње у пограничну зону друге уговорнице. Царинско ослобођење важи у принципу само за аграрне и сточарске производе, и само у количини потребној за подмирење свакодневних властитих потреба. За предмете људске хране (хлеб, брашно, месо, сир, кајмак и т. д.) у самом уговору одређује се максимална количина, која се пушта слободно без царине ; за сточу храну уговор не прецизира количину, већ се оставља царинским органима да оцене, да ли се у конкретном случају има посла са робом намењеној за властите — свакодневне — потребе, или је можда у питању чисто трговински промет, који као такав, не ужива царинско ослобођење ни у пограничном промету.

2) С друге стране опште одредбе пограничног промета имају за циљ, да створе нарочите олакшице т. ј. да упросте царински поступак за увоз и извоз на повратак, као и за један део промета облагорођавања. Промет на повратку обухвата : привредни инвентар (стоку за рад, машине и т. д.) који се преноси ради привремене употребе ; транспортна средстава ; и судове и завоје. Промет облагорођавања ограничава се и овде на »свакодневне властите потребе«, дакле на : мељаву, прераду дрвета за грађу, и поправку алата.

Царински поступак (према редовном промету на повратак) упрошћен је овде у толико, што се не тражи полагање (кауцирање) царине у готову ; што се тиче промета облагорођавања, одступање према општим важећим законским прописима састоји се у томе, што се дозвољава и активан и пасиван промет облагорођавања, без царина за дометке и инкорпорирани рад.

Ad. в.

Поред повластица из општег пограничног промета, — који и за њих важе, јер су становници пограничне зоне, — двовласници имају и неке специјалне повластице, чији је циљ да омогуће редовну и несметану експлоатацију двовласничких имања. С обзиром на тај циљ двовласници имају право, да преносе (преводе) преко граничне линије од свога домицила на имање и обрнуто, наравно без царине и уз упрошћен царински поступак :

- 1) стоку за пољски рад и на пашу ;
- 2) привредни инвентар ;

3) семе за сетву ; и

4) све производе (аграрне, шумарске ,сточарске) добивене на свом имању.

Ad. c.

Одредба о попаши (чл. 5 анекса) има за циљ да, водећи рачуна о потребама сточарства, омогући становницима у пограничној зони једне уговорне стране, да се послуже утринама, пашњацима и сточним зимовницима који се налазе на територији друге уговорнице.

Одговорајући овој потреби уговор стипулира за пограничне становнике право, да могу, слободно од царине, терати стоку на пашу и зимовање, под условом да се иста врати у року од 6 месеца. Царинско ослобођење обухвата : стоку која је отерана на пашу одн. зимовање, приплод од стоке (сразмерно броју одраслих женских грла), и добивене сточне производе (сир, масло, и т. д.) опет сразмерно броју грла.

Од овог, назовимо га нормалног пограничног промета, уговор с Италијом учинио је два значајна одступања, од којих се једно односи на Задар, а друго на извесне индустријске артикле.

О овим одступањима говориће се у критичком делу уговора.

II. Положај Поданика.

Поред трговинског уговора, који има за циљ да створи повољне услове за узајамни промет добара, закључена је једновремено, између наше и Краљевине Италије, али као потпуно самостални уговор, и конзуларна конвенција о настањивању, чији је циљ : (1.) да регулише правни положај обостраних поданика и (2.) да обележи атрибуције конзула и конзуларних агената.

С обзиром на конкретне прилике овај уговорни елаборат има исто тако велики, можда чак и већи значај но и сам трговински уговор, — и стога би била потребна и благодарна теза узети и ову конвенцију у проучавање и оцену. Ми, на жалост, немамо сада времена за тај посао, и стога се ограничавамо само на оне одредбе о поданицима, које су унете и у трговински уговор.

Сам тај факат, да је поред трговинског уговора, закључена и конзуларна конвенција, морао је имати утицаја при

стипулирању оних одредаба у трговинском уговору, које се односе на правни положај поданика. Разлог је врло прост: конзуларна конвенција је главни уговорни елаборат, који садржи детаљне одредбе о правима и дужностима поданика једне уговорне стране, када се они, стално или привремено, задржавају на територији друге уговорнице, — према томе трговински уговор ограничио се у овом погледу само на оно, што је било апсолутно потребно, избегавајући сва излишна понављања.

И полазећи са тога становишта наш трговински уговор са Италијом био је врло штедљив у регулисању ове материје: о правном положају обостраних поданика говори се само у 4 члану, на име: у чл. 1. 11., 16., и 17. И ако извршимо детаљну анализу дотичних одредаба, долазимо до закључка: да је, из целе материје о правном положају поданика у трговински уговор унет само онај део, који је збиља неопходно потребан, те да се обезбеди извршење одн. реализовање уговорних одредаба о узајамном промету добара, — све остало остављено је Конзуларној конвенцији.

Трговински уговор садржи, казали смо, свега 4 члана по овом питању, на име: *a)* чл. 1. који обезбеђује обостраним поданицима употребу саобраћајних установа; *b)* члан 11, који им обезбеђује право закључивања трговинских послова, и *c)* члан 16 и 17, који им пружа правну заштиту (обухватајући овде и физичка и правна лица).

У следећем даје се кратка садржина горе споменутих одредаба.

По чл. 1. уговора поданици уговорних страна могу се користити, под истим условима као и домородци (властити поданици) свима саобраћајним установама, као на пр.: друмовима, воденим путевима, каналима, скелама, мостовима, пристаништима, установама за утовар и истовар робе, и т. д. и т. д., — плаћајући, за употребу тих установа, исте таксе као и властити поданици.

Ова одредба имала је, пре 100 и више година врло велики значај. Тада су постојале на сваком кораку саобраћајне порезе, чија је примена често пута онемогућавала употребу саобраћајних установа, — стога је било потребно уговорно регулисање: да се наплата »такса« т. ј. тих саобраћајних пореза отклони, или бар сведе на сношљиву меру. Данас је та

одредба изгубила практичан значај, будући да су ове саобраћајне порезе укинуте, — и она се одржава у уговорима више из конзерватизма но из неке потребе.

Члан 11. уговора обезбеђује, казали смо, обостраним поданицима, вршење трговине, т. ј. закључење трговачких послова.

У том циљу уговор предвиђа, да трговци и индустријалци — а тако исто и њихови путници и агенти — из једне уговорне стране могу долазити у област друге уговорнице, и овде закључивати трговачке послове — куповину и продају робе. Услов је, да таква лица имају у својој земљи протоколисану фирму, и да су снабдевени легитимационом картом. Закључке могу правити на јавним тржиштима и са фирмама, које дотичан артикал употребљују у трговини одн. индустрији, — забрањено им је пак да примају поруџбине директно код потрошача.

Сем тога уговор изрично забрањује торбарее: трговци и трговачки путници могу собом носити мустре али не и робу. Изузетак је направљен за наше торбаре из околине Кочевља и Логатеца, којима је дозвољено да могу торбарити и у Италији производе домаће радиности (израде од дрвета), а у обиму у којима су ту трговину обављали и пре рата.

Чланом 17 даје се поданицима једне уговорне стране правна заштита код судова и других земаљских власти оне друге уговорнице.

По тексту поменутог члана поданици једне уговорне стране имају права приступа код судова и осталих земаљских власти оне друге стране, да овде траже заштиту својих права и интереса. Они се могу појавити на суду било као тужена било као тужилачка страна, и по потреби наименовати своје заступнике и адвокате.

Исто право припада, по чл. 16. и 17. уговора, и правним лицима (трговачким, грађанским и осигуравајућим друштвима), која су пуноважно конституисана на територије једне од уговорница. Уговором се признаје: 1. њихово правно постојање 2. њихово право да закључују правне послове; и 3. право о заштити.

Према предратним уговорима овде су унете две новине, на име: призната су и грађанска (а не само трговачка) друштва; и признати су као домаћа и друштва, која могу имати домицил у иностранству.

Сумаран поглед на све 4 горе цитиране одредбе доводи нас до закључка, да трговински уговор регулише материју о правном положају поданика само у толико, у колико се то регулисање сматра као допуна одредбама о трговачком промету, одн. као услов да се обостран трговачки промет може обављати.

Уговор предвиђа, видели смо раније, слободу трговине, т. ј. ставља обавезу сауговорачима, да не заводе увозне и извозне забране. Али да би се од ове слободне трговине могла учинити употреба, мора се обезбедити и слобода и могућност трговања и закључивања, трговачких послова, и у том циљу долазе у главном и одредбе о поданицима: да могу долазити у област друге уговорнице; да могу употребљавати саобраћајна средства и установе; да могу правити трговачке закључке; да могу апеловати на овоземаљске власти ради заштите својих права и интереса.

III. Одредбе о саобраћају.

Железнички саобраћај између наше и Краљевине Италије регулисан је конвенцијом о транзиту и о јадранским тарифама, која је конвенција, мада пактирана и закључена једновремено са трговинским уговором, у правном погледу потпуно одвојена од њега и чини самосталну целину за се. У самом трговинском уговору о железничком саобраћају нема ни говора; изузев мало час цитирану одредбу из чл. 1. који признаје генерално употребу саобраћајних средстава.

Било би свакако, не само интересантно него и врло потребно, да неко изложи садржину, подвргне детаљној критици Конвенцију о транзиту и забрани свим тарифама, а специјално да се проучи оно основно питање: из којих смо разлога ми сматрали за опортуно да сада закључујемо конвенцију по једном питању, за које смо до скоро држали да треба да остане у нашој аутономији.

Ми остављамо саобраћајним стручњацима ово благодарно поље рада; док ћемо, са своје стране, у критичком делу, додирнути само два три питања из те Конвенције.

Што се тиче бродарског саобраћаја италиански уговор, у свом општем делу, садржи оне исте принципе, који налазимо и у свима другим трговинским уговорима, и које, као такви, представљају већ једну врсту кодифицираног Међународног права.

Од ових уговорних одредаба вреди споменути :

1. Члан 24. уговора, по коме се бродовима једне уговорне стране признаје право да могу увозити и извозити из пристаништа оне друге уговорнице сваку врсту робе, чији је увоз одн. извоз дозвољен домаћим бродовима, при чему ће дотична роба плаћати исте царине (и др. дажбине), као кад би била увезена одн. извезена на домаћим бродовима.¹

2. Члан 23. уговора прокламује принцип једнаког третмана са домаћим за бродове једне уговорне стране, када пристају одн. када се задржавају и врше трговачке операције у пристаништима друге уговорнице.

Једнакост третмана обухвата све пловидбене и трговачке операције : једнако је оптерећење пристанишним таксама ;² једнак поступак пристанишне и санитарне полиције ; једнака права при накеровању, утовару и истовару ; једнаке све царинске и друге формалности ; и т. д.

Примедба коју смо горе учинили важи и овде. За време док је постојао диференцијални поступак, уговорни принцип једнакости био је услов *sine qua non* да омогући страним бродовима улаз и вршење трговачких операција у туђим пристаништима ; данас се та једнакост сматра као општа тековина међународног права, и као таква она би, уз извесне изузетке, била практикована и без нарочитих уговорних одредаба.

3. Поред принципа изједначења са домаћим бродовима уговор предвиђа и највеће повлашћење (чл. 23), — према коме свака уговорна страна има права да рекламира, под условом реципроцитета за своје бродове, и све оне повластице, које би она друга уговорница могла, у области бродарства, дати некој трећој држави.

¹ Пре 40 или 50 година, док је потпомагање домаће марине било засновано на бази диференцијалног поступања, горе цитирана одредба била је, да се тако изразимо, неопходно потребна, јер је, у оскудици исте, свака држава оптерећивала увоз робе на туђим бродовима знатно већом царином (*surtaxes de pavillon*) но када се иста роба увозила на домаћим бродовима.

Данас је ова меркантилна пловидбена политика као основа за потпомагање домаће марине напуштена ; у место диференцијалног поступка данас се марина потпомаже премијама и субвенцијама разне врсте, — тако да је горња одредба изгубила практичан значај, и данас се уноси у уговоре више по навици и из конзерватизма, а не по некој потреби.

² Члан 25 уговора набраја случајеве, за које се неће наплатити никакве пристанишне таксе.

Вредно је нагласити, да и поред принципа изједначења са домаћим бродовима, принцип највећег повлашћења у области пловидбе може, под специјалним приликама, имати врло велики практичан значај. Узмимо, примера ради, једну државу, која, ма из каквих разлога, нема амбицију — или је бар нема моментално — да ствара своју властиту трговачку морину. За такав случај не би било ничега необичног, да нека трећа држава ужива, у портовима дотичне државе, далеко веће привилегије од домаће морине (које и нема), — и за такав случај одредба о највећем повлашћењу била би неопходно потребна

У нашем примеру није тај случај, те се може слободно казати, да је овде клаузула највећег повлашћења уз принцип изједначења с домаћом Марином по готову излишна.

— С друге стране пак потребно је указати на неумесност »реципроцитета«, који уговор у том погледу захтева. Пристанишне таксе, а исто тако и пристанишна полиција и администрација не морају бити једнаке у два уговорних државама, па ипак то не може одн. не треба да буде разлог, да се уговорни бродови искључе из повластица, које би у том погледу једна од уговорница признала некој трећој држави. Услов реципроцитета могао би се захтевати само код дозволе за обалску пловидбу, јер ова, по општем принципу, не подпада под највеће повлашћење.

4. Члан 29. набраја лимитативно оне случајеве, где, изузетно од принципа прокламованих у чл. 24., страни бродови не могу рекламирати изједначење са домаћим бродовима.

По одредби тога члана изједначење страних бродова (и њихових товара) са домаћим не важи :

² Изузетно дозвољава се државна трошарина и за робу која се не производи у земљи, ако је иста постојала пре закључења уговора, — али се ни ова не може повећати.

У принципу брод плаћа таксе *само тада* и утолико, када и у колико чини употребу пристанишних инсталација вршећи у порту трговачке операције. Сматра се пак, да брод није извршио никакву трговинску операцију у следећим случајевима :

- a) кад улази у пристаниште под баластом ;
- b) кад уђе у пристаниште само да ту прими заповести ;
- c) кад уђе у пристаниште услед *vis major*-а.

Сем тога брод не плаћа пристанишне таксе и кад врши трговачке операције, ако је те таксе већ једном платио. Ово ослобођење важи само за извесно време обично 15 дана.

a) за субвенције које ужива домаће бродарство, — било да су у питању субвенције за бродоградњу, било субвенције за пловидбу ;

b) за повластице које се дају друштвима за наутички спорт ;

c) за обалску пловидбу ;

d) за повластице које се дају домаћем рибарству, — у колико изједначење није предвиђено раније закљученом (1921) *Бројонском Рибарском Конвенцијом*.

Изузетке горе цитиране налазимо готово у свима трговинским уговорима ; и ако их марљивије проучимо, доћи ћемо до закључка, да су у њима нашли израза : 1. пловидбена политика новијег датума са субвенцијама и премијама, и 2. преостаци старије (меркантилне) пловидбене политике са диференцијалним поступком.

Да ово мало објаснимо.

У циљу потпомагања домаће трговачке морине постоје, у свима државама, разне врсте субвенција : субвенције за бродоградњу, — одмераване по тонажи ; субвенције за одржавање извесних линија, — обично уз годишњи пашал ; субвенције за дугу пловидбу, — одмераване према преброђеним миљама и товару ; и т. д.

Изузетак под *a* предвиђен у чл. 24. има у виду све врсте субвенција (с. напоменом да је, услед немара, употребљен израз »exercice des navires«, који не значи ништа, у место »exercice de navigation«)

Друштва за наутички спорт (изузетак под *b* — који се по правилу односи и на бродове за научне експедиције) — уживају или субвенције, или су ослобођене од пореза и пристанишних такса, — претпоставља се да овде нема никаквих трговачких операција, те, и по том основу, већина такса отпада.

Изузетак под *c* и *d* представља преостатке из меркантилне пловидбене политике. Већина држава — још увек по угледу на Кромвелов Навигациони акт — резервишу обалску пловидбу само за домаћу морину. Одступање према ранијем диференцијалном поступку учињено је само у толико, што је појам обалске пловидбе (каботажа) прецизно обележен, са ужим домашајем но раније. Страни бродови могу пловити из једног домаћег пристаништа у друго; могу овде истоварити робу донету из Иностранства и утоварити робу дестинирану за ино-

странство, — али они не могу примити робу из једног за друго пристаниште те исте државе (јер то долази под појам каботаже).

Сличне је природе и изузетак под *d.* У свима, или готово у свима државама, риболов у територијалним водама резервисан је домаћим рибарима (рибарским бродовима), са искључењем страних — рибара. Риболов на широком мору, које је *res nullius* слободан је за све; али и овде може постојати неједнако третирање домаћих и страних рибара: страни рибари платиће увек увозну царину на свој лов, домаћи рибари биће по правилу ослобођени од царине, — њихов лов сматра се као домаћи производ.

Члан 29. набраја повластице које могу уживати домаћи бродови са искључењем бродова оне друге уговорне стране: али се у њему ништа не говори о томе, да ли се те повластице искључују и од највећег повлашћења: да ли би она друга уговорна страна могла рефлектовати на те повластице, кад би оне биле дате некој трећој држави?

Са чисто теоријског гледишта човек би могао наћи лепих аргумената и за позитивно и за негативно тврђење; у пракси је спор решен у негативном смислу, т. ј. повластице ове врсте не могу се рекламирати по начелу највећег повлашћења, сем ако би се то изрично уговором предвидело.

5. Члан 27. уговора регулише питање о бродарским исправама и папирима (уверења о народности и сопствености бродова; бродски патенти, сертификати о тонажи и запремини, уверења о прегледу парних котлова, и т. д.)

У овом погледу уговор утврђује принцип: да сва горе споменута уверења и сертификати, ако су уредно издати од компетентних органа једне уговорне стране, имају бити признати и респектовани и од надлежних власти друге уговорнице.

6. Да споменемо, најзад, и одредбу из чл. 26., који предвиђа случај, кад брод једне уговорне стране претрпи бродолом или хаварију, на обалама друге уговорнице. Уговор оставља дотичној уговорници у дужност: да се брине о спасавању брода, послуге и товара; и да сопственицима врати робу која буде спашена.

Уговор спомиње *бродолом* и *хаварију* на обалама друге уговорнице, али се свакако овде има подразумевати и *наседање* бродова. Сем тога горње дужности имају се проширити и на случај, да се бродолом, хаварија десио не само на обалама, већ и у територијалним водама.

7 У протоколу парафована тач. III италијански делегати изразили су жељу, да обе стране раде на томе, да се између обостраних бродарских друштава закључе споразуми, који би имали за циљ : да се што боље опслужују морска пристаништа уговорних страна ; и да се избегне конкуренција између обостраних бродарских друштава. Наша делегација изјавила је, да ће наша влада ићи на руку закључењу таквих споразума.

Наивна и безначајна на први поглед, ова одредба добија врло велики значај, и с обзиром на њену генезу, као и с обзиром на њену непрецизност.

Још у почетку преговора 1921 год., Италија је учинила предлог, да обострани бродови могу вршити *обалску пловидбу* (каботажу) између јадранских портола, који су припадали пре рата А.-угарској Монархији.

Из посве појмљивих разлога наша Краљевина није могла тај предлог прихватити ; али, да не би дошло до прекида преговора, унета је горе цитирана одредба у протокол парафована, која има да буде као једна врста компромиса.

Из историје ове одредбе могла би се доиста тачно прогнозировать и њена судбина у будућности. Уговорне стране даће јој, свака за се, посве неједнако тумачење : Италија ће се трудити да провоцира »споразуме« о вршењу обалске пловидбе; наша Влада одбиће à priori сваки такав споразум с позивом на чл. 28 уговора, којим се каботажа резервише за домаћу морину, — на тај начин бићемо непрестано у дипломатској преписци, а није искључена ни могућност спора пред изабраним судом.

— Одредбе о пловидби, по гласу закљ. протокола уз чл. 1, односе се само на морску пловидбу. Што се тиче речне пловидбе уговор о њој не говори, — значи, да је у овом погледу свака уговорна страна сачувала пуну слободу опредељивања, да регулише речну пловидбу на начин, како она нађе за најцелисходније.

Од овога правила уговор је учинио два изузетка, које ћемо сада споменути.

1. За италијанске морске бродове ујемчена је уговором могућност, да могу пловити узводно : уз Зрмаљу до Обровца, уз Крку до Скрадина, и уз Неретву до Метковића. Исто право стипулирано је у корист наших морских бродова, т. ј. они могу пловити узводно до пристаништа у Фану, Пизару и Равени.

Ова је пловидба дозвољена, казали смо само морским бродовима, и то без претовара у морским пристаништима, — значи дакле, да је у питању т. зв. продужна морска пловидба у рекама.

2. Италијански бродови, који врше пловидбу у албанским територијалним водама реке Бојане, могу, за случај потребе, упловити и у наше територијалне воде исте реке, но без права предузимања трговачких операција у нашим речним пристаништима.

IV.

У тачки I—III изнели смо садржину свих важнијих уговорних одредаба, сада нам преостаје да ово излагање допунимо дајући кратак преглед и осталих мање значајних уговорних одредаба.

1. У циљу спречавања филоксере на територији уговорних страна постигнут је споразум, да се обе уговорнице придржавају прописа Бернске конвенције од 1881 са допунском декларацијом по истом питању од 1889.

2. У погледу на индустријску и литералну својину уговор стипулира за обе уговорне стране обавезу (чл. 18), да ће примењивати : Париску конвенцију од 1883, Мадридски аранжман од 1891, и допунска акта, Бриселски и Вашингтонски од 1900 и 1911.

3. Члан 31. предвиђа избрани суд за решавање спорова, који би се могли појавити при тумачењу и примени уговора.

Суд се састоји из три лица : свака уговорна страна именује по једног члана из круга својих властитих поданика ; обе скупа одређују председника избраног суда, који је поданик неке треће пријатељске државе.

Избрани суд надлежан је за све спорове, који се односе на примену и тумачење уговора, а које једна од уговорница жели да изнесе пред суд. Суд решава и прејудицијелно питање, на име : да ли један спор долази у његову надлежност.

Пресуда избраног суда има обавезну снагу.

4. Члан 30. одређује територијални домашај уговора. По гласу тога члана уговор се распростире на »територију«, садашњу или будућу, уговорних страна.

Карактеристично је у овом погледу споменути, да уговор није прецизирао, да ли важи и за колоније, које улазе у државну област али које »чине засебну царинску област«.

5. Уговор траје 3 год. По истеку истога рока он се аутоматски продужује, ако га ни једна страна не откаже, и тако траје до на 6 месеци по извршеном одказу.

ЧЛАНЦИ

О уређењу техничке гране централне државне управе.

Уређење Државне Управе, како је оно било проведено одмах после рата, није, очигледно, могло рачунати ни на савршенство, ни на дуговечност. Тада су се читави комплекси нових брига и потреба рељефно истицали над онима из ранијег, предратног времена, и слагали су се у крупне проблеме, за које је требало тражити брзо решење.

Није, онда, никако чудо што се то уређење државне управе, проведено брзо и према пролазним потребама кратког момента, ускоро показало у многим погледу неподесно. Ускоро су се чули гласови о потреби њене реорганизације, а данас је то питање о њеној новој циљисходнијој организацији постало прешно и намеће се још и неодољивом силом економских прилика земље и финансиског стања Државе.

Поред тих локалних узрока, у истом смислу делују и шири, и дубљи разлози од општег, светског значаја. Велике промене у условима друштвеног и државног живота рађају свуда нове идеје о државном уређењу, и вали тих идеја заплъускују и нашу земљу. Не да се више порицати потреба да се изврши нова процена досадашњих вредности и погледâ на државно уређење; да се ово прилагоди новим условима живота и оправданим захтевима садашњег времена.

Увиђајући да ће ускоро наступити потреба за ту реорганизацију, заинтересовали смо се за уређење оног дела државне управе, који се односи на широку област Технике, да би тако дошли до одређених погледа те да, заступајући те погледе, стечене искуством и проучавањем, помогнемо повољном решењу тога крупног државног проблема.

Није моје да излажем теорију и нове идеје о општем уређењу државне администрације.¹⁾ Ја ћу се ограничити само

¹⁾ Види о томе расправе Др. Ђ. Тасића о предлозима за радикалну реформу администрације у Француској, штампане у свескама 2, 3 и 4 овог листа од ове године.

на испитивање начина за најрационалније уређење техничке струке и старају се да у даљем излагању останем у оквиру те задаће. Али, не могу да избегнем, а да у почетку не учиним једну-две опште напомене које се подједнако односе на уређење свих грана државне управе и, према томе, морају у пуној мери бити узете у обзир и у овоме специјалном случају.

Прво, потреба штедње истакнута је овом приликом као главни, ако не и једини мотив за преуређење државне управе. Не да се спорити да је штедња потребна; истина је да се може а priori тврдити, да се другом организацијом државне управе да доста заштедети од наших, за сад врло оскудних финансиских средстава и нашој земљи олакшати њено фискално бремене.

Али, без сумње, ми би учинили опет погрешку, која би се једва сад могла разумети и оправдати, ако би се опет повели за пролазним потребама момента, и под притиском данашњих финансиских и економских тешкоћа примили такво решење које не би одговарало не само нашим потребама у скорој будућности, него, шта више, ни истиним интересима садашњице. Ја бих за то смело рекао да се нова организација не сме проводити у знаку штедње, већ једино у намери да се постигне што боља продуктивност свих грана државне управе, те да се што боље и брже подмирују потребе земље и државе. То је, у исто време, и једини верни пут којим се може и штедња постићи; јер само добра организација може бити јефтина, као што ни скупа организација никад није добра. Скупо може бити само оно што је излишно, а овде више него игде, добро не трпи оно што је излишно.

Очигледно, само наше опште уверење, да садашња организација није *добра* и да је треба заменити бољом, може бити признато као довољан и оправдан мотив за реорганизацију државне управе. Потребна штедња може бити једино призната као једна од најјачих сила овога момента.

Дакле, лозинка штедње неће бити наша идеја водиља у тражењу начина за уређење техничке гране у државној управи. Место штедње новчаних средстава, ми ћемо тражити да постигнемо штедњу у времену и снагама, што већу продуктивност рада у тој новој организацији.

Друго, поред тог главног мотива штедње, чује се у полутону још један мотив за реорганизацију државне управе. То је давнашњи прекор за крути бирократизам у државној управи. Без сумње, многе и основане замерке могу се њој учинити у томе смислу. Тај бирократизам огледа се не само у административној традицији, или, боље рећи, рутини, у провлачењу предмета и одлука преко многих инстанција, него још више у томе што виши степен у хијерархијској лествици више значи него стручност и познавање предмета; у слабости да се одлуке и решења не поткрепљују толико правичношћу и правилношћу, колико се подупиру ауторитетом власти, да се партије третирају с висине власти као молиоци чак и онда, кад су у односу према држави као уговарачка странка, кад је њихова сарадња потребна и корисна и самој држави, кад се оне јављају као клијенти државних привредних установа.

Ја ћу се уздржати од тога, да непосвећен судим у колико је такав однос неизбежан у чисто политичким и административним гранама државне управе, али, рећићу зато без устезања, да њему нема места у њеним привредним гранама. Доцније, на подесном месту, биће изнесено којим путем и начином техничке гране државне управе могу бити ослобођене од тих слабости бирократизма.

С тим оправданим прекором бирократизму државних установа протура се још један, и ако мање јасан и разговетан, но, ипак, упоран глас који иде још даље и, ако не све, то бар многе од државних установа оглашава у најмању руку као непродуктивне, као баласт у државном буџету и терет на грбачи пореских обвезника, или, чак као директно штетне за привредни и културни развитак земље. Оним државним установама, које он трпи придаје подређену улогу, потцењује их.

Ја не бих рекао да овај последњи приговор има своје порекло само у демагогији, јер се он данас највише чује са стране оних друштвених класа, које према демагогији не могу имати ни најмање склоности, а имају високо мишљење о несумњивој превази њихове улоге у друштвеним заједницама, а потцењују или никако не признају улогу државних организација и њихових чиновника за друштвени живот и његов културни прогрес.

Ако се ја не варам и ако такве замерке у истини постоје, онда се то нерасположење према бирократији може лепо

упоредити са оном добро познатом анекдотом о револту свих органа човечијег тела противу нерадника и готована — желудца.

Ја се чувам од грешке генералисања и нећу тврдити да је то опште, па ни далеко раширено гледиште на суштину многих јединица државне организације. Али, ако би то били, чак и врло ретки јединични случајеви, ипак и тад треба одлучно побијати ту бисмислену тврдњу да су државне организације непродуктивне. На против, оне све заједно дају први, основни и највиши продукт: *уређену државу*. Не мора човек бити никакав велики етатиста, да би могао признати да се данас тек на тој основи могу развијати како индивидуалне, тако исто и друштвене способности појединаца и друштвених класа.

Нове идеје и нове струје за реорганизацију државне администрације и одликује се тиме, што истичу и подвлаче велику важност државних установа и чиновника не само за административно управљање државом, већ и за привредни и духовни напредак земље. Очигледно је да ће важност тих чинилаца у будуће брзо расти, јер функције државних организација престају да бивају искључиво политичко-војничке и фискалне, већ у већој мери привредне.

Оба ова противположна и подједнако погрешна и штетна схватања: власни тон који каткад прелази и у самовлашће, с једне, и потцењивање, с друге стране, јесу једно према другоме истовремено и узрок, и последица. Очигледно, она оба заједно и свако посе чине не малу препону плодотворном раду многих државних установа. Не може се очекивати да ће се то ненормално, или, боље рећи, болесно стање односа одмах ликвидирати неком новом организацијом државне управе. Само образовањем и спремањем нових генерација државних службеника и општим васпитањем маса моћи ће се изравнати та разлика у посматрању озго и оздо и премостити провалија између друштва и државних власти.

Али, ипак, та потреба не сме бити ни овом приликом занемарена, и идеја о што бољој сагласности између друштва и државних организација треба да буде јасно изражена и доследно проведена у новом уређењу. У даљем излагању принципа за уређење техничке гране државне управе тој идеји и потреби биће посвећена нарочита пажња.

Овим, што је до сад речено наглашена је у исто време и једна сама по себи очигледна истина да се реорганизација државне управе не може провести само смањивањем броја министарстава, на шта би се, како изгледа, сва давноочекивана и многожељена реорганизација требала и да ограничи. Без сумње, то би значило врло мало, или готово ништа.

Није довољно наше опште уверење да је број министарстава данас велики и да тај број може и треба да се смањи. Треба добро испитати која министарства могу бити укинута, а да од тога рад у државној управи не страда, каква треба да буде садржина оних, која остану, и по каквим принципима треба да се обављају њихов унутарњи рад и спољни односи. Без свега тога, рад на реорганизацији државне управе био би у најмању руку несолидан и од њега се не би могао очекивати добар резултат. Очигледно је, да продуктивност рада неће зависити толико од обима посла колико од унутарње организације и поделе рада у појединим министарствима.

Главни смер овога написа и јесте да упозна читаоце са особинама техничке струке, да изнесе садржај и методе њеног рада и да отуда изведе какво место треба да заузме техничка грана у нашој државној управи и на каквој основи треба да буде изведено њено уређење.

Морамо почети тиме да себи прво предочимо велику улогу технике у државном и друштвеном животу. Многи државни проблеми очекују своје сретно решење од Технике; с њом су двоструким узама везане финансије земље: прво расходима, које Техника тражи за извршење својих објеката, и за тим, оном непосредном, или посредном материјалном коришћу која проистиче из њеног стварања.

Данас, више него икад раније, државна моћ почива на развијању и јачању земаљске привреде, а ова, опет, највећу снагу црпе из Технике. Развитак Технике јесте, неоспорно, основ за напредак државе. Та важност Технике мора, очигледно, бити и призната, и јасно изражена њеном организацијом и њеним местом у државној управи.

Тај уплив Технике на државни и друштвени живот јасно сведочи да се организација Технике не сме ограничити само на техничке радње и објекте у државној режији, већ та иста организација мора с истом бригом и пажњом руководити и оне техничке радове које врше приватна лица. И приватни

технички објекти део су општег, националног богатства, те и њихово грађење и експлоатисање мора, прво, бити у складу са интересима заједнице и, друго, тако руковођени, да дају најбољи економски ефекат.

Кад знамо да је Техника једна од најважнијих грана државног делања и најмоћнија полуга за културни и привредни напредак, онда се не сме допустити да поједине гране њене буду и даље разбацане и, као случајни додатци, додељене разним ресорима, који њу не познају и не могу је искористити као оруђе прогреса.

Техника мора добити засебан ресор, у коме ће моћи бити достојно оцењена и најбоље искоришћена њена стваралачка моћ. Јединство техничке гране у државној управи мора бити основна идеја, која као камен темељац треба да буде положена у основу новог уређења државне управе: *треба, дакле, све техничке гране концентрисати у једном министарству.*

Само се на тај начин може проводити јединство у политици, јединство плана и програма у извођењу и експлоатацији техничких објеката. Једино се тако може постићи најбоља економија живих снага и материјалних средстава. Код нас се та штедња у снагама и средствима, више него игде на другом месту, императивно намеће као права потреба.

Кратка историја наше грађевинске политике од рата на овамо, кад је она била подељена на неколико министарстава, пуна је примера, који најречитије сведоче за јединство те политике. Досадашњи рад без везе и јединства у програму не само да је слабио нашу финансиску снагу, него нам је донео и понека тешка разочарања, која су убијала и веру у нашу способност за рад на томе пољу. Разноликост у методама стварала је пометњу; подаци, опит и искуство који су стицани радом на једној, остајали су непознати и неискоришћени на другој страни, а то, очевидно, значи не мали губитак за нашу младу Технику.

Још једна важна, но мало позната чињеница! За Технику није довољно да само њене административне и управне функције буду концентрисане у једном министарству. Техници је најмање довољна власт, њена средства и методи долазе из области позитивних знања и почивају на научним основама.

Организацијом техничке службе мора се створити могућност да се те научне основе даље развијају, да се практичан рад постојано одржава у додиру с научним испитивањима, да се она без прекида освежава новим струјама стваралачке мисли. Научни институти, библиотеке, збирке и музеји, лабораторије, морају постати арсенали техничких оруђа и места за развијање техничких снага и откривање нових путева.

Нећемо се заносити илузијом да ће се у нашим, за сад више него скромним приликама, моћи одмах много радити у томе правцу. Али, то није разлог да ми за сад занемаримо сваки рад на томе пољу. И данас постоји могућност и прека потреба за понеке од тих научних институција, на пример, за збирке наших грађевинских материјала и лабораторије за њихово испитивање.

Излишно је доказивати да се та жеља може остварити само при груписању техничке струке у једну целину. Парчање и цепање техничких радова међу разним министарствима савршено би погубили сваку могућност за рад у том правцу.

Ето, то би били најглавнији, и ако не сви разлози, који речито говоре за јединство у управи техничком граном у Држави: *за једно техничко министарство.*

Овој концентрацији техничких радова у једном министарству неки ће учинити приговор, да би организација тога министарства испала и сувише гломазна и да би, због претрпаности, рад у њему био мало продуктиван. Али, овакав приговор био би лишен основе. Гломазност и непродуктивност најмање могу доћи до количине једнородних послова; они долазе прво и највише од нагомилавања разноврсних грана управе у једном ресору, отуда, што ствари нису постављене на своје право место, а данас то и јесте случај — бар што се тиче техничких послова — у нашој државној управи са њених 17 министарстава.

За потврду наше тезе можемо се позвати и на основни закон за организацију привредних предузећа, с којима је у велико слична и техничка служба у државној управи. То је закон о рационалности великих јединица. Не треба спорити да и тај закон има, истина, и тамо своје границе, преко којих он нема више вредности. Али, довољно је да се обазремо на примере око нас из којих видимо, да је у другим земљама не

само обим, него и многобројност послова у техничким ресорима достигла такве границе, до којих наша Техника неће доћи ни за дуги низ деценија, и ослободићемо се од сваке бојазни за груписање техничких послова у једном министарству.

Још мање има места таквом приговору и бојазни, кад се у организацији тога министарства примене и друга два закона за организацију привредних предузећа: *закон поделе рада и упрошћавања*. У организацији техничке гране државне управе, упоредо са концентрацијом грађевинске политике у једном министарству мора ићи и принцип децентрализације службе. Та два принципа узајамно се допуњују у једну хармоничну органску целину.

Не треба мислити да овај други принцип децентрализације долази само као неизбежна последица оног првог, да би се њима ублажиле или пребродиле тешкоће концентрације. На против, и овај други принцип је самосталан, он одговара природи техничких послова и морао би бити у потпуности проведен и у ономе случају, кад први принцип о концентрацији не би био признат и проведен у пуној строгости. Подела рада мора бити проведена у смислу строге поделе функција на управне и извршне. Слично принципу: *le roi regne et ne gouverne pas*, треба поставити и овде разлику између управљања и вршења службе.

Министар мора стајати на извесној висини и растојању са којих се, истина, губе детаљи, али се једино од туда добија јасан преглед целине. Ослобођени од детаља, које они никако не могу познати и којима не могу владати, министри би тек тиме добили могућност да се посвете крупним питањима грађевинске и саобраћајне политике и да на томе пољу покажу већу иницијативу и шири размах. Министарство мора задржати у својим рукама само општу политику грађења и саобраћаја, проверавање и провођење буџета, израду општих закона, уредаба, правилника, техничких и општих услова. У вршењу службе, министарству остаје само функција контроле, али та контрола никако се не сме разумети у томе смислу да министарство претходно одобрава сваки поједини акт, већ се та контрола разуме у смислу опште инспекције у вршењу службе.

Извршна служба треба потпуно да буде пренесена на Генералне и обласне дирекције и њихове органе. На њима

треба да лежи сва одговорност за правилно вршење тих послова. Илузорно је и апсурдно било одговорност за ове послове, који стоје далеко од њиховог непосредног сазнања и утицаја, свалити на леђа министара, који су принуђени да сва решења доносе само по рефератима својих директора, или начелника. Једино правилно и природно решење може бити само то, да они, од којих и данас зависи судбина решења, у будуће та решења доносе сами, под својим именом и под својом одговорношћу.

Груписање свих техничких радова у једном министарству имало би баш ту добру страну, што би нас оно принудило да организацију рада у томе министарству проведемо на овој јединој правилној основи децентрализације и да извршне функције пренесемо из министарства на јединице, и што ближе самом месту рада.

Овим двама основним принципима — спољне концентрације техничких послова у једном министарству и унутарње децентрализације права и функција у њему — придружује се још један, за ову струку исто толико важан, принцип.

Техника у првом реду служи привреди и, преко ње, подмирењу свих културних потреба друштва и државе. Она, поред тога, служи и непосредно вишим друштвеним циљевима и државним задаћама. Те потребе нису исте и једновремене за све крајеве, привредне групе, државне установе и друштвене кругове. Увиђавност, стручност и ерудиција представника техничких организација ни из далека не би били довољна гаранција да ће они моћи сами погодити праве жеље, увидети потребе земље и њене привреде; они сами неће умети да нађу праву меру и правилан однос међу, често супротним, интересима појединих покрајина, друштвених и привредних група. Они, за то, неће бити ни у стању да постављеној задаћи увек нађу најпогодније решење.

Даље, установе техничке струке нису политичке, или административне власти, и ауторитет власти најмање им је потребан, да би оне, ослањајући се на њ, могле успешно и поуздано вршити своју функцију стварања нових добара и материјалних услова за остварење друштвених културних тежњи и потреба. Ту веру и поуздање у свој рад оне могу наћи ослањајући се на сарадњу представника других државних установа, на представнике привреде, представнике поје-

диних покрајина, на представнике науке и технике. Тек преко њих могу се у сваком моменту сазнати где су, какве су, и колике су потребе у техничким објектима, како се те потребе могу задовољити и у каквом смислу треба да се врши експлоатација тих објеката.

Зато државне техничке организације ни у ком случају не смеју и на даље остати бирократске установе, већ се у њима мора непосредно чути и послушати глас друштвених потреба, тежњи и жеља. Суделовање ових представника друштва и привредних група не треба да се ограничи на рад у министарству, у израђивању, него тај принцип друштвене сарадње треба да буде доследно проведен дубље, и у саму примену тих принципа при вршењу службе.

Зато, како министарство, тако и генералне и обласне дирекције треба да имају свака свој савет, састављен из представника других министарстава, или самосталних управа, представника привредних кругова, представника науке и технике, а по потреби, и из представника појединих покрајина и градова, из представника службеника и радника.

Кроз ове савете код техничких установа може се постићи користан, здрав и легалан утицај друштва на саобраћајну и грађевинску политику и избећи онај нелегални утицај појединаца, или група, који под видом општих интереса кришом проводи себичне интересе појединаца.

У овим саветима представници државних организација могу се најбоље упознати са земаљским и друштвеним потребама, привредном снагом и финансијским изворима земље, васпитати се и развити за вођење државне политике у тој важној области. У исто време, и друштвени представници овде би се најбоље упознали са средствима и методама технике, с новчаним и другим жртвама које су потребне за остварење како појединих тачака, тако и укупног програма грађевинске и саобраћајне политике, а једино ће се на тај начин та политика моћи довести у склад с привредном снагом земље и издашношћу њених финансиских извора. Тако ће престати и неоправдани, и немогући захтеви, нестручна и бесмислена критика, који уносе само забуну, пометњу и несталност у ту важну грану наше државне политике.

Ова идеја је за нас нова и без сумње може наћи доста противника. Једни из необавештености и из бојазности да се

тима не створе само бесплодне синекуре, или још и излишне инстанције, у којима ће само да застају текући послови, а многи, не желећи да са оваквим саветима деле, или ограничавају своју власт, биће против овакве установе. Победићемо лако ове друге, ако убедимо оне прве, да би њихова бојазан била сасвим без основа.

Познавајући то нерасположење наших кругова према оваквим саветима, а знајући у исто време да успех сваке нове идеје зависи од расположења, с којим ће она бити примљена, и од воље с којом ће она бити провођена, ја и сам не бих ишао тако далеко да за наше прилике препоручим за све савете широке функције, како они имају на другим местима. Широке функције савета неминовно се намећу код оних јединица које се морају управљати аутономно и на комерцијалној основи, а за остале јединице тога министарства савети ће се моћи задовољити с много мањим функцијама.

Ти савети неће бити неке нове инстанције, кроз које морају пролазити сви текући послови. Они ће разрађивати принципијелна питања и општа упуства, ценити општи резултат рада, указивати на нове прилике и потребе и радити на што бољем и бржем прилагођавању рада целе организације према новим потребама и струјама привредног живота. Њихова улога остаће у *р уководјењу*, а не у непосредном *вођењу* послова. Кроз те савете прво мора проћи све оно што иде одозго доле, а одоздо у савет могу доћи извештаји и иницијативни предлози за измену постојећих уредаба, правила, прописа; тражења нових упустава и помоћи и т. д.

Искуство које је постигнуто тим саветима најбоље говори у њихову корист.

Овакви централни и обласни савети били су још пре 30 година уведени у организацију пруског министарства железница. Велики успех, који су биле постигле те железнице, приписује се баш постанку ових савета. Зато је таква организација постала као образац за углед, и проведена је у најновија доба у организацији швајцарских државних железница, код железница британске Индије, и у нешто измењеној форми и код аустриских железница, а ових дана и код румунских државних железница.

У Русији су, поред Савета у министарству саобраћаја, постојали централни и порејонски комитети за регулисање

саобраћаја у којима су, поред службених представника, учествовали и представници привредних организација. Заслуга ових комитета за организацију и успех саобраћаја у Русији била је неоспорно призната и обележава један од најсретнијих потеза у организацији руских железница.

У самом министарству, поред овог општег савета треба саздати и један стручан, инжињерски савет. Та очигледна и насушна потреба код нас је, на жалост, потпуно занемарена. Министарство Саобраћаја таквог савета и нема, а у Министарству Грађевина се још налазе само рудименти грађевинског савета, и остало је још сећање на његове ограничене функције из пређашњих времена. Може се слободно рећи да је ова аномалија у организацији тих двају министарстава била један од главних узрока многим недаћама и неуспесима у нашој грађевинској политици. Она, зато, мора бити отклоњена, уводећи у нову организацију као важан орган перманентан Инжињерски Савет са широком улогом и видним местом у руковођењу чисто техничке стране грађевинарства и саобраћаја.

На послетку, мора се узети у обзир још један важан принцип, без кога би стваралачка моћ Технике у многим случајевима била паралисана. Особиту важност има тај принцип за оне гране техничке службе, које се баве експлоатацијом техничких објеката, па и за све оне, чија је непосредна, или главна задаћа јачање привредне моћи земље.

Тај је принцип познат под именом трговачког, или комерцијалног, ма да овај назив не одговара потпуно његовој садржини. Између трговачке основе у вођењу послова и комерцијалног принципа у грађевинској и саобраћајној политици државе постоји битна разлика у садржају. У трговини и приватној привреди увек је циљ *највећа добит — рента*, а у државном домаћинству циљ је најбољи економски ефекат.

Ипак, на супрот овој разлици циља, има много заједничког у примени овога принципа на приватна и на државна привредна предузећа. Једна и друга служе се истим методима, и ти методи и дају карактеристику томе комерцијалном принципу. Ја, зато, мислим да би било правилније говорити о комерцијалном, или трговачком методу за вођење привредних предузећа, а не о таквој основи, или принципу.

Заједничка суштина тога метода је у томе захтеву, да ниједна радња, никакав издатак не треба да буде учињен, ако

он нема економских оправдања, ако се учињени издатци не покривају, посредно, или непосредно, приходима, који се од тих издатака могу ишчекивати.

Предузећа, вођена по трговачком методу, морају имати велику еластичност за повијање, способност за прилагођавање потребама и захтевима места и момента. Отуда потреба за већом аутономијом и слободом у руковођењу и за ширим пољем за личну иницијативу. Не бирократско решавање преко инстанција, већ непосредно одлучивање на месту и у моменту потребе јесте, такође, једна од најглавнијих особина тога метода.

Самосталан буџет и ослобођење од формалних ограничења закона о рачуноводству јесу (непримени) услови за вођење тих предузећа. Законска ограничења и контрола морају бити прилагођени потребама у условима живог, стваралачког рада, а ни у ком случају не смеју ићи тако далеко, да убијају личну иницијативу, да отежавају, или онемогуће брзо одлучивање на месту. Контрола у место да буде, као до сад, концентрисана на форму, мора бити упућена на суштину.

Данас, на жалост, формални захтеви контроле у првом реду дају тај негативан резултат. Данашњи систем контроле с прљавом водом избаци увек и дете из корита. За чуђење је, да се ти формални захтеви с највећом строгошћу примењују баш у овој области привредног рада, где се живи рад стваралачких сила најмање даје укалупити у стереотипне бирократске форме, а у крупним питањима наше финансиске, буџетске и административне политике он је често индолентан и безсилан.

Колико је важан овај захтев о ослобођењу од излишних и штетних уза и стега форме, најбоље се види из тога факта, што је у најновијим законима Швајцарске, Британске Индије, Аустрије, Немачке, који никад нису ни знали за овакву примену закона о државном рачуноводству, каквом се ми слави́мо, и биле су и до сад у том погледу далеко либералније, ипак свуда подвучена потреба да се код саобраћајних установа контрола ограничи на такву меру, која неће ометати експедитивност, а још мање кочити иницијативу и разумни размах у вођењу послова.

Ето, тиме би могли завршити ово излагање принципа и система, по којима би требало организовати техничку грану у Државној Управи. Али, позната је изрека великог енглеског државника Disraeli-а: «Ни у принципима, ни у системима не лежи једино залога за добар успех рада».

Људи који знају и умеју, који могу оно што хоће, они носе у себи и са собом системе, истичу принципе, они организаторски мобилишу живе и елементарне силе за продуктиван рад. Али, такви се људи не рађају, они се стварају. Стварати такве људе са знањем, са способностима, силне воље и широког размаха, то треба да буде прва и најпреча брига, почетак рада на реорганизацији наше Државне Управе. На томе се мора радити с убеђењем и упорношћу, са смислом и системом.

Али, о Боже, како смо ми данас од тога далеко! И у томе је највећа наша невоља, због тога су и изгледи на успех у организацији наше Државне Управе мали и ништавни, независно од система и принципа, по којима ће она бити проведена.

Ја никако не бих хтео у чисту политику, али, осећам се принуђен да на овом месту учиним изузетак и да са неколико речи додирнем и ту страну.

Из ове велике светске катаклизме, из ових друштвених и идејних револуција, чији смо ми били сведоци и учесници, ја сам изнео уверење у демократију не само непоколебано, већ у великим искушењима испробано и ојачано. Тврдо верујем да су горње мисли о потреби јаких људи у потпуном складу с мојим демократским уверењем, и не бих хтео допустити да се оне иначе тумаче, како од пријатеља демократије, тако и од њених противника.

Како политичка, тако и културна историја јасно сведоче да друштво не може напредовати без јаких и великих људи.

Само у безљудију масе, макар из блата, лепе сами себи идоле, или им се намећу самозвани диктатори, који не трпе друштвену контролу, не признају његовог суда. Особито у радовима чисто привредног карактера, о чијој се организацији ми овде и старамо, јаки и способни људи су највише потребни и, у исто време, и ни најмање опасни.

Демократија не сме, не може бити и није против таквих људи. На против она их ствара и одабира, она их контролише и суди, она им даје друштвене мандате и њихова је јачина у поверењу које им она даје.

Систем организације и њени принципи који се овде предлажу имају у погледу спремања људи велику превагу над осталим баш у томе, што тако организоване управе и јесу не само најбоље, већ и једине школе за васпитање великих радника на пољу економског преображаја. У њој се не само васпита-

вају способности и развијају таленти, него се у тој школи они једино могу још упознати, сравнити и одабирати.

Пошто смо изложили опште принципе за организацију техничке гране у Државној Управи, на реду је да сад покушамо да конструишемо облик и одредимо обим рада тога јединог техничког министарства.

Сваки потез у коначном пројекту тога уређења мора бити смишљен и проведен како с обзиром на горње принципе, тако и на специјалне прилике земље и природу послова на које се односе. Том приликом мора се ићи у дубину, у студију детаља унутрашње организације. Али, то ће доћи на ред тек онда, кад се реши питање које је сад на дневном реду : о подели Државне Управе на поједине министарске ресоре.

За нашу потребу довољно ће бити да за сада једном генералном скицом прикажемо како би изгледала организација министарства за техничку грану државне управе. Та скица представиће јасније примену наших принципа у тој организацији и њену складност и стројност.

То једно министарство *јавних радова и саобраћаја* обухватило би следеће послове :

1. Грађење и експлоатацију железница,
2. „ „ „ друмова,
3. „ „ „ водних путева и уређења,
4. Хидротехничке грађевине и мелиорације,
5. Подизање и одржавање зграда и уређење градова,
6. Грађење машина, електрификацију земље и патенти,
7. Катастар и
8. Пошта, телеграф и авијатика.

Основна питања уређења јесу : веза тих огранака с централом, начин и степен гранања од центра ка крајевима.

Централни орган је само министарство. Основне јединице за извршну службу морамо ми сматрати обласне и специјалне дирекције, нижа места јесу сами органи тих дирекција.

У вршењу службе треба да буде избегнуто провлачење једног истог питања преко неколиких инстанција ; треба доследно и до крајњих граница провести принцип личног распоређивања непосредно на месту и под личном одговорношћу. Зато све извршне функције и све односе с интересентима треба пренети на обласне дирекције. Обласне дирекције, као непо-

средни вршиоци службе, морају имати ограничену област, која мора бити одређена, прво, према природи посла, затим, према месним приликама; привредним, географским и томе слично. На тој висини гранање мора ићи хоризонтално — делење на потребан број јединица истог степена.

Од тога хоризонталног низа основних јединица организација се пење вертикално ка вишим групама и централним местима. Виша места, као веће групе и центри и довољно удаљене од непосредног рада на грађењу и експлоатацији техничких објеката морају бити ослобођени од таквих функција; у њима треба да се врше само они послови, који морају бити рађени са једног места и по истом принципу за све обласне дирекције.

На овом месту треба одговорити на важно питање: колико може и треба да буде таквих инстанција у једном вертикалном реду? Очигледно, таквих инстанција треба да је што мање, да би веза међу вишим и нижим инстанцијама била непосредна. Тих инстанција никако не сме бити више од *три*, али се мора тежити томе, да се тај број сведе на *два*, рачунајући и обласну дирекцију.

Генералне дирекције, као једна инстанција више међу министарством и обласним дирекцијама, на пример, код садашњег уређења Министарства Саобраћаја биле су од многих оштро критиковане. Та критика није била без основа за садашње односе.

Али, по нашем схватању, министар не треба да је инстанција за извршну службу и сав посао унутарњег управљања, и односи са интересантима треба да се завршују у тим двема дирекцијама: обласној и генералној и не би требали да се пењу на још једну вишу степену, до министра.

Данашње уређење Министарства Саобраћаја јесте брутална повреда свих принципа за рационалну организацију рада. У данашњој организацији постоје три хоризонтална реда паралелних одељења, први у самом министарству, други у генералној и трећи у обласним дирекцијама и, ако не сва, многа питања морају проћи кроз тај троструки ред и то каткад по неколико пута.

С новом организацијом та не само скупоцена, но и крајње штетна практика мора да престане, и то што пре, тим боље. Нема смисла претпостављати да су људи у министарству, само

зато што су на вишем месту, паметнији од оних у генералној, или обласним дирекцијама. Ако би то био случај, они могу с истим рангом и чином ићи у генералну, или обласне дирекције, где ће они, гледајући изближе и непосредно на ствари и послове, далеко боље искористити своје способности и без великих процедура решавања питања њихове струке.

Исто тако, треба избегавати отварање паралелних одељења у генералној и обласним дирекцијама. Генералне дирекције треба да имају одељења и више чиновнике само за оне гране и општа питања, чија решавања долазе у њихову надлежност, као што су : општа финансиска питања ; главне радионице, набавка и подела возног парка код железница, набавка већих количина најглавнијих материјала за општу потребу, општа статистика, израда тарифа и т. д. Надлежност, а с тиме и персонални састав генералних дирекција, треба свести на најмању меру.

Остале гране, као текућа питања грађења, одржавања и експлоатације, локални ред вожње код железница, примена тарифа, експлоатација, комерцијална служба и т. д. треба да остану искључиво у надлежности обласних дирекција.

На овај начин проведена је, приближно, организација и подела Управе друге највеће групе енглеских железница.

Конструисано по овим принципима само министарство, као глава организације не само да може, него и мора бити по обиму најмањи део њен. У њему, поред министра, подсекретара и помоћника довољно је имати : канцеларију, инспекцију, општи и инжињерски савет и управу научних и школских институција. То су мозак, очи, уши и језик ; за друге, крупне органе нема места у тој глави организације.

Исто тако проста и компактна, и ако нешто шира, треба да је и конструкција генералних дирекција. Специјалне и обласне дирекције су по обиму најшире. Обим зависи од разнородности и количине послова, који долазе у њихову надлежност.

Завршујући ову расправу, ја се морам вратити к полазној тачци да сјединим и вежем оба краја наше мисли. Полазна тачка била је штедња у буџету државних расхода. Место те лозинке ми смо истакли другу : најцелисходнију организацију техничке гране у државној управи. Резултат нашег испитивања показао је, да се оба циља потпуно поклапају и да најрационалнија организација непосредно задовољава и најстрожије захтеве штедње.

И ако се концентрацијом техничких послова три садашња министарства сливају у једно, ипак у томе не треба гледати највећу добит од овакве реформе. Још много више добило би се рационалном организацијом рада, поделом послова и функција, бољом економијом снага и материјала. Упоредо с том добити непосредно за државну касу стајала би и добит за националну привреду, чији би интереси били и брже и боље задовољавани при таквој новој организацији министарства грађевина и саобраћаја.

За време претресања овога проблема у Удружењу Инжињера и Архитекта постављено је питање: шта ће бити, ако се овакав предлог о уређењу техничке струке у државној управи не прими и да ли не би требало, за тај случај, спремити алтернативни предлог који би, ако не у пуној мери, то бар ближе, задовољио потребе и интересе струке?

Моја задаћа и намера била је да то питање расветлим с гледишта потреба саме струке и оних општих интереса, којима она непосредно служи. Ја не излазим овде као политичар и не треба, и не могу да се обазирем и на оне моменте који немају ништа непосредно заједничког са самом струком, а који силом наших политичких, или још више партијских прилика и односа могу бити од уплива на коначно решење овог питања. Нека о томе воде рачуна други, а ја не мислим да је добро на једну исту бољку преписивати једновремено два рецепта, а и нећу сада да водом разблажујем боје, којима сам се трудио да предам читаоцима моје уверење о најрационалнијем уређењу техничке струке.

Мисли, изложене у овоме напису нису плод моје маште, него су већ опробане у примени и расветљене у многим стручним часописима и монографијама. Читаоци ће ми, надам се, бити само захвални, што их нисам морио навођењем примера и цитата из њих, нити сам им наметао мишљења познатих и непознатих ауторитета, већ их остављам да сами и самостално створе суд и убеђење о томе важном питању, које је данас на дневном реду.

К. Савић.

Наши Трговински одгоси са Грчком.

Б) Трговина између Краљевине С. Х. С. и Грчке.

од С. О.

Познавајући добре стране и недостатке статистика на којима заснивамо овај рад, ми можемо слободно приступити проучавању трговинског промета између наше Краљевине и Грчке.

У овоме проучавању трудићемо се да одредимо које су све гране наше привреде, и у коликој мери, заинтересоване у трговини са Грчком, како бисмо сазнали које и какве олакшице треба тражити приликом склапања трговинског уговора.

Ми ћемо овде изложити :

1. Стање наше трговине са Грчком,
2. Стање извоза по артиклима,
3. Стање увоза по артиклима,
4. Могућности развоја извоза и увоза, и
5. Могућност пласмана наших фабрика у Грчкој.

I

Маколико били непоуздани статистички подаци који нам се сервирају како са грчке стране, тако донекле и са наше, маколико било тешко доћи до сигурних и тачних цифара о кретању трговине између наше земље и Грчке, једна чињеница остаје тачна и апсолутно веродостојна : наиме, да се трговина између наше земље и Грчке налази у знаку сталног напредовања како у погледу вредности робе у промету, тако и у погледу количине те робе. Та је чињеница манифестна, она се опажа голим оком, без статистичког микроскопа : довољно је пратити кретање солунске железничке станице извесно време, и сетити се какво је било њено кретање у томе времену минуле године, па доћи до сазнања о знатном и сталном повећању промета између наше земље и Грчке.

На жалост, није довољно знати само ту чињеницу. Детаљни подаци о количини, вредности, саставу и тенденцији нашег промета са Грчком неопходно су потребни. Употреба статистика, па маколико биле оне нетачне, овде се намеће. Нетачност статистика, у осталом, даје се прилично исправити, пошто имамо на расположењу статистичке податке са двеју разних страна о једном истом промету. Ми ћемо, дакле, из-

ложити стање трговинских односа између наше Краљевине и Грчке онако, како се оно појављује и према једним и према другим извештајима, па ћемо потом, познавајући вредност и једних и других тежити да критичким посматрањем ситуације дођемо до истине.

Према грчким подацима, укупна вредност извоза и увоза Грчке са нашом земљом кретала се овако од 1919 године (у драхмама) :

Година	Извоз	Увоз
1919	51,563.700.—	19,536.014.—
1920	52,531.589.—	29,750.342.—
1921——
1922——
1923	45,449.667.—	184,236.733.—
1924	36,389.953.—	308,398.989.—

Пада у очи овде стално повећање грчког увоза из наше земље напоредо са сталним опадањем грчког извоза. У току шест узастопних година, од 1919 када се обновила трговина Грчке са нашом Краљевином до 1925 године, грчки извоз је пао на 70% од почетнога, док се грчки увоз попео на 1626% у погледу вредности. Потребно је одмах, ради правилне оцене тих цифара, истаћи чињеницу да је у томе раздобљу грчка валута претрпела знатне промене. Средњи курс енглеске фунте износио је 1922 166 драхми, 1923 попео се на 300 драхми, а 1924 год. фунта је пала на 247 драхми. Ако у правој вредности проценат повећања грчког увоза односно смањења извоза губи услед депресиације драхме око 60% од номиналног износа, повећање увоза остаје ипак у знатној мери, док је смањење извоза тиме само појачано.

По категоријама робе, *извоз* из Грчке за нашу земљу овако се је кретао (у драхмама) за 1923 и 1924 годину када је трговина добила своје право обележје :

<i>Производи</i>	1923	1924
I. Жива стока	—	—
II. Сточни производи	3,051.669.—	4,409.204.—
III. Рибарски производи	82.000.—	79.600.—
VI. Пољопривредни производи	4,273.517.—	4,311.237.—
V. Уљни производи	7,076.122.—	4,832.659.—
VI. Шумарски производи ...	134.380.—	145.000.—
VII. Боје биљне	55.500.—	78.000.—

<i>Производи</i>	<i>1923</i>	<i>1924</i>
VIII. Минерални сирови	234.680.—	843.992.—
IX. Хемијски производи	6,522.560.—	7,027.800.—
X. Рађене коже	7.423.—	75.000.—
XI. Намештај	5.000.—	2.500.—
XII. Индустр. шећера	15.000.—	—
XIII. Вина и пиће	330.—	53.678.—
XIV. Текстилни артикли	22,920.900.—	14,161.183.—
XV. Спартска индустр.	728.600.—	115.450.—
XVI. Стакларски производи ...	—	25.000.—
XVII. Металне израде	464.300.—	138.600.—
XVIII. Муз. инструм.	—	—
XIX. Хартија	48.000.—	—
XX. Разни објекти	129.686.—	90.650.—

Из овог прегледа јасно излази да су главни артикли грчког извоза били : животињске сировине (кожа и вуна), пољопривредни производи (јужно воће), уљни производи (маслине и зејтин), хемијска роба (сапун) и текстилни (памучно предиво) чија је вредност највећа. Имајући у виду да се је средњи курс драхме у 1924 години не само одржао, него и нешто поправио у поређењу са курсом 1923 године, може се рећи да је наведених година извоз кожа и вуне, јужног воћа и сапуна, уља и памучног предива знатно опао.

У истоме времену, *увоз* из наше земље у Грчку показивао је ова померања у вредности (у драхмама) :

<i>Производи</i>	<i>1923</i>	<i>1924</i>
I. Стока	85,681.870.—	114,995.855.—
II. Сточни производи	3,106.995.—	9,914.071.—
III. Рибарски	198.930.—	89.548.—
IV. Пољоприв. производи	39,569.002.—	91,633.175.—
V. Уљни производи	23.500.—	20.000.—
VI. Шумарски производи	40,923.840.—	69,064.853.—
VII. Боје биљне	5.000.—	—
VIII. Минерали сирови	3,604.777.—	9,416.416.—
IX. Хемијски производи	2,084.250.—	1,929.310.—
X. Рађене коже	69.555.—	234.445.—
XI. Намештај	87.810.—	167.700.—
XII. Инд. шећера	357.717.—	1,066.765.—
XIII. Вина и пића	—	—

<i>Производи</i>	<i>1923</i>	<i>1924</i>
XIV. Текстили	2,249.723.—	901.008.—
XV. Спарта, кудеља	1,761.850.—	1,956.000.—
XVI. Стаклар. и земљ. произ. ...	1,824.314.—	2,323.193.—
XVII. Металне израде	809.590.—	2,443.193.—
XVIII. Муз. инструменти	12.275.—	107.050.—
XIX. Хартија	916.000.—	1,932.675.—
XX. Разни објекти	942.735.—	203.060.—

Главни артикли грчког увоза из наше земље били су, према овоме: жива стока (говеда, кањи, овце и козе), животињски производи (месо и сир), пољопривредни (цереалије, пасуљ, кромпир), шумарски (гориво и грађа), сирови минерали (угаљ и цемент), потом хемијска, текстилна, земљана и метална роба и хартија. Увоз свих ових производа налази се у знаку сталног напредовања.

По нашој статистици, укупна вредност увоза и извоза наше земље у односу са Грчком кретала се овако (у хиљадама динара):

Година	Увоз	Извоз
1921	242.557.—	127.649.—
1922	181.519.—	172.320.—
1923	169.328.—	462.334.—
1924	265.446.—	676.169.—
1925	261.200.—	658.400.—

У поређењу са грчком статистиком, опажа се приметна разлика у цифрама. Ипак, наше цифре потврђују, као и грчке, напредовање нашег извоза и, донекле, застој увоза из Грчке. По врстама робе, *извоз* из наше земље за Грчку овако се кретао 1923 и 1924 године (у динарима):

<i>Производи</i>	<i>1923</i>	<i>1924</i>
1. Жита	34,159.468.—	106,240.093.—
2. Поврће и воће	47,191.147.—	54,708.570.—
3. Уљани плодови	2,147.450.—	1,122.095.—
4. Биље за храну и индустр. ...	1,589.605.—	6,910.443.—
5. Жива стока	150,956.148.—	229,687.988.—
6. Живот. производи	53,830.016.—	55,733.924.—
7. Риба и производи	501.100.—	229.630.—
8. Производи шумарства	90,507.270.—	86,575.689.—
9. Брашно и шећер	4,016.536.—	15,530.351.—
10. Пића, вода, лед	680.—	36.510.—

<i>Производи</i>	<i>1923</i>	<i>1924</i>
11. Остали пољ. производи	46,475.760.—	48,433.888.—
12. Земља, камен, руде	6,700.239.—	34,522.076.—
13. Фосили за горење	196.670.—	540.100.—
14. Хемијски производи	4,897.771.—	2,810.334.—
15. Текстилна роба	4,958.862.—	4,832.189.—
16. Кожа и крзно	721.689.—	240.058.—
17. Каучук	30.500.—	22.300.—
18. Плетарске и четкар. израде	91.800.—	675.700.—
19. Израде од дрвета, кости ...	1,453.350.—	937.581.—
20. Хартија и израде	267.665.—	12.500.—
21. Израде од гипса, асвалта ...	5.400.—	320.063.—
22. Израде од иловаче	8,615.100.—	17,077.675.—
23. Стакло	3.400.—	5.920.—
24. Метали и израде	2 941.517.—	8,708.534.—
25. Остала роба	74.920.—	255.066.—

Главни су артикли нашег извоза за Грчку, према овом прегледу : жива стока и сточни производи, жита, поврће и воће, брашно и шећер, шумарски производи (дрво за грађу и гориво), цемент и црепови. Извоз свих ових производа налази се у знаку напредовања. У томе се наша статистика потпуно слаже са Грчком. Наш увоз из Грчке у истоме времену кретао се је овако, по нашој статистици :

<i>Производи</i>	<i>1923</i>	<i>1924</i>
1. Жита, варива, поврће	5,425.829.—	4,318.820.—
2. Јужно воће	19,896.721.—	24,696.028.—
3. Колонијална роба	2,060.850.—	8,096.010.—
4. Уљани плодови	167.815.—	4,244.270.—
5. Жив. производи	12,325.260.—	23,386.370.—
6. Риба и производи	396.905.—	1,128.570.—
7. Млинарски и др. производи ...	13.673.022.—	11,557.055.—
8. Остала јестива	236.849.—	847.550.—
9. Земља, камен, руде	232.600.—	197.990.—
10. Минералне материје	3,951.405.—	2,607.360.—
11. Хем. производи	16,101.922.—	19,862.409.—
12. Текстилни производи	81,894.895.—	138,882.944.—
13. Кожа и израда	1,423.128.—	8,223.120.—
14. Каучук	28.495.—	517.120.—
15. Плетарске и четкар. израде...	63.990.—	90.050.—
16. Израде од дрвета, кости	150.822.—	258.740.—

<i>Производи</i>	<i>1923</i>	<i>1924</i>
17. Хартија	1,385.028.—	238.820.—
18. Израде од иловаче, асфалта...	158.630.—	910.990.—
19. Стакло	773.546.—	2,238.110.—
20. Израде од метала	6,100.923.—	10,925.980.—
21. Разни предмети	403.110.—	486.350.—

Као и грчка статистика, тако и наша нотира као главне артикле увоза из Грчке: јужно воће, љивотињске производи (Коже и вуну), хем. производи (сапун), текстиле (памучно предиво). Међутим, наша статистика истиче такође у први ред млинарске и металне производе, што се из грчких статистика не може закључити. Анализом тих позиција у нашој статистици констатује се ово :

1. Да група »млинарски и други производи« обухвата у првом реду маслиново уље, које се налази и у грчким подацима ;

2. Да су остали артикли, као шећер и брашно из групе »млинарски« и други производи и гвожђарија из групе »метални производи« — заведени у нашим статистикама као грчко порекло зато што су приспевали преко Солуна, међутим то су производи трећих земаља који су само пролазили кроз Грчку.

Једна општа појава, коју такође треба забележити, то је знатна диференција у вредности коју наше и грчке статистике дају било увозним било извозним артиклима : наша статистика бележи увек веће номиналне вредности од грчке. Ово долази отуда што је драхма у 1923 и 1924 години знатно више вредела од динара, потом и отуда што наша статистика често придаје грчко порекло роби која долази транзитно преко Солуна, односно даје као дестинацију Грчку и роби, која одлази преко Солуна транзитно за друге земље.

II.

После општег излагања нашег промета са Грчком, потребно је приступити детаљном испитивању свих производа који тај промет сачињавају. Почећемо то испитивање са артиклима нашег *извоза* за Грчку.

1. Жива стока

Како по вредности, тако и по количини, жива стока је најважнији артикал нашег извоза за Грчку. Стока коју експедијемо преко Ђевђелије и Битоља највећим је делом намењена

потрошњи (кланицама) солунске пијаце, Пиреја и Атине. Остале грчке пијаце, као и остале пијаце Левента, купују мање количине стоке. Исто тако, стока за рад такође се у знатно мањој мери извози, а у колико то бива узима је грчка комисија за колонизацију. Потребе грчких пијаца у месу, у стоци за клање, веома су велике и оне су нам гаранција за будући извоз наше стоке. За сада, Грчка се поглавито снабдева стоком из наше земље. Албанија, Бугарска, Русија и Турска конкуришу нам у извесној мери на острвима и у континенталној Грчкој, али у Солуну ми смо, тако рећи, без конкурента.

Говеда. — Према грчким подацима, укупан увоз говеда у Грчку износио је, у округлим цифрама :

1919	године	14.000	комада.
1920	„	15.000	„
1921	„		„
1922	„	16.000	„
1923	„	9.000	„
1924	„	53.000	„

Наша земља учествовала је у овоме грчком увозу, према истим подацима, са следећим количинама :

1919	године	1.737	комада.
1920	„	3.615	„
1921	„		„
1922	„	14.625	„
1923	„	7.064	„
1924	„	17.514	„
1925	„	(прив.)	15.640	„

Првих поратних година извоз наших говеда био је слаб због мера којима се тај извоз ограничавао. Ипак, био је јачи но што показује статистика, пошто је велики део говеда шверцован и продаван у Солуну као домаћа стока. Последњих година ми смо, може се рећи, задовољавали једну трећину потреба грчких пијаца у говеди. Наши конкуренти на тим пијацама били су Албанија, Бугарска и Турска, а у последње време нарочито Русија и, донекле, Сирија. У питању је овде, наравно, говеда за клање. Страна конкуренција је била нарочито осетна на острвима и у континенталној Грчкој. Недавно створена руска сточна база у Волосу имаће несумњиво за последицу да ту конкуренцију појача.

Волове за рад извозили смо у мањој мери за Грчку. Њих је куповала комисија за колонизацију грчке Македоније, бирајући највише ситну маћедонску и санџачку стоку сиве расе, која се најбоље даје прилагодити приликама у јужној Македонији. Пошто колонизација није још довољно снабдевена, то ће несумњиво наша стока за рад и даље ићи за Грчку. Говеда за млекарeње извозе се посве слабо.

Коњи, магарци, мазге. — Грчка је увезла последњих година ове количине коња, магараца и мазги:

<i>Година</i>	<i>Укупно</i>	<i>Из Краљ. С.Х.С.</i>
1919 године	2.920 комада	1.840 комада.
1920 „	5.155 „	1.662 „
1921 „ „ „
1922 „	4.678 „	4.121 „
1923 „	8.917 „	8.395 „
1924 „	11.215 „	7.299 „

Наша земља је била и остала највећи лиферант коња за Грчку. Коње су лиферовали, поред нас, Турска, и, последњих година, Мађарска и Пољска. Највећи део увезених коња куповала је грчка комисија за колонизацију. Коњи су куповани највише за терет и јахање, мањим делом за вучу.

Из наше земље лиферовани су највише мали и снажни босански коњи, потом и брдски коњи из других крајева. Коње мађарске расе слала је за Грчку Војводина, али су последње године ти коњи добављани из Мађарске.

Грчка ће и у будуће куповати коже са стране, јер нема довољно приплодних грла ни добро уређених пастувских станица.

Свиње. — Грчка је, као и све јужњачке земље, слаб потрошач свињског меса. Њен увоз свиња кретао се је овако:

<i>Година</i>	<i>Укупно</i>	<i>Из Кр. С.Х.С.</i>
1919 године	516 комада	369 комада.
1920 „	693 „	289 „
1921 „ „ „
1922 „	922 „	629 „
1923 „	461 „	33 „
1924 „	2.716 „	127 „
1925 „ „	„(прив.)778 „

Највећи део потреба грчких пијаца, које потребе нису велике, подмирује домаћа свиња. Остатак се довози из наше

земље, Бугарске, Италије. Свиње се довозе само у хладне зимске дане, када се траже на грчким пијацама. Како се грчки свет привикава на свињско месо и на свињске производе, те се у Грчкој оснивају фабрике саламе и мортаделе, то има изгледа да ће се извоз свиња за Грчку повећати у будућности, премда не треба очекивати да тај извоз добије велике размере.

Овце и козе. — Током последњих седам година увоз ситне стоке — овнова и оваца, јарчева и коза, јагањаца и јаради — кретао се је овако :

<i>Година</i>	<i>Укупно</i>	<i>Из Краљ. С.Х.С.</i>
1919 године	69.647 комада	16.299 комада.
1920 „	81.664 „	55.150 „
1921 „ „ „
1922 „	106.328 „	97.250 „
1923 „	309.542 „	283.164 „
1924 „	426.329 „	296.469 „
1925 „	(прив.)	383.815 „

Приближно ми смо задовољавали три четвртине грчких потреба у ситној стоци. Стока коју смо извозили за Грчку била је сва за клање. Највећи део ситне стоке извезли смо преко Солуна морем, за Пиреј и Атину, док је у Солуну остао један релативно мали део — једна осмина нашег довоза — и то слаба стока која не може да издржи морски пут. Из наше земље највише је извозио стоку санџачки крај, потом Куманово, Овче Поље, Шарска област, Битољ и Пирот. Наши конкуренти у Грчкој били су Бугарска, Русија, Турска. Албанија је извозила стоку у западне крајеве Грчке.

Велики извоз ситне стоке у Грчку долази услед великих потреба грчких пијаца у овчетини. Овче месо је увек на високој цени у Грчкој, јер овчетина поред рибе сачињава главну храну грчког становништва. Увоз стоке био би вероватно већи, да у Грчкој није уведено максимирање цена месу, које знатно отежава трансакције са стоком.

Опште узевши, извоз наше стоке, и крупне и ситне, обавља се интензивно, и нема сумње, да ће се, поред свих тешкоћа, и у будуће одржати. Наша земља је највећи лиферант стоке за Грчку, а Грчка је — као што се види из наших статистика — највећи потрошач тога нашег артикла. Зато је потребно да се извозу наше стоке обрати с наше стране највећа пажња при склапању трговинског уговора са Грчком.

2. Храна

После живе стоке, најважнији артикал нашег извоза за Грчку сачињавају цереалије и други пољопривредни производи. Док је 1924 године вредност грчког увоза наше живе стоке износила 115 милиона драхми, дотле се вредност пољопривредних производа увезених из наше земље попела на 102 милиона. По нашим статистикама, исте године смо извезли за Грчку стоке за 229 милиона динара, а пољ. производа за 289 милиона. Наше статистике обухватају ту и извоз преко Грчке, и отуда долази главна разлика између наших и грчких цифара.

У пољопривредним производима ми имамо у Грчкој многе и моћне конкуренте: Америка, Русија, Бугарска, Румунија. Ипак, благодарећи богатству наше земље и њеном изванредном погодном положају према Грчкој, нема сумње да ће се извоз наше хране повећати, а вероватно је да ћемо једног дана постати главни лиферанти пољ. производа за Грчку.

Пшеница. — У току последњих 7 година, увоз пшенице у Грчку кретао се је овако:

Година	Укупно	Из Краљ. С.Х.С.
1919	177.711 тона	893 тоне
1920	307.460 „	971 „
1921 „ „
1922	346.689 „	1.511 „
1923	362.157 „	1.957 „
1924	407.161 „	7.280 „
1925 (прив.)	12.488 „

Извоз наше пшенице за Грчку стално расте. Добре жетве, којима имамо благодарити за тај пораст, учиниће несумњиво да у скорој будућности постанемо ако не највећи, а оно бар међ највећим лиферантима пшенице за Грчку. За сада, упркос порасту извоза, ми смо као лиферанти још посве слаби, а то у главном из два разлога: прво, зато што је наша возарина скупа (фрахт Смедерево—Солун два пута је скупљи од конесмана Америка—Солун, вишак оптерећења је од 2.300 динара по вагону); друго, зато што извозна трговина није организована, квалитет није гарантован, те је немогуће закључивати послове већег обима, Пшеницу довозимо у Солун највише са Косова и из Куманова, потом из моравског и тимочког краја, а нешто и из Смедерева и Бачке.

Главни конкурент наше пшенице у Грчкој је Канада (извоз 263.607 тона у 1924 години), потом Сједињене Државе и Русија, а донекле Румунија, Бугарска, Аргентина, Египат. Колонизацијом ће Грчка успети у будуће да повећа своју производњу жита, али нема изгледа да ће успети, макар и у даљој будућности, да потпуно задовољи своје потребе. Она за сада може живети највише шест месеца од свога жита : половину потрошње подмирује страна пшеница.

Јечам. — Грчка је последњих година увезла ове количине јечма :

<i>Година</i>	<i>Укупно Из Кр. С.Х.С.</i>	
1919	3.447 тона	354 тона.
1920	25.706 „	1.142 „
1921 „ „
1922	8.419 „	266 „
1923	26.523 „	1.764 „
1924	37.539 „	7.872 „

Америка и Турска, које су биле раније највећи лиферанти јечма за Грчку, потиснуте су последњих година благодарећи повећању извоза румунског, руског и нашег јечма. Ми бисмо могли знатно повећати пласирање јечма на грчке пијаце, кад би возарина била нижа а квалитет сигурнији. Од интереса је приметити да наш јечам иде, транзитно преко Солуна, и на остале левантинске пијаце, поглавито за Сирију (Бејрут).

Кукуруз. — Грчка је увезла ове количине кукуруза у току последњих седам година :

<i>Година</i>	<i>Укупно Из Кр. С.Х.С.</i>	
1919	6.294 тона	833 тона.
1920	8.680 „	358 „
1921 „ „
1922	4.851 „	340 „
1923	26.095 „	1.409 „
1924	19.657 „	971 „
1925 (прив).	22.373 „

Грчки подаци о увозу кукуруза из наше земље не изгледају нам тачни. По исказима наших извозника, ми смо знатно више робе послали за Грчку него што се то види из наведених цифара. По нашим подацима у 1925 години отишло је за Грчку 22.373 тоне кукуруза. Један део те робе отишао је транзитно преко Солуна за Марсељ, док се остатак потрошио у Грчкој,

Било би природно да, као најближи суседи, подмиримо све грчке потребе нашом робом. Велика конкуренција коју нам стварају Румунија и Бугарска долази поглавито због повољније цене морских транспорта и због квалитета, који одатле долази по поруџбини. Нашем кукурузу треба у толико пре поклонити пажњу, што се исти, при повољним околностима, може у велико извозити не само за Грчку, него и транзитно преко Солуна.

Остала жита. — Од осталих цереалија, Грчка увози у главном овас и раж, и то у овим количинама :

<i>Година</i>	<i>Укупно</i>	<i>Из Кр. С.Х.С</i>
1919	3.911 тона	333 тона,
1920	4.331 „	465 „
1921 „ „
1922	1.079 „	89 „
1923	21.682 „	230 „
1924	12.606 „	1.113 „

Највећи лиферанти осталих жита за Грчку јесу Румунија и Турска. Наш извоз осталих жита развиће се онда, кад се спусти тарифа возарине и кад се наша извозна трговина жита боље организује.

Брашно. — Дајемо ниже преглед грчког увоза пшеничног брашна у току последњих година :

<i>Година</i>	<i>Укупно</i>	<i>Из. Кр. С.Х.С.</i>
1919	49.280 тона	213 тона.
1920	37.919 „	466 „
1921 „ „
1922	46.408 „	280 „
1923	118.734 „	631 „
1924	137.411 „	1.431 „

Наша земља спада међ најслабије лиферанте брашна за Грчку. Кад се има у виду да Грчка увози 10—15.000 вагона пшеничног брашна, онда наш удео са непуних 150 вагона изгледа безначајан. Главни лиферанти брашна за Грчку у првом реду су Сједињене Државе (са 6.824 вагона у 1924 години). Аустралија (са 1.643 вагона) и Канада (са 1.000 вагона), потом Египат (са 462 вагона), и Румунија (са 370 вагона). Узроци оваког стања могу се објаснити са више чињеница. Америка је за време рата створила своју клиентелу у Грчкој, и благодарећи колико својој обилној и доброј продукцији, толико и јевтином

транспорту, одржала је све до данас. Извоз нашег брашна за Грчку ометале су разне околности. У првом реду, квалитет нашег брашна био је испод америчког, те је конкуренција била неравна. Потом је транспорт нашег брашна био скупљи од америчког, што је још више отежало конкуренцију. Ограничење увоза у Грчку хемијском анализом која је од брашна захтевала најмање 25% глутена, погоршало је ту ситуацију. Најзад, треба имати у виду и тешке прилике под којима ради наша млинарска индустрија. Ако се све те прилике буду побољшале, има изгледа да се наш извоз брашна развије.

Брашно од осталих жита Грчка увози у посве ограниченим количинама. Године 1923 увезено је 1.711 тона, а године 1924 свега 173 тона.

Мекиње. — Поред разних врста брашна, Грчка је увозила и мекиње у овим количинама :

<i>Година</i>	<i>Укупно</i>	<i>Из Краљ. С.Х.С.</i>
1922	350 тона	... тона.
1923	7.994 „	190 „
1924	6.047 „	170 „

Мекиње долазе у Грчку поглавито из Турске и Румуније, нешто из Египта и Италије. Наши млинови извозе релативно мало мекиње. Свакако, при повољнијим транспортним приликама, они би успели да задовоље добар део грчких потреба.

Сено. — Из наших статистика види се да смо 1924 године извезли за Грчку 5.671 тону сена, у вредности 6,779.000 динара. Управо, Грчка је најважнији потрошач нашега сена, пошто извоз овог артикла за Италију, Аустрију и Чехословачку прилично изостаје. Од интереса је приметити да Грчка може постати много интересантнија пијаца за наше сено него што је сада, пошто се њене потребе из године у годину повећавају, а на њеним пијацама главни конкурент је Француска, коју можемо — спуштањем наше возарине — лако потиснути. Жалосно је гледати како огромне количине сена труну у нашој земљи, док Грчка нуди одличну цену за тај артикал. Извозу нашег сена потребно је посветити озбиљну пажњу.

Кромпир. — Доњи статистички преглед даје приближно тачну слику о кретању грчког увоза кромпира после рата :

<i>Година</i>	<i>Укупно</i>	<i>Из Краљ. С.Х.С.</i>
1919	1.225 тона	22 тоне.
1920	2.502 „	408 „

<i>Година</i>	<i>Укупно</i>	<i>Из Краљ. С.Х.С.</i>
1921	„
1922	2.046	„ 827
1923	14.597	„ 3.236
1924	9.713	„ 4.446

Поступно, за неколико година, ми смо успели да постанемо главни снабдевачи Грчке са кромпиром, потискујући Француску, Италију и Холандију у други ред. За овај успех имамо благодарити, колико приватној иницијативи, толико и повољној железничкој тарифи, која је дозволила да се одличан хрватски кромпир из Бјеловара, Сиска, Грубишног Поља продаје у Солуну. Прошле године је хрватски кромпир ишао и бродом преко Сушака и Сплита за Патрас и Пиреј. Што наш кромпир није потпуно потиснуо француски и талијански са грчких пијаца, може се објаснити само недовољним оријентисањем нашег извоза. Не ради се сложено и систематски. Кад се осети потреба, роба одједном нагрне, препуни пијацу, те се продаје за багателу. Искуство које се стекло досад у томе правцу утицаће на оријентисање наших извозника и на нормирање нашег извоза.

Пасуљ. — Грчка је увозила ове количине пасуља последњих година :

<i>Година</i>	<i>Укупно</i>	<i>Из Краљ. С.Х.С.</i>
1919	7.443 тоне	2.136 тона.
1920	11.178	„ 4.163
1921	„
1922	11.235	„ 2.835
1923	16.276	„ 2.484
1924	18.717	„ 4.648

Просечно узевши, ми задовољавамо једну непуну четвртину грчких потреба. Наши конкуренти на грчким пијацама су: Бугарска (са 9.520 тона у 1924 г.) Румунија, Турска и Италија. Најопаснији конкурент нам је Бугарска, која Грцима лиферије два пута више робе од нас. Због јефтине транспортне робе, бугарски пасуљ снабдева Пиреј, Атину и острва. Наш пасуљ се троши поглавито у Солуну, изузев првокласне робе, гостиварског и тетовског крупног пасуља, који се због квалитета тражи и на другим грчким, левантинским па и француским пијацама. С обзиром на потребе грчких пијаца, као и на погодност положаја наших произвођачких центара и на

квалитет и квантитет њихове производње, треба очекивати већи развој нашег извоза за Грчку. Од Грчке треба да добијемо бар 50 милиона на повећаном извозу нашег пасуља.

Воће. — Из наших статистика види се да смо 1924 године извезли за Грчку ове количине воћа :

Јабукe свежe	424.682	кгp.
Крушке „	52.752	„
Трешње „	1.609	„
Вишње „	5.717	„
Крушке суве	337	„
Шљиве суве	310.827	„
Ораси неољуштени	21.776	„
Ораси ољуштени	11.721	„
Бадем ољуштен	2.580	„

Две врсте воћа које, због њихове важности, треба издвојити из овог прегледа, то су свежe јабукe и суве шљиве. Јабукa је веома омиљено воће у Солуну, и пијаца нарочито тражи крупне и црвене тетовске и гостиварске јабукe. Сваке године се доведе из наше земље близу 50 вагона јабукa за Солун. Наше тетовке иду делом и за Атину, те није искључено да се њихов извоз развије. Потребно је само боље их спремати за извоз. Суве шљиве долазе релативно слабо у Грчку (око 30 вагона годишње). Слаб довоз објашњава се задовољавањем потреба сувом смоквом и сувим грождем. Ипак, извесно ограничено интересовање за наше шљиве постоји у Солуну. Оно се може повећати ако се омогуће транзитни послови.

Свежe месо. — Из наше земље шаље се у Грчку свежe месо у посве малим количинама, и то само по изузетку. Наше статистике бележе овај извоз за 1924 годину: говеђе 559 кгp., свињско 5.734 кгp., овчје 275 кгp., јагњеће и јареће 17.149 кгp. Солун је сувише близу наше границе да би куповао пре свежe месо него живу стоку.

Прерађено месо. — По нашим статистикама, извезено је за Грчку 1924 године :

Суво месо	163.845	кгp.
Сланина	85	„
Салама	2.828	„
Кобасице	1.808	„
Непоменуто прер. месо	2.106	„
Консерве од рибе	1.260	„
Консерве од меса	45	„

Сланину и свињску маст немогуће је уопште пласирати на грчким пијацама. Међутим, за шунку, саламу, кобасице, мортаделе, постоји доста живо интересовање. Атина, Пиреј и Солун троше поглавито мађарску саламу, која је јевтинија од наше. Мортаделе и кобасице увозе се делом из Италије, а делом се фабрикују у земљи. Уз повољније цене, могли бисмо извозити прерађевине меса далеко више него што данас то чинимо. Исто тако, могли бисмо извозити и конзерве и сардине у кутијама, које се у Грчку увозе из Италије, Шпаније, Португалије, Француске, Норвешке.

Сиреви. — Наше статистике забележиле су следеће цифре извоза за Грчку у 1924 години :

Сир обичан	251.958 кгр.
Кашкаваљ	1,023.521 „
Сир трапист	1.846 „

Ове цифре не показују само наш извоз за Грчку, него и транзитни промет преко Солуна. Сир, нарочито кашкаваљ, највећим делом иде преко Солуна за Цариград, Александрију и Америку. По грчким подацима, 1924 године Грчка је укупно увезла 874.409 кгр. сира у опште, а из наше земље свега 212.746 кгр. Нашем кашкаваљу у Грчкој конкурише домаћи кашкаваљ, који је истина нижег квалитета, али зато много јевтинији. Нашим финим сиревима конкуришу холандски сир (увоз 1924 године 243.291 кгр.) италијански (увоз 151.286 кгр) и француски (36.521 кгр).

Масло. — Према нашој статистици 1924 године извезли смо за Грчку

Маслац	2.794 кгр.
Масло	159.909 „

Један део масла упућен на Солун извезен је транзитно за Турску. По грчким статистикама увезено је 1924 године у Грчку 4,865.638 кгр. масла у опште, а из наше земље 111.940 кгр. Највише је увезено из Сједињених Држава (4,119.858 кгр. поглавито маргарина), потом из Холандске и Француске. Увоз нашег масла био би знатно јачи да, благодарећи ниској цени маргарин не подмирује место масла велики део потреба,

3. Сировине

Вредност сировина које извозимо за Грчку није безначајна : креће се од 40 до 50 милиона динара. У првом реду ту

долази дрво за гориво, дрвени, мрки и камени угаљ. Потом долази цемент као материјал за конструкције. На послетку извесне сировине у пуном смислу речи као кудеља, животињска кожа и др. Важне наше сировине — као свилобуба и опијум — иду преко Грчке за Италију, Енглеску и Америку.

Дрво за гориво. — Постоји огромна разлика између наших и грчких статистичких података о нашем извозу овог дрва за Грчку. Грчка статистика бележи за 1924 годину укупан увоз од 5,802.303 кгр. и то :

Из Албаније	3,460.303 кгр.
Из Додеканеза	565.225 „
Из Италије	214.794 „
Из Турске	909.073 „
Из осталих земаља	652.908 „

Одавде се закључује да је из наше земље увезено мање од 652 тоне дрва за горива. Међутим, по нашим статистикама ми смо извезли за Грчку 9,466.336 кгр. горивног дрва тј. скоро два пута више него укупан увоз дрва по грчким статистикама! Не располажемо са потребним материјалом ради испитивања на који се начин појављује оволика разлика, али смо у стању тврдити, на основу бележака о ариважу у Солун вагона са дрветом из наше земље, да су грчке статистике нетачне, у толико пре реекспедиција дрва преко Солуна не постоји. Имајући у виду да дрво за гориво шаљемо не само преко Ђевђе-лије, него и преко Јадрана за западну Грчку, можемо закључити да наше статистике одговарају правом стању.

Дрво за гориво долази у Грчку најчешће из Хрватске и Славоније,

Дрвени угаљ. — У години 1923 Грчка је увезла 1.262 тоне дрвеног угља, а у 1924 години 2.012 тона. Највише је увезено из наше земље, потом из Албаније, Додеканеза и Турске. По нашим статистичким подацима, ми смо 1924 године извезли 1.093 тоне ђумура за Грчку, док је у Грчкој забележен увоз од 914 тона. Од тога времена, извоз нашег дрвеног угља за Грчку учинио је знатан прогрес, и, по најновијим подацима, у 1925 години пласирано је на грчким пијацама 4.078 тона нашег ђумура. Ако би се возарина нешто спустила и извозна трговина постала солиднија, могло би доћи до знатно већих послова са Солуном, где смо без конкурента, ако се грчка увозна царина не повећа.

Мрки и камени угаљ. — По нашим статистичким подацима, у 1924 години извезли смо за Грчку :

Лигнита	175 тона,
Мрког угља	474 „
Каменог угља	794 „

Грчка увози велике количине каменог и мрког угља, јер га сама нема, а недовољна производња лигнита не може задовољити ни једну трећину потреба. Имајући у виду да камени угаљ троше не само индустријска предузећа, него и грчки бродови, и то у великој мери, може се лако створити слика о потребама грчких пијаца за угљеном. У 1924 години Грчка је увезла мрког и каменог угља 461.215 тона, и то 440.969 тона из Велике Британије, остатак из Турске, Америке, наше земље, Француске, Италије и Белгије. Главни конкурент нашем угљу је кардиф, који се узима како због топлоте коју даје, тако и због цене. У последње време Русија је почела лиферовати за Грчку добар камени угаљ, те има изгледа да ће енглески кардиф бити делом потиснут са грчких пијаца. Кад би се наши рудници рационалније експлоатисали, ми бисмо могли велике количине угља да пласирамо у Грчкој. У сваком случају, грчке пијаце биће веома важне за извоз нашег мрког и каменог угља.

Руде. — Из наших статистика види се да је 1924 године извезено за Грчку :

Хромове руде	507.500 кгр.
Гвоздене руде	2.505 „
Металне руде	1.152 „

Овде у обзир долази само хромова руда, која се извози из рудника Љуботен и Алатини на Шар-планини, преко станице Бенерал Ханри. Тај извоз је добио веће размере у последње време, те се рачуна да ће у 1926 години достићи количину од 8—10.000 тона. Како пак хромова руда само транзитира Грчку, идући за треће земље, то се на томе промету овде нећемо задржавати.

Цемент. — Према нашим статистичким подацима, ми смо у 1924 години извезли за Грчку 65.567 тона цемента, а у 1925 години 96.486 тона. Може се рећи без претеривања да смо данас главни снабдевачи Грчке за цемент. Као споредни могу се навести : Италија, Русија, Немачка.

Цемент за Грчку долази поглавито из Далмације (Сплита). Беочински цемент, који се необично високо цени, приспева

у посве ограниченим количинама, јер је преоптерећен возарином. Спуштање возарине утицало би веома повољно на извоз цемента из Беочина, пошто се исти у Солуну плаћа 5—6 шиллинга скупље од сплитског.

Повећање извоза сплитског цемента дошло је не само као последица повећања потреба, него и појевтињавања поморских транспората после увођења наше редовне линије Јадран—Патрас—Пиреј—Солун. Ова линија се сада у главном издржава од преноса цемента, и то је разлог више да се том артиклу, чији промет са Грчком достиже 10.000 вагона, обрати највећа пажња.

Кудеља. — Извоз наше кудеље преко Бевђелије забрањен је, и то је разлог што Грци купују нашу кудељу у Трсту, из посредничке руке. За 1924 годину у Грчкој је забележен увоз кудеље из наше земље 9.282 кг., а из Италије 926.728 кг. Несумњиво је да један део те италијанске кудеље води порекло из наше земље. Производња кудеље у Грчкој још је сасвим слаба, те су фабрике ужарских производа на Крфу, у Пиреји и Водену приморане да кудељу увозе са стране. Тежња је Грка да повећају увоз кудеље, а ограниче увоз ужарије.

Животињске коже. — У 1924 години ми смо извезли за Солун ове коже :

Телеће	22.818 кг.
Јагњеће, јареће	271.398 „
Овчије, козје	61.281 „
Од дивљачи	17.040 „

Све ове, коже са незнатним изузетком који се задржао у Грчкој, упућене су транзитно преко Солуна за треће земље, те су без интереса за трговину између наше Краљевине и Грчке.

Свилене кокони. — У 1924 години из наше земље извезено је преко Солуна 128.621 кг. кокона свилених буба у вредности од 20 милиона динара. Највећим делом ови кокони су експедовани за Италију и француску. Грчка их уопште не увози, пошто ограничене потребе њене свиларске индустрије задовољава домаћа продукција кокона.

Опијум. — У прошлој години извезено је преко Солуна 100 тона опијума у вредности од 60 милиона динара. Опијум је у главном експедован за Америку, Енглеску и Италију, преко солунских посредника. За Грчку тај артикал у опште не иде, те се на њему нећемо задржавати.

4. Индустијски производи.

Наша земља не извози — или извози у незнатним количинама — индустријске производе у правом смислу те речи. Овде убрајамо као индустријске производе — продукте наших стругара и црепана који се увелико извозе. Поред тога, ми ћемо изложити и извоз фабриката, у колико исти постоји, да би се добила тачна слика о стању и могућностима наше индустријске експензије.

Производи дрвета. — У 1924 години наша земља је извезла за Грчку.

Дрво за грађу	34.799 тона.
Дрво у облицама од лишћера	410 „
Дрво у облицама од четинара	537 „
Букови жел. прагови	178 ком.
Храстови жел. прагови	208.946 „
Дуге за бурад	1.948 тона.

Укупна вредност овог дрвета износи 70 милиона динара. За Грчку дрво долази већим делом преко наших јадранских лука, а мањим железницом преко Ђевђелије. Промет преко јадранских лука повећао се после увођења редовне бродарске линије Јадран—Грчка, док је промет преко Ђевђелије опао због високе возарине. Треба знати да грађа долази поглавито из удаљених крајева, из Босне и Славоније више него из Србије, те фрахт до Солуна стаје око 3000 динара по вагону; транспорт румунског дрвета од Галаца до Солуна не износи више од 1.600—1.700 динара. То је главни разлог што наше дрво не може у Солуну да издржи конкуренцију румунске грађе. За потребе конструкције, Солун увози око 10.000 вагона грађе годишње, и од тога девет десетина из Румуније. Цела Грчка увози око 15.000 вагона дрвене грађе, и то поглавито из Румуније, а делом из наше земље, Италије и Шведске. За бачварско дрво (дуге) ми смо главни лиферанти Грчке (дајемо око 300 ваг.) тако исто и за железничке прагове (дајемо преко 1.000 вагона);

Поред ових производа дрвета, ми извозимо за Грчку, премда у малој мери, и разне дрвене израде. Наша статистика за 1924 годину забележила је овај извоз :

Дашчице за паркете	43.100 кгр.
Намештај непостављен	410 „
Намештај постављен	220 „

Дрвени штапови	209	кгр.
Чачкалице	2.366	„
Непоменуте израде од дрвета	81.326	„

Керамички производи. — Благодаревћи великим потребама конструкције у Грчкој, које домаће црепане не могу задовољити, ми смо последњих година постали главни лиферанти црепова за Грчку. Наша статистика бележи овај извоз црепова:

1924 године	26,371.033	кгр.
1925 „	26,463.306	„

Цреп лиферују у главном велике Бонове фабрике из Војводине, и то највећим делом за потребе грчке колонизације. С обзиром на ту дестинацију, цреп је ослобођен царине. Међутим, кад дело колонизације буде завршено у Грчкој, наш извоз црепа несумњиво ће пасти, можда и сасвим престати, прво зато што ће умножене домаће црепане моћи да задовоље нормалне потребе конструкције, друго зато што ће заштитна царина у Грчкој онемогућити конкуренцију домаћим цреповима. Имајући у виду да од извоза овог артикла добијамо сваке године по *15 милиона динара* приближно, може се схватити колику ће штету представљати престанак овог извоза за нашу привреду. Потребно је зато, бар за први уговорни период, обезбедити прођу нашег црепа у Грчкој.

Метални производи — Наша статистика за 1924 годину забележила је овај извоз металних производа за Грчку,

Посуђе од гвозденог лима	286.936	кгр.
Гвоздени занатски алат	705	„
Гвоздене секире	332	„
Гвоздене потковице	2.617	„
Гвоздени јексери	3.500	„
Гвоздени ланци	1.085	„
Ножеви	1.578	„
Израде од ливеног гвожђа	2.133	„
Непоменуте израде од гвожђа	1.187	„
Сиров цинк у комадима	80.000	„
Бакар сиров	3.633	„
Израде од бакра	945	„

Укупна вредност свих ових производа износи мање од *10 милиона динара*. Грчка увози приличне количине металних објеката, али је наш извоз отежан конкуренцијом немачке, белгијске и енглеске робе.

Хемијски производи. — За Грчку извозимо хемијских производа у вредности од приближно 3.000.000 динара. Статистика бележи овај извоз у 1924 години :

Калцијев кардиф	615.921	кгр.
Земљана боја	20.030	„
Боје вештачко-органике	1.050	„
Бакарне боје	594	„

Премда је хемијска индустрија доста развијена у Грчкој, Грчка увози знатне количине хемијских производа, нарочито: угља есенције, кинин, штирак, боје, поташу, амонијачну и каустичку соду, бакарни и гвоздени сулфат, шалитру, мастило. Главни лиферанти ових производа за Грчку су Француска, Немачка, Белгија, Холандска. Из наше земље може се развити донекле извоз калцијумовог карбида и цианамида, амонијачне и каустичке соде и извесних хемијских уља и боја.

Текстилни производи. — Наша млада текстилна индустрија нема много производа за извоз. Заједно са кожарским израдама, извоз наших текстилних производа за Грчку износи непуна 3,000.000 динара, од којих пада 2,500.000 само на ужарију. У 1924 години наше ужарске фабрике из Врање и Лесковца извезле су за Грчку 105.023 кгр. ужарије, највише сицима за везивање дувана. Управо, ужарија је једини наш текстилни производ који се озбиљно може узети у рачун кад је у питању извоз за Грчку. Тај извоз је отежан високом царином у Грчкој, те није у стању да конкурише домаћим производима.

Разни производи. — Један важан производ који досад нисмо поменули, то је *шећер*. У 1924 години ми смо извезли за Грчку 723.883 кгр. шећера, у вредности 7,735.330 динара. По најновијим нашим подацима, ми смо у 1925 години извезли за Грчку 1.480 тона шећера, у вредности 18,392.600 динара. Производе од шећера — колаче, слаткише, бонбоне, чоколаде — не извозимо, пошто домаћа производња у Грчкој задовољава потребе. Наш извоз шећера највише иде у Италију и Румунију, потом у Грчку. Грчка је за наш шећер у толико важнија пијаца, што се тамо уопште шећер не производи. Ипак, за сада је наш извоз релативно мали, кад се зна да Грчка увози 50 до 60.000 тона шећера. У 1924 години, шећер је увожен из Чехословачке (20.554 тоне), из Холандске Индије (15.650 тона), из Америке (10.655 тона) потом из Холандске, Италије, Египта,

енглеске Индије. Царина која постоји на увоз шећера у Грчку чисто је фискална мера.

Грчка увози око 1500—2000 тона алкохола, *ликера*, шампањера и мед. вина из Француске, Италије, Холандске, Енглеске, али не из наше земље.

Наша индустрија *хартије* врши такође извесне експедиције за Грчку, али су то још увек само пробни послови. Грчка увози укупно око 3.300 тона картона и папирне пасте, 2.500 тона штампарске хартије, 5.000 тона новинарске хартије. Међутим из наше земље долази посве мало израђеног папира. Наше статистике за 1924 год. забележиле су извоз од 41 кгр. картона, 588 кгр. пак-папира.

Од других индустријских производа, статистика за 1924 годину бележи овај извоз за Грчку :

Плетарске израде	24.197 кгр.
Фине четке	7.426 „
Израде од цемента	76.185 „
Воденично камење	28.660 „

(свршиће се)

Наш Пројект Меничног Закона.

У задње време наше Министарство Правде је израдило предлог новог Меничног Закона и упутило исти ради проучавања и давања свога мишљења Трговачким Коморама и неким другим привредним организацијама. Овај предлог сачињава једну карику у ланцу законодавних радова, које је Министарство Правде предузело у циљу изједначења законодавства на целој територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. У исто време тај предлог усваја за темељ нашег будућег меничног права регламент који је био израђен на Хашким конференцијама 1910 и 1912, а који је тежио да изједначи по могућству менично право свих цивилизованих држава.

Меница је једна међународна исправа ; њен промет није ограничен територијом једне државе ; она служи као врло zgodно средство за међународно пречишћавање рачуна који

потичу из извоза и увоза робе и других трговачких и финансијских операција. Разлике између меничних закона, који су у важности у појединим земљама, јављају се као знатна сметња даљем развоју међународног меничног промета, јер услед формализма меничног права свака неуредност менице са обзиром на закон земље где је издата, може лишити исту меничне строгости, а изостанак уредног протеста и неизвршење других формалности може довести ослобођење споредних меничних дужника и друге штетне последице. Ове чисто правничке опасности, које се дају савладати само детаљним знањем страног меничног права, често пута натерају пословне људе да не примају и уопште не оперишу са страним меницама.

Стога су већ 70-тих година прошлог века правници различитих земаља почели акцију за уједињење меничног права. Али више покушаја, који су били предузети у овом правцу, нису успели. Најближе су решењу овог тешког проблема пришле конференције одржане 1910 и 1912 год. у Хагу, у којима је узела учешће преко својих делегата — правника, трговаца и банкара — већина земаља у свету. Конференција 1912 год. је израдила текст меничног закона (регламента), који има 80 чланова, а 27 држава од оних, које су колаборирале на конференцији, су потписале конвенцију о увођењу споменутог регламента у дејство на својим територијама са овим допунама и изменама које алтернативно допушта та конвенција.

Између држава — потписница се налазе Краљевина Србија и Аустро-Угарска Монархија, чија је територија доцније била делимично присаједињена Краљевини Срба Хрвата и Словенаца, али су одбиле да потпишу ту конвенцију Велика Британија и Сједињене Државе Америке. Ова околност, према мишљењу сэра Мекензи Чалмерса, једног од четири правника, којима је Економски Комитет Друштва Народа поверио израду реферата о томе, како су били примљени у различитим земљама радови Хашких конференција о меницама, чини вероватним да ће стварање двају великих система меничног права — континенталног и англо-американског послужити за први ступањ изједначења ове гране права.

Али и за државе — потписнице Хашке конвенције иста није постала правно обавезна, јер услед низа околности, између којих најважнија је била рат, та конвенција досад није

ратификована. Ипак поједине државе пре и после рата су предузеле кораке у циљу претварања регламента у закон који има важност на њиховој територији: 1913 год. Аустријска влада је предложила парламенту одговарајући пројект, а 1914 год. Угарска спровела слични закон кроз парламент; најзад, већ после рата је Пољска претворила правила регламента у домаћи закон.

Ако узмемо у обзир ово стање питања о изједначењу меничног права са међународног гледишта, став, који је заузело Министарство Правде приликом израде пројекта Меничног Закона изгледа сасвим оправдан, а тај пројект заслужује највећу пажњу наших привредних кругова, јер се тиче најпре њихових интереса. У првом реду њих треба да занимају те измене, које пројект предлаже, у постојећем меничном законодавству.

Пошто није могућно у једном кратком чланку упоредити пројект са свима меничним законима који важе на територији наше Краљевине, приморани смо да само у кратко изнесемо оно ново, према Србијанском закону, шта тај пројект предлаже¹. У исто време не налазимо за циљесходно критиковати одредбе пројекта, које понављају текст Хашког регламента, иако против њих могли би истакнути неке приговоре, јер корист од изједначења бар само континенталног европског меничног права далеко премашује незгоде од примене појединих правила регламента нарочито у нашим приликама. Не треба заборавити, да тежња савршенству често пута шкоди у социалном животу и да имају право Французи, који веле: «*le mieux est l'ennemi du bien*». Ствар је пословних људи, којима су у главном намењени ови редови, да изнесу, у колико нека правила пројекта могу спречити код нас развитак меничног промета, а у колико фаворизирају исти и уклањају препреке које овде постоје.

§ 1. Пројекта се разликује од § 80 Србијанског Трговачког Законика (Србијански Менични Закон чини саставни део Трговачког Законика (§§ 76—170) тиме, што не тражи испред именика ремитентова клаузулу »по наредби«. Та кла-

¹ Упоређење неких правила Хашког регламента меничним Законом за Босну и Херцеговину налазимо у занимљивом чланку Д-ра В. Бесаровића »Неколико напомена поводом доношења пројекта о новом меничном закону« (Економист бр. 2. — 1926 г.) «Мотиви» пројекта упоређују исти са пречанским меничним законима.

узула постоји прећутно, јер се свака меница може пренети путем индосамента (в. § 10 Пројекта). Тако исто фали између битних састојака менице валутна клаузула («вредност примљену у») и то истиче апстрактни карактер меничне обавезе.

§ 2. Задржава правну важност меници у којој није одређен рок плаћања сматрајући исту за меницу по виђењу, и меници, у којој није назначено место издања, сматрајући за такво домицил трасантов ако је споменут у меници. То је једно ублажавање меничног формализма. Исти параграф решава питање о томе ко и под којим условима има право оспоравати попуњаване менице којој су у тренутку издавања фалили неки битни састојци (тако звана бланко меница) и тиме попуњава једну празнину Србијанског Закона.

§ 4. допушта одређење нарочитог домицила или «пла-тишта» (Zahlstelle) у истом месту где пребива трасант са назначењем домицилијата.

§ 5. уводи једно ново врло важно правило да се код меница по виђењу и на одређено време по виђењу, може уговорити плаћање камате и то од дана издања. Каматна стопа, ако није друкчије уговорено, износиће 6% годишње. Ово је правило врло корисно, јер код тих меница презентација понекад зависи од околности које се не дају тачно предвидити унапред, на пример од доласка брода у пристаниште, те се интерес не може урачунати у меничну суму.

§ 8. одређује личну одговорност по меници онога, који је потписао исту по пуномоћију, које он није имао. Исто правило важи и за пуномоћника који је прекорачио границе свога пуномоћија.

§ 9. признаје, да је ништавна меница, а не само клаузула, према којој је трасант покушао да се ослободи одговорности по меници, коју је вукао .

§ 11. категорички забрањује делимични индосамент као и индосамент који гласи на доносиоца. Али тиме се не крњи бланко пренос (в. § 12).

§ 14. допушта да индосант забрани даљи менични пренос ; у овом случају ако се меница ипак пренесе, он не одговара пред индосатарима, на које је меница пренета у пркос забране. Као забрана важи клаузула «не по наредби».

§ 18. уводи пренос «за залог». Индосатар на кога је меница пренета оваким индосаментом, може њу даље пренети само за пуномоћство.

§ 21. допушта да трасант одреди рок, за који се меница мора презентирати на акцепт или уопште ставити презентацију у дужност притежатељу менице. Са друге стране трасант може забранити презентацију менице на пријем ако то није меница на одређено време по виђењу или домицилирана меница. Иста ограничења може уметнути и индосант уколико се то не би косило са клаузулом коју је уметнуо раније трасант. Притежатељ менице који би прекорачио наређења тих клаузула, губи право регреса.

§ 22. продужује постојећи рок презентације меница на одређено време по виђењу до 6 месеца, и дозвољава трасанту, да нарочитом клаузулом тај рок још продужи или скрати. Индосанти могу само скраћивати овај рок. § 22 доприноси еластичности менице.

§ 23. укида обавезу притежатеља менице да остави њу 24 сата у рукама трасанта приликом презентације на пријем, јер неповраћај менице може створити за притежатеља различне неприлике. Пројект замењује ту обавезу обавезом притежатеља и по други пут презентирати меницу сутра дан након прве презентације.

§ 28. допушта акцептанту, док није вратио меницу притежатељу, да избрише свој пријем. Он губи ово право чим писмено извести било притежатеља било ма кога од потписника менице о акцепту.

§ 30. укида тако звано авално писмо. Авал, има да буде неизоставно на самој меници. Довољан је потпис на лицу менице, ако се исти не може тумачити као акцепт или потпис трасантов. Ако не буде назначено за кога јемчи ова листа сматра се за трасанта.

§ 32. прећутно укида вашарске и узо-менице, јер су прве у модерној трговини изгубиле свој значај, а друге услед разлике узанса сметају међународни менични промет.

§ 34. мења начин рачунавања рока по меници на одређено време по виђењу, на којој, приликом акцепта није стављен датум. Законска претпоставка је да је меница примљена на последњи дан законског рока, (на пример, последњег дана 6 га месеца од дана издања) али ова претпоставка важи само против акцептанта: споредни менични дужници испадају из обавезе у овом случају, као што и у случају непрезентације те менице на пријем (в. § 52).

§ 36. даје детаљна правила у погледу разлике календара. Одлучује календар места плаћања ; датум по календару места издања треба претворити у датум по календару места плаћања.

§ 37. допушта да се меница поднесе за наплату не само на дан рока, но на други или трећи радни дан после рока. Са процентацијом за наплату је изједначена презентација менице у заводе за обрачунавање (clearing houses), које ће одредити Министарство Трговине и Индустрије. Према § 41 дужник, коме није презентирана меница за наплату овлашћен је да депонује меничну суму у судске руке у месту плаћања и то о трошку и на ризик притежатеља менице.

Према § 42 услед непријема притежатељ може да наплати меницу и пре рока, у место да тражи обезбеђење. У случају пада под стечај трасанта и забране да се меница поднесе на пријем притежатељ такође има право регреса. Основ ових правила је сумња да ће трасат платити, сумња, која отежава циркулацију те менице.

На основу § 43 мора се протест због неисплате подигнути у истом року који је одређен за наплату у § 37. Не треба презентирати за наплату, ни протестовати меницу, која је већ протестована због непријема. Тако исто не треба изискати протест менице, чију је процентацију на акцепт забранио трасант : чим овај падне под стечај, решење о отварању стечаја замењује протест.

§ 45. даје право трасанту, односно индосанту да клаузулом и без трошкова« (sans frais) ослободи притежатеља менице протеста : у овом случају регрес није везан за протест. Ако и поред тога меница буде протестована, трошкове сносиће притежатељ исте. Према § 47 регрес обухвата и $\frac{1}{6}\%$ провизије, ако није одређена у меници мања стопа : у случају регреса пре рока исплате менице, од меничне суме одбија се есконт по банчиној или тржишној стопи.

§ 52. одређује правне последице пропуштања рокова : за подношење меница по виђењу и на одређено време по виђењу, за изискивање протеста, за подношење меница са клаузулом »без трошкова« ; у овим случајевима притежатељ менице губи право регреса према свима дужницима (наравно осим, акцептанта) ; ту се пројект разликује од Србијанског Законика, који задржава одговорност трасанта, који није доказао да је на време послао покриће.

§ 53. даје детаљна правила о продужењу горњих рокава за случај, када њихово одржање није било могућно услед више силе (*vis major*).

§ 54. допушта посредовање код пријема и код исплате менице не само трећих лица, но и меничних обавезника осим акцептанта.

§ 55 даје право притежатељу менице, да одбије пријем менице за част не само од стране неког трећег, но и од стране адресата по потреби и да оствари право регреса према споредним дужницима.

§ 55. допушта исплату менице за част у свима случајевима када постоји право регреса ; ова исплата може бити извршена најдоцније сутрадан после дана одређеног за протест.

§ 60. изричено одређује последице одбијања исплате за част : у овом случају притежатељ менице губи право регреса према оним дужницима, који би били ослобођени плаћањем за част.

§ 65. садржава детаљна правила за поступање са меницама, које су биле издане у више примерака. Када је први примерак упућен у неко место ради акцепта, то се мора забележити на осталим примерцима са означењем лица, коме је упућен, То лице је дужно предати први примерак притежатељу менице на његов захтев ; ако се не буде одазвало овоме захтеву, а акцепт не буде било могућно прибавити ни другом примерку, (и једно и друго мора константовати актом протеста) притежатељ менице стиче право регреса према ономе, ко му није изручио први примерак менице.

§ § 66 и 67 садржавају подробна правила о копијама меница. Треба обратити пажњу на правило, према коме у препису треба означити лице, код кога се налази оригинална меница. Ово је лице дужно предати исту правом притежитељу преписа менице. Одбијање предаје, потврђено протестом, даје право регреса против индосаната чији су потписи на копији. Копија без горњег означења нема правне важности.

Једанајесто поглавље (§ § 70—77) обухвата правила о меничном протесту. Према Хашкој конвенцији формалне одредбе о протесту нису унете у регламент, но су остављене законодавствима појединих земаља.

Поступак око протеста како по Србијанском, тако и по пречанским законима има више мана, које проузрокују спорост,

скупоћу и тешкоће код остварења права из менице. Ове су мане већином уклоњене пројектом. На пример протестирање меница је поверено § 70. пројекта не трговачком или првостепеном суду него јавним бележницима (нотарима) а евентуално и среским судовима. Тиме се постизава децентрализација целог поступка, и ако пројект не иде тако далеко као што закони Немачке и Белгије, који овлашћују за извршење протеста чак и поштанске чиновнике. Ако узмемо у обзир да код нас и код судова понекад се дешавају грешке у процедури протеста, сасвим је разумљива опрезност аутора пројекта, који нису имали одважности, да повере овај важан посао поштанским чиновницима, који ни у колико нису за то спремни.

Према § 72 не треба бележити у акту протеста ни пријем нити плаћање за част, јер ове чињенице морају бити констатоване белешкама на самој меници.

§ 74. допушта да лице, које до тога није извршило неку чинидбу, (напр. плаћање) изврши исту према чиновнику, који је овлашћен за протест менице.

§ 75. предвиди случај плаћања од стране меничног дужника чиновнику целе меничне суме, али без трошкова око протеста. У овом случају оригинална меница издаје се дужнику, који је платио, а поверилац има да наплати трошкове на основу акта протеста.

§ 76. даје право изискати протест свакоме, у чијим се рукама налази меница, ма да нема изричног пуномоћства притежатеља менице. Ово правило важи како за протест због непријема, тако и за протест због неисплате.

§ 77. допушта, да се протест замени писменом изјавом трасанта на самој меници ; али ова изјава мора као што и протест, да буде унесена у регистар протеста. Замена акта протеста белешком на самој меници од стране чиновника, који има извршити дотични поступак, као што то наређује енглеско право, није била прихваћена од стране пројекта, јер то би се косило са чл. 9 Хашке конвенције 1912 год.

§ 78. даје притежитељу менице против трасанта, односно акцептанта *condictio indebiti*, ако се менична тужба угасила застарелошћу или изостанком неке радње, која је била потребна ради одржавања меничног права. Ово је правило унето у пројект на основу чл. 13 Хашке конвенције од 1912 год. те замењује правила о праву на прокиће и о одговор-

ности трасантовој који није могао доказати да је послао покриће. Принцип *condictio indebiti* није непознат Србијанском Меничном Закону (ср § 79 Трг. Зак.), али није добио тамо потребан развитак. *Condictio indebiti* у споменутом облику застарева према пројекту у року од три године.

§ 79. регулише права меничног повериоца, коме је дужник дао у залогу своју ствар или исправу као обезбеђење менице и то на основу писменог документа. У овом случају поверилац није дужан да подиже тужбу или пријављује своје потраживање стечајном суду: на основу судског одобрења он може продати ствар на јавној лицитацији, а хартије од вредности односно робу на берзи или наплатити заложену облигацију, и само оно што преостане после свог намирења предати дужнику односно стедишној маси.

§ 80—82 дају меничном повериоцу у одређеним границама *jus retentionis* у погледу новаца, хартија од вредности и ствари дужника.

Ова правила (§§ 79—82), пошто повећавају сигурност меничних потраживања и доприносе развитку меничног промета, треба сматрати за врло корисна.

§ 83. укида постојеће, у србијанском Закону ограничене правне способности земљорадника, јер су аутори пројекта сматрали да укидање овог ограничења пре 75 односно 60 година у Аустрији, Хрватској и Угарској није повлачило са собом осетан поремећај у сељачком сталежу. Грађански судски поступак довољно штити сељака, пошто забрањује попис и продају земљишта, алата и стоке, који су потребни за његов опстанак.

§§ 84 и 85 укидају правило Србијанског Закона према којем за издатеља менице, који не може њу потписати, а може само крст ставити, потписује, друго лице уз потпис двају сведока. Такву меницу мора потврдити суд или јавни бележник.

§§ 89—92 доносе нова, потанко разрађена правила о амортизацији менице. Поступак почиње са молбом интересованог лица упућеном суду места плаћања. Он мора навести у молби садржину менице и доказе који стварају вероватност да је молилац имао ту меницу. На основу такве молбе суд издаје оглас и позива да онај, у чијим се рукама меница налази, у року од 60 дана покаже исту суду, иначе суд ће огласити исту за ништавну. Овај рок од 60 дана почиња тећи или од дана огласа,

или од дана одређеног за плаћање, или од последњег дана када меница по виђењу може да буде презентирана. Протест извршује се на основу садржине менице, коју интересовано лице подноси надлежној власти. После истека рока плаћања молилац може тражити од акцептанта односно од трасанта да се менична сума исплати у судске руке, али дужник може поднети доказе да молилац нема право на амортизацију менице. По истеку рока, одређеног у огласу, суд проглашује меницу за амортизовану. На основу те одлуке молилац може остварити своја права из менице против акцептанта односно трасанта, али дужнику је остављено да доказује да је молилац бесправно дошао до амортизације. Поступак се обуставља по саслушању странака ако пре истека рока одређеног у огласу треће лице поднесе суду оригиналну меницу.

§ 96 мења рокове застарелости према Србијаском Закону. Тужба против акцептанта застарева у року од три године, против трасанта и индосанта — од једне године, рачунајући од дана протеста или од момента, који по закону замењује протест. Регресна тужба дужника, који је исплатио меницу или против којег је подигнута тужба, застарева за 6 месеца, рачунајући од дана исплате, односно дана тужбе која је узрок регреса.

Према §§ 97 и 98, којих нема у Хашком регламенту, прекидају застарелост: подизање тужба, пријава потраживања стечајном суду, позивање дужника у заштиту и саопштење од стране туженог предходнику, да је регресна тужба поднесена.

Прекинута застарелост почиње да тече поново од последњег парничног дела после којег парница није била настављена, од завршетка стечајног поступка односно од оспоравања пријављеног потраживања или од свршетка парнице у којој је дужник био позван у заштиту.

Према § 99 застарелост не тече ако у току последњих три месеца поверилац није могао остварити своје право услед прекида судског рада, војне службе у ратно доба или неодољиве силе. У сваком случају после обустављања застарелости закон даје 30 дана за свршавање потребних парничних дела.

Исто тако, према § 100, делује парнична неспособност повериоца и недостатак законског заступника у току последњих три месеца застарелости. После уклањања ових препрека закон даје свакако 3 месеца за остварење поверилачког права.

За менице, које припадају заоставштини, рок застарелости не може истећи пре шест месеца од дана смрти *de cuius*-а.

§ 102 Наређује суду да у кратком поступку *ex officio* примењује горња правила о застарелости.

§ 103 одриче на нашој територији правну важност овим узроцима, прекида застарелости, који су предвиђени страним законима а косе са горњим правилима.

§§ 104—107 садрже правила о сопственим меницама, а §§ 108—117 прелазна и завршна наређења, која су уведена делом због прелаза од старих меничних закона на правила пројекта, делом због разлике која постоји између грађанског и трговачког законодавства појединих покраина. На жалост обим овог чланка не допушта, да уђем у појединости ових правила.

Одобрење овог пројекта од стране законодавних фактора и ступање истог у живот на територији целе Краљевине Срба Хрвата и Словенаца биће не само један важан корак на путу изједначења нашег законодавства. Оно ће заједно са Пољским и другим меничним законима, који су прихватили исте основе, допринети уједињењу континентално-европског права.

У западној као и у нашој штампи била је бачена идеја о стварању »Сједињених Европских Држава«. Тешко је предвидети којим ће путем кренути историја Европе, која се после великог рата и револуција налази на раскрсници. Центар нове историје се премешта у Нови Свет. Европа, вели Вермеј, не сме ни мислити на повратак старе хегемоније, али ако хоће задржати значајни положај у свету, њезини народи, а пре свега Немачка и Француска, морају тежити што већом зближавању. То може да буде само морално и материјално разоружање. Али под утицајем економске неопходности и конкуренције Велике Британије која у главном није само европска сила, Северне Америке и Јапана зближавање може ићи и много даље и то од прилике истим путем којим је било ишло у своје доба зближавање Немачких Држава. У овом ће случају цемент једнаког или бар сличног права играти не малу улогу, као елемент, који спаја.

Таква је била улога права у стварању великих царстава (Римско Царство, Русија, Империја Наполеона I.) и федерацаја (Сједињене Америчке Државе). Она не може да буде друга

у стварању Европске федерације, ако ће у мање више удаљеној будућности доћи до тога. Јединство економских интереса, јединство културе, јединство права то су елементи који ће раније или доцније захтевати крунисање целе грађевине, јединством државне организације.

Л. Таубер

Царинска политика и царинска тарифа.

I.

Питање о царинским тарифама о тачном одређивању и распоређивању истих, то није само једно од најкомпликованијих питања у погледу економске политике и државних финансија, већ веома деликатно питање, чисто међународне природе, пошто су царинске тарифе везане са интересима страних држава и страних поданика, и врло често се тичу тих последњих више него својих грађана.

Оно време државног живота, када су царинске дажбине у главном биле финансијске природе и када су имале циљ да стварају средства за државну благајну, одавно је прошло. Ми живимо у времену трговачких уговора са суседним државама, и царинске дажбине и уговори су највеће оруђе у погледу узајамних међународних односа, када чисто државне природе тарифа уступа место царинској политици по бесмртном принципу римског права: *do ut des* т.ј. ја ти дајем и уступам, али и ти мени за то дај и уступи.

Та грана узајамних попуштања у трговачким уговорима између држава толико је пространа, сложна и разграната, да у тој маси појединих интереса, појединих грана трговине и индустрије, а кад кад и појединих лица, лако би се могле растворити и потонути и саме основе царинске тарифе, ако не би у помоћ државној царинској политици притицала царинска статистика: као и у другим социјалним гранама Државних односа, статистика својим хладним и бестрасним анализом долази до неоспорних закључака, на којима се ослања сама наука.

Исто је и овде. царинска статистика са невероватном јасноћом, као у огледалу одсијава све контуре и све белешке спољне трговине те државе и показује онај прави пут, по коме треба да се креће државна власт у погледу своје царинске политике, својих трговачких уговора и своје царинске тарифе.

Па и у ствари: ако кажемо на пример да је Краљевина Југославија имала увоза из иностранства 1925 год. свега 1.513.862 тоне робе за суму 8.752 милиона динара и ако ми додамо томе да је се роба делила на XVII група и на 700 наименовања по њиховој тарифној номенклатури; да је у том трговачком обрту узело учешћа више од 50 страних држава, онда непосвећени у те ствари мисао може се згранути од те масе, од хаоса цифара увоза робе.

Али ако ми користећи се радовима и закључцима статистике, објаснимо да се тај увоз веома систематички и очигледно распоређује између следећих одсека народног газдинства:

1. Предиво и израде од предива увезено на	3.318.744.813 д.
2. Метали и израда од њих увезено на	980.715.938 д.
3. Производи земљорадње	954.351.306 »
4. Копови мин. уља	606.006.167 «
5. Машине, апарати	630.947.754 «
6. Производи пољопривред. индустрије	408.000.619 »
7. Хемијска и апотекарска роба	449.219.963 »
8. Производи сточарства	341.368.599 «
9. Кожа и крзно	261.561.412 »
10. Артија, књиге, карте слике	183.097.096 »
11. Стакло и израде од стакла	118.422.779 »

Ми ћемо се уверити, да се у тим одсецима у ствари исцрпава главни наш увоз робе на суму од 8.252 милиона динара; и да сав остали увоз остаје само 500 мил. динара — сума веома незнатна за цео трговачки обрт Краљевине.

Та таблица, коју смо навели, веома је карактерна, као путеводна идеја, на шта треба упрти бриге и интересе државне власти при изради његове царинске тарифе: какви артикли превалирају а какви су на крају.

Још су интересантнији и научни распоређивање увезених артикала по појединим категоријама међу једнородних група. Нама је познато како се много говорило и писало о потреби безжалостних царинских такса за тако зване луксузне артикле. Замислимо, да би по таквом принципу ми хтели да уредимо нашу царинску тарифу. Резултат би био веома занимљив: од 3.3 милиарда динара робе групе »предиво и израде од предива« на »свилу« пада само 169 мил. динара. Исто и за групу робе »метали и израда од њих од $980\frac{3}{4}$ милиона динара на племените метале: злато, платина, сребро пада свега $16\frac{1}{2}$ милиона динара.

сомот, плиш, тил, бобине и друге сличне тканине (до 300-400-500 динара); затим за чарапе, рукавице, чипке, везове (до 300-500-1.000 па чак и до 1.200 динара уместо пређашњих 250-700 дин.)

Јасно је да се по тим малим упоредним цифрама не може уредити »царинска политика« те тарифе.

Цифре распоређивања увоза артикала за 1925 год. у пределима сваке групе још више су поучне. Тако ми видимо, да од суме $3.318\frac{1}{3}$ мил. динара увоза »биљне и животињске материје за предиво и израде од њих (група V) за

1. Памук долази	1.900.948.324	»
2. Кудеља, лан и остале биљке	246.601.688	»
3. Вуна и остала животињска длака	723.002.898	»
4. Свила	169.583.465	»
5. Одело, рубље и остало	168.472.867	»
6. Отпатци од тканина	71.287.311	»

и ето те пребројане шест категорије увезених артикала сачињавају већ суму од $3.279\frac{1}{2}$ мил. динара. Значи да за све остале артикле те групе остаје само $39\frac{1}{4}$ мил. динара т. ј. потпуно незнатна цифра, која не може имати никаквог значаја за припремање такса царинске тарифе и за склапање трговачких уговора. Међутим сума од $3.279\frac{1}{2}$ мил. дин. која сачињава цифру увоза пребројаних шест категорија те најглавније групе увезених артикала, а која група сачињава 3-8 целокупног увоза Краљевине, без сумње мора да служи базом, једном од основа целе царинске тарифе.

На тим категоријама артикала ми ћемо се задржати детаљније. Пре свега »памук и израда од памука«. Ми видимо да цифра увоза тог артикла (1.900,9 мил. дин.) сачињава скоро четвртину целокупног увоза Краљевине и представља један од основних делова увоза, те је стога и најглавнији део царинске тарифе. Упоређивањем такса нове тарифе са старим таксама, видимо да су те таксе повећане за памучне тканине, глатке од 130-80 златних динара за сто килограма до 200-150. Те дупле цифре представљају таксе максималне и минималне тарифе. Даље слеђује цео низ цифара такса за поједине врсте тканина, које се завршавају таксом од 450-350 златних динара према 350-250 дин. старе тарифе. Исто тако значајно су повећане тарифе за сомот, плиш, тил, бобине и друге сличне тканине (300—400—500 дин.); затим за чарапе, рукавице, чипке, везове, (до 300--500--1000 па чак и до 1.200 динара у место пређашњих 250—700 дин.).

Простије израђевине, као например ужета, конопци, фитиљи, појаси и т. сл. таксиране су мање, али ипак више од пређашњих такса цар. тарифе.

Сасвим изузетан положај у тарифи заузимају: памук урађен и памучна предива; тарифне таксе не само да нису повећане, већ су чак и *смањене*, на пр. за памук: од 30-14 до 10-8 динара, тако исто и за памучна предива таксе су смањене за поједине врсте и бројеве. Та смањивања такса за те упола-фабрикате изазвата су потребама домаће индустрије, којој је потребна та роба, а она сама је не израђује. Ми овде имамо очигледан пример како државни царински интереси уступају место интересима индустрије.

Друго место после памука по количини увоза заузима »вуна и остала животињска длака за предиво« — на 723 мил. динара. У том одсеку најмање тарифне таксе од 10—20 динара падају на вуну и вештачку вуну, за које се према пређашњој тарифи сасвим није плаћала такса. За предиво од вуне већ су у неколико повећане таксе, различите за поједине врсте.

Напоследку тканине по њиховој тежини и врстама, — сомот, плиш, тил, и т. д., исто као и памучне, оптерећене су duplo већим таксама према старим тарифама (250—500—600 динара уместо пређашњих 125—250—300 динара по минималној тарифи). Исто тако веома су повећане таксе и за »траке ткане, за мараме, за чипке« (400—1200 дин. уместо 180—330 дин.)

Значајно место по увозу заузима и »кудеља, лан, и остала биљна влакна за предиво« на 246,6 мил. дин. Особина те врсте увоза робе је у томе, што према поменутој цифри увоза стоји цифра извоза исте робе у суми од 133 мил. динара. Исто као и у оним таксама које смо већ прегледали и то за увоз кудеље и вуне, највише су оптерећене различите тканине, нарочито компликованије врсте, чипке, чарапе и рукавице; мање су оптерећени таксама предиво и памук; напоследку потпуно су слободна за увоз кудеља, лан, јута, жанила, кинеска трава и остала биљна влакна за предиво.

У том случају поново наилазимо на појаву, када не само државни интереси, већ и интереси земљорадничке производње уступају место интересима индустрије, којој је потребно да се увозе из иностранства ти пола-фабрикати.

Нећемо се детаљније задржавати на статистичким подацима увоза других сорта робе исте категорије и нећемо опте-

ређивати наш чланак даљим упоређивањима царинских тарифних такса, пошто смо довољно пространо изложили нашу мисао о потреби нарочито пажљивог односа баш према том одсеку увоза робе, који сачињавају главну основу целокупне наше царинске тарифе.

Следећи највећи одсек увоза сачињавају метали и израде од њих — на 980 $\frac{3}{4}$ м. д.

По појединим врстама та се роба распоређује на следећи начин :

1. Гвожђе и израде	770,067.305 дин.
2. Бакар и израде	106,591.316 „
3. Никл и израде	25,798.830 „
4. Калај и израде	20,283.946 „
5. Израде простих метала	22,049.995 „
6. Злато, платина, сребро	16,564.915 „

Од тих шест врста увезено је свега робе на 960,9 м. дин. Значи да за остали увоз робе исте категорије остаје потпуно незнатна сума мање од 20 мил. дин., која не може имати никаквог утицаја на царинску политику земље.

Али и из пребројане робе најглавније место заузима гвожђе и делом бакар.

Најлакше су оптерећени : гвожђе, лим, и жица, а такође цеви и железнички материјал ; али пак према старим тарифама, таксе чак и минималне значајно су повећане ; тако, сирово гвожђе било је слободно за увоз ; сада је оптерећено са 4—3 зл. динара ; даље врсте гвожђа оптерећене су са 5—12 динара уместо пређашњих $\frac{1}{2}$ — 2 динара (ја свуда узимам таксе минималне тарифе).

Даље, лим се раније оптерећивао по врстама са 5—6—7 динара ; сада је оптерећен са 10—12—14 динара.

Цеви су прошле са најмањим повећавањем такса : коване, необрађене и обрађене уместо $8\frac{1}{2}$ —12 сада су оптерећене са 12—15 дин., а од ливеног гвожђа уместо пређашњих $4\frac{1}{2}$ —9 сада су оптерећене са 6—8 динара, у последњем случају са смањивањем таксе.

Израђевине од гвожђа оптерећују се већим таксама, које достижу 250—500 динара напр. за »ножеве, перорезе, бријаче« или за »кашике, виљушке« ; а израде од гвожђа у вези са сребром и златом чак и 1.000—1.500 динара.

Скреће на себе пажњу та чињеница, да плугови и делови од плугова нису ослобођени од такса ; ма да су делови од плугова оптерећени дупло мањим таксама (20—25 динара) него што су плугови (40— динара).

Бакар се при увозу сасвим не оптерећује царином. Али лим и жица од бакра оптерећују се по врстама са 28—23 и са 35—30 динара, у место пређашњих 20—30—40 динара, т. ј. у понеким случајевима таксе су смањене. Израде од бакра, исто као и израде од других метала оптерећене су повећаним таксама.

Тако дакле, видимо да су две највеће групе робе, која се увози, и то : предиво и израда од њих и метали и израда од њих и која сачињава половину целокупног увоза у земљу, оптерећене тарифним таксама веома вешто, како у интересу домаће индустрије, давајући јој могућност да се користи страним пола-фабрикатима уз смањене тарифне таксе па чак и без царине, а у исто време са високим заштитним (забрањеним) царинским таксама, чува производе своје домаће фабричке индустрије ; тако и у интересу најповољнијег склапања трговачких уговора по принципу : *do ut des* и како вели руска пословица : прецењивање у цеп се не увлачи, т. ј. само нека се нађе оно са чега би се могло смањивати при узајамним уступањима.

Један од најкрупнијих одсека увоза робе то је I група: производи земљорадње на суму од 954,3 мил. динара.

Ако се томе још додаду и производи сточарства на суму од 341,368.599 динара ; производи шумарства на суму од 89,568.859 динара ; и напослетку производи пољопривредних грана индустрије, остала јестива и предмети за храну и производи дувана свега на суму више од 407 мил. динара, онда добијамо огромну суму од 1.792¹/₂ милиона динара ; која је мало мања од основне групе увоза — предиво и тканине.

У појединим категоријама робе та група производи земљорадње дели се на следеће делове :

1. Колонијална роба и сурогати	310,474.339	дин.
2. Биље за индустрију и лекарију.....	209,299.129	„
3. Жито	134,464.844	„
4. Пиринач	118,562.137	„
5. Уљани плодови и семење.....	89,858.689	„
6. Јужно воће	63,642.926	„

Тешест главне категорије сачињавају суму увоза на 946 мил. д.

Затим од производа сточарства по величини увоза треба забележити :

1. Вуна, длака, перје, коконе и др.	252,458.406 дин.
2. Животињске претилине	64,452.157 »
3. Риба и производи од рибе	10.775.469 »
4. Живе животиње	4,658.218 »

Те четири главне категорије робе по суми увоза сачињавају већ 332 мил. динара.

Напоследку од производа пољопривредних грана индустрије потребно је навести :

1. Млинарски и други производи	361.720.696 дин.
2. Јестива и храна	37.453.953 »
3. Пића	4,450.369 »
4. Остатци од производа	2,180.289 »

Те четири категорије дају већ 406 мил. дин. увоза.

Што се пак тиче производа *шумарства*, исти се не деле на категорије, већ се рачунају у општој суми од 89¹/₂ мил. динара.

Сви ти главни артикли увоза, које смо пребројали и то у групи производи земљорадње имају једну оригиналну црту, да категорија робе која се увози у земљу слаже се са категоријом робе која се извози из земље. Тако на пр. жита је извезено из земље на суму од 2.638.4 мил. дин., а у исто време увезено је у земљу на суму од 134,46 мил. дин.; или: биља за индустрију и лекарију извезено је на 392.9 мил. дин. а увезено на 207.29 м. дин.

Даље : вуна, длака, перје и др. извезено је на 182 мил. дин. а увезено је на 252,4 мил. дин.

Напоследку производа пољопривредних грана индустрије извезено је на 388.5 мил. дин. а увезено на 370.5 мил. дин., а најчудноватије је млинарских и других производа извезено је на 315.4 мил. дин. а увезено на 361.7 мил. дин.

У тим цифрама чује се некакав дисонанс, постоји некаква нескладност; па када видимо да земљорадничка земља по преимућству, као Југославија, увози жито и млинарске производе а те последње још и у количини која је већа од извоза из земље, онда се осећа некакав »non sens«, исто тако као када би у реку доносили воду из других извора.

Мени су добро познати они мотиви и она правдања, која ћемо чути као објашњење тог »non sens«: пасивне об-

ласти, Далмација, Црна Гора, имају оскудицу у увозном хлебу или брашну. Али у томе се и састоји мудра економска политика, да буде умела да одржи победу над конкуренцијом страних држава па макар и у пределима своје земље, и да предостави својим држављанима свој хлеб и жито. Због тога и постоји компликован апарат царинских железничких тарифа, како би се осигурали интереси свог народног и државног газдинства.

Либерално-доброћудан принцип: *laissez faire, laissez passer* већ је одавно одбачен од стране свију земаља, па чак и Велике Британије, пошто је он и сувише луксузан, сувише упропрашћивајући за нашу епоху светског економског потреса. Не да сам сит, већ да сам жив, како веле у Русији сељаци. Целу нашу Краљевину, у наше дане потреса нечувена по величини економска криза. Али где су узроци, где је корен те кризе? Разуме се у земљорадњи. То је јасно за сваког озбиљног испитивача и посматраоца економског живота земље: под утицајем разлога светске природе цене на хлеб су се смањиле не сразмерно са ценама за све друге намирнице и робу.

Сада није време и није овде место за задржавање детаљније на тој економској појави; али је довољно да се напомене, да је индекс цена за предмете земљорадње пао на 40%; у исто време када се је вредност папирног динара дигла свега само на 30%.

Таква несходност је убила земљорадњу у земљи; она сада иде на штету земљорадника. Па када земљорадник-сељак седи без новаца, онда су и све друге гране народног газдинства без новаца, и то оне које су се храниле око сељака: и индустрија, и трговина, и транспорт и кредит. Криза се створила свеопшта.

И у такве критичне тренутке целокупног народног газдинства, мирно гледати, како иностранство увози у нашу земљу жито и брашно на огромну суму, на пола-милијарде динара, и не спречити ту похару народног добра, тако грозно занемаривање интереса свог народа то значи признати своју немоћност да се заштите своји интереси у борби међународног капитала. А због чега и постоји царинска тарифа, ако не за заштиту домаћих интереса? Па ако се та тарифа не зауставља пред високим таксама које штите продукцију некаквих »кашика и виљушака« онда у колико већи морају да буду интереси оних намирница за које се и израђују те кашике и виљушке?

Таксе, нове царинске тарифе имају баш обратан правац: оне не повећавају већ напротив смањују увозне дажбине за зрно и брашно, који се увозе у Краљевину из иностранства. Тако све врсте пшенице, па чак и крупник, биле су оптерећене старим тарифама од 8—5 дин.; нова тарифа је смањила таксе до 6.50—5 дин., а додатак за нову тарифу смањило је још више до 6.50—2.50 дин.

Исто тако таксе: за јечам и овас смањене су од 3 до $1\frac{1}{2}$ дин.; за кукуруз од $\frac{1}{2}$ до $1\frac{1}{2}$ дин.; за купус од 10—6 на 3 дин.; за црни и бели лук од 10—7 до $3\frac{1}{2}$ дин.; за кромпир од 6—4 на 2 дин.; за пасуљ од 15 до $7\frac{1}{2}$ и за грашак од 20 до 10 динара.

Потребно је обратити пажњу да су све поменуте таксе смањене дупло према минималној тарифи. Такав безбројан и прост пријем утврђивања тарифних такса нехотично изазива сумњу у разложности и озбиљности целе те операције: зашто је баш потребно да се смањи дупло, а не на четвртину или на три четвртине пређашње таксе. И зар сви ти животни артикли имају подједнак значај за становништво пасивних области, пошто несумњиво, доношење тих животних артикала има у виду само пасивне крајеве Краљевине?

Још је за веће чуђење смањивање такса за брашно свију врста жита, изузимајући брашно од пиринча и кромпира. У новој тарифи та такса је у почетку била повећана од $6\frac{1}{2}$ до 10 дин. Али затим је понова смањена већ до 4 дин. Па ако се сетимо, да извоз млинарских производа сачињава суму од 315 мил. дин. а увоз истих достиже 361 мил. дин. онда се нехотично појављује питање, па за чији интерес ради та нова тарифа за брашно: у интересу домаће производње или у интересу иностранства?

Несумњиво, да и пасивни крајеви Државе такође заслужују најозбиљније пажње и бриге Владе о њиховим потребама. Разуме се да је за пасивне крајеве много боље да добијају јефтиније артикле из иностранства, него скупље из своје земље. Али та мисао о користи за један део становништва, или једног некаквог staleжа, потпуно се не може остварити у погледу царинских дажбина и царинске политике, пошто би у том случају било потребно да се уопште не признаје цео царински систем и да се отпочне слободна трговина. Јер је за становништво боље да добије јефтину робу иностранства, него скупу домаћег производа. И уз то та корист се односи на сво грађанство по-

менује државе, а не на једну област или један пасиван крај. Али ипак општи интереси државе, као такви, јачи су и дају могућност домаћој индустрији под заштитом царинских дажбина, да ради без конкуренције са иностранством (разуме се до извесних предела).

Али нама је познато да је земљорадња главни основ народног газдинства наше Краљевине и значи интереси земљораднички морају да се налазе изнад свију других интереса и изнад користи за поједину област или крај.

Не треба заборавити да пасивни крајеви остају пасивни у свима погледима: и у смислу исхране и у смислу продукције, и и у смислу државног терета пред земљом. Па ако је то већ тако, онда је немогуће приморавати друге области, активне не само да плаћају, већ и да хране за свој рачун пасивне крајеве.

Напоследку Влада има у својим рукама највеће оруђе за нивелисање цена у земљи, то су жељезничке тарифе. Те тарифе освајају и наређују ценама за робу и намирнице; оне не могу се скаменити и бити једне за свагда. Тарифа може да је штетна за железницу при превозу какве робе, јер и у железничким тарифама општи морају да су изнад приватних интереса.

Сада није време да се детаљније задржавам на тој теми. Ми само бележимо ту чињеницу, као један од начина борбе и заштите интереса домаће земљорадње од навале стране робе.

Исто тако мало је разумљиво и стање царинских такса за сланину и сало, који су оптерећени били по старој тарифи минимум са 150 дин., по новој са 60 дин., а по најновијој са 30 дин.: такса је смањена на *пет пута*.

Исто маст гушчија и свињска-такса је са 120 дин. смањена на 60 дин. Није чудо што је се могло у Београду на Теразијама наћи американска

У истој групи робе »производи земљорадње налазимо и колонијалну робу и сурогате и јужно воће и биље за индустрију и лекарију, и уз то на веома велику суму увоза 573 милиона динара.

Ја немам ту мисао да оспоравам или коректирам сам систем царинске статистике. Ја сам само хтео да обележим да та роба већ по свом наименовању »колонијална«, показује да је она по својој природи увезана из колонија и не може да конкурише са местном робом, услед тога што то место не производи исту: кафа, какао, чај, бибер — то је све колонијална роба; разуме се да је она исто производ земљорадње, само не код нас, већ у колонијама.

Царинске таксе на све те артикле веома су скромно повећане у новој тарифи; тако на пр. за кафу сирову од 50 на 80 дин. за пржену и млевену од 150 на 180 дин.; за сурогате кафе од 50 на 60 дин. За сирови какао чак је и смањена од 30 на 10 дин., а за пржени остала је стара такса од 50 динара. За чај веома незнатно повећавање од 100 на 120 динара; исто и за бибер и другу сличну робу од 80 на 100 динара. Напоследку за шафран, ванилу, мускатни орашчић и цвет као на муксус, високе таксе старе тарифе од 400 и 200 дин. још су повећане на 500 и 300 дин.

Исту гаранцију царинских такса у вези са неком демократизацијом оптерећеног артикла, са већим или мањим ширењем међу народном масом, налазимо и у тарифи за јужно воће: тако, лимунови, поморанце, смокве свеже, маслинке оптерећене су са 20—30 динара, уместо пређашњих 10-15-20 динара; онда када су банани, бадем, земљани ораси (кикерике) кокосови ораси и друг. оптерећени са 40-60 и 70 динара, (скоро без повећавања старе тарифе). А луксузи, као ананас, пистације, урме оптерећени су већ са 100 динара.

Свемогуће биље за индустрију и лекарију, као на пр. памучна ланена, јутина влакна, као дуван у листу, као свако биље за израду боја, за индустрију, као биљни восак сваке врсте све је то *ослабођено* од царине.

Али шећерна репа и цигура оптерећене су са 2 (свежа) и 15 динара (сува), са повећавањем пређашње таксе.

Хмељ и брашно од хмеља оптерећени су са 70 динара са повећавањем од 14 пута (у старој тарифи оптерећени су били са 5 динара.)

А различити сокови од јагода оптерећени су са 100 дин.

И све те таксе потпуно су појмљиве и паметно промишљене: јасно је, да у интересима становништва, за предмете велике употребе, држава занемарује своје државне интересе, па ако по некад и повећава старе таксе, онда у веома малим сумама, често она сасвим се одриче од царине.

Али чим су увозни предмети луксуз и доносе се за употребу имућнијег staleжа становништва — таксе су већ повећане.

Напоследку те су таксе већ сасвим свирепе и граниче са забраном увоза чим инострана роба прети домаћој производњи: држава се није мало предомишљала на пример да повећа царинске таксе за хмељ на 14 пута, да заштити домаћу хмељну производњу. И то је сасвим паметно.

Али ако Влада тако добро разуме и тако добро уме да штити интересе домаће производње, онда је још чудноватије и још мање разумљива таква царинска беззаштитност према основном промету становништва при увозу у земљу жита и брашна.

Ако је таксама за хмељ потребна заштита, онда је таксама за жито и брашно потребно то сто пута више.

Упоредивајући увоз и извоз »производа сточарства«, разуме се да је сума првог т. ј. увоза како је се и требало очекивати веома скромна: 341 милион динара према 2 милирда извоза. Али пак поједине категорије увоза те групе робе заслужују веома озбиљну пажњу. Пре свега: вуна, длака, перје, коконе, бисери, корали и коже на суму од $252\frac{1}{2}$ мил. динара и животињске претелине на суму од $64\frac{1}{2}$ мил. дин. Само те две категорије скоро сву поменућу групу робе заузимају.

Разгледајући царинске таксе тарифе за те артикле, видимо, већина од њих је ослобођено такса, као например: овча вуна, кожине домаће и ангорске козе и длаке од камила, зечева, јелена, паса и др.; коже домаћих животиња сирове и суве; рогови, копита, тичији кљунови, зуби, љуске од шкољака и пужева штит од корњача; чекиње; слонова и рибља кост; црева или желудац осушен и усољен, али не за јело; сунђер сиров; дабровина, амбра, бизам; крв од заклане стоке; ајварни мрест.

Једино што није ослобођено у тој категорији робе, па је још и оптерећено повећаним таксама, то је перје животињско, очмишћено са 250 динара, а остало са 100 динара, затим сунђер пречишћен са 400, за купање и умивање и са 150 дин.; напоследку коже дивљачи са 35, а fine са 80 дин. и коже риба и осталих водоземаца са 50 дин. Према старој тарифи понеке таксе су овде повећане али незнатно; а понеке су сасвим укинуте, као на пример за црева (постојала је такса од 2 динара) или за дабровину амбру и т. д., где су биле доста велике таксе од 200 динара минимум сада су укинуте.

Раније смо већ поменули смањивање цар. такса за маст гушчију и свињску. Што се пак тиче сирова лоја и свију осталих животињских превилина исти су потпуно ослобођени такса.

Маст и уље од костију оптерећени су таксама са 50-20-10 дин. у вези са паковањем; рибља маст такође је оптерећена са 10 динара.

Веома је тешко пропратити какву идеју или какав циљ у тим комбинацијама царинских такса: можда исте штите какве поједине гране домаће производње?

Даље групе робе по скупоцености то су :

1. <i>Копови</i> , минерална уља и производи на	606	мил.	дин.
У главном фосили за горење на.....	269	„	„
и минерална уља и остали фосили на.....	296	„	„
2. <i>Машине и апарати</i> на суму	631	мил.	дин.
и то : машине, сирови и апарати на.....	369	„	„
електро техничке машине и предмети.....	109	„	„
и превозна средства на	153	„	„
3. Хемијски и апотекарски производи на суму	449	мил.	дин.
у том броју : неорганске материје на	261 ¹ / ₂	„	„
органска једињења на.....	54 ¹ / ₄	„	„
боје, мастила, писаљке на.....	67 ¹ / ₄	„	„
4. Коже и Крзна, израде од њих и од црева на	261 ¹ / ₂	„	„
у том броју : чињена кожа и израде на.....	237 ¹ / ₂	„	„
Ћурђијска роба на	24	„	„
5. Хартија, књиге, геогр. карте, слике на суму	183	„	„
у том броју само артије и израде од артије на	163 ¹ / ₄	„	„
6. Стакло и израде од стакла на суму.....	118 ¹ / ₂	„	„

Прва група те робе, т. ј. копови, одликује се својом гломазношћу и тежином. Довољно је рећи, да од милион и по тона целокупног увоза скоро половина, — 734 хиљаде тона, — припада баш тој групи робе и у главном фосили за горење — 546 хиљ. тона.

Како видимо, број јединица увезених килограма копова већи је од броја јединица њихове вредности у динарима, па ипак то је нарочито јасно у истој категорији »фосили за горење« : увезено 546 мил. килограма на суму од 269 мил. динара.

Што се пак тиче категорије минерална уља и остали фосили, исти је увезено 100 мил. килограма на суму 296 мил. динара.

Потпуно је разумљиво, да и таксе царинске тарифе морају да су одговарајуће : антрацит и кокс потпуно су ослобођени од такса ; камени угаљ оптерећен је са 0.30, а брикет са 0.60 ; а уз то та последња такса повећана је дупло према старој тарифи.

Исто тако дупло су повећане и таксе на »чврсте остатке при дестилацији нафте и минералног уља« до 1 динара за сто килограма према 0.50 динара старе тарифе.

Од минералних уља и осталих фосила, понеки су потпуно ослобођени од такса (гагат, катран, уља од катрана) други

тежи као асфалт, сиров озокерит оптерећени су таксама минималним од 0.50—2 динара. Скупљи су више оптерећени: бензин са 13 и 30 дин. (према старој тарифи са $2\frac{1}{2}$ и 20 динара). Петролеум са 5 и 7 динара. Катран од нафте са 8—10 дин. Парафинско уље са 13—30 дин. Нафталин са 5 динара. Лизол и креолин са 40 дин. (према старој тар. 15 дин.).

Да пропратимо повећавање царинских тарифних такса у једној од најважнијих грана увоза — *машине и апарати*, — врло је тешко, у главном зато, што само наменавање машина и номенклатура тарифа старе и нове врло често не слажу се. И то је потпуно разумљиво, пошто је машинограђење за последње године отишло у напред и пронађене су и саграђене такве машине, о којима се раније није ни знало.

У овим случајевима када је могуће учинити такво употређење, онда је лако уверити се, да су нове таксе повећане много: напр. парни котлови били су према минималној тарифи потпуно ослобођени од такса, сада пак оптерећени су по појединим категоријама са 14 и са 16 динара.

Или: електрични апарати раније су били оптерећени са 12—17—22 динара по разним облицима; сада се оптерећују са 150—200—250—300 динара. Исто и општа категорија: машине и апарати у другом месту поменути, оптерећивали су се према старој тарифи са 6 дин. а сада са 30 дин.

Тако звана превозна средства у већини случајева оптерећују се у процентима према њиховој вредности. И ти проценти такође су значајно повећани: за вагоне од 8 и 10% до 20%. За дрезине и вагонете од 10% до 30%. За теретне аутомобиле од 10%, 20% и до 30%, за остале аутомобиле од 12 и 15% до 20% и до 30%. Бродови од 10—12 до 20—30%.

Повећане су такође и поједине таксе за кола и саоне теретне и за вожњу, различито у вези са израдом, па достижу чак и до 300 дин.

Веома марљиво и детаљно је израђен у новој тарифи одсек *хемијски и апотекарски* производи, који садржи седамдесет пет различитих наименовања. У опште таксе су према новој тарифи повећане, али не увек: тако напр. у самом почетку тог одсека налазимо, да су жива и живине легуре (амалгаме) ослобођене од дажбина, онда када су раније биле оптерећене са 30 и са 60 динара.

Немогуће је у овом чланку детаљније прегледати поједине таксе по неких категорија робе ; таква детализација не би апсолутно одговарала циљу нашег прегледа нове тарифе.

Анализирање сваке таксе тарифе то је задатак нарочитих стручних органа, који изучавају у свима детаљима и разрађују тај веома важан, компликован одговоран предмет, пошто су са сваком таксом везани ма какви интересе појединих група становништва и грана индустрије. Наш је циљ био само покушај за систематизацију статистичког царинског материјала у вези са променом такса царинске тарифе.

Ми смо хтели да издвојимо из опште масе увоза робе поједине групе и поједине категорије исте, које су најзначајније, а услед тога и најважније, при утврђивању основа и принципа царинске политике како у унутрашњости земље тако и при склапању трговачких уговора.

Наша царинска статистика, добро разрађена, помаже не може боље таквом општем прегледу и утврђивању мера у том компликованом и замршеном питању.

Заиста се царинске и железничке тарифе сматрају као један од најтежих проблема економске политике државе, тим пре што су та питања чврсто везана са међународним интересима.

У том првом делу нашег чланка прегледали смо главне одсеке нашег увоза у вези са променом царинске тарифе.

У следећем делу прегледаћемо такође на исти начин главне одсеке нашег извоза.

И напоследку на крају ми ћемо покушати да на основу прегледаних материјала приђемо и разјашњењу општих питања о трговачким уговорима са појединим државама, у колико они произлазе из података наше царинске статистике.

Јуни, 1926.

Аполон Еропкин.

— Наставиће се —

Влада и привредна криза.

Овај чланак г. Ђ. Ђурчина који је објављен у броју «Политике» од 9. августа 1926. а који се донекле односи на расправу Др. Милана Тодоровића о «Економској кризи» (Економист број 5 од маја 1926.) интересоваће и читаоце Економист-а; зато смо га прештампали у целости.

Питање да ли постоји привредна криза третира се код нас већ од дужег времена у теорији и пракси. Док се практични привредници већ одавна жале и влади и новинарима да се она све већма заоштрава, дотле теоретичари још једнако сумњају да она постоји. Значајне су у том погледу изјаве нашег најбољег теоретичара, дра Милана Тодоровића. Он тврди да код нас не постоји привредна криза, већ тек поједине болесне појаве, као природне последице прелазног стања из инфлације у нормалне прилике и да ми у најгорем случају имамо парцијалну, али никакво општу привредну кризу. А тенденција његових поука иде за тим, да се у првом реду привредници имају прилагодити новим приликама мањих зарада и веће штедње, па ће се знатно поправити наше привредно стање.

Болесне појаве, како их црта др. Тодоровић, захватиле су после рата мање више све европске земље. Свуда је инфлација довела до јачег оснивања нових предузећа са више но нормалним зарадама. Али тамо где је владало веће разумевање валутног проблема, владе су зауставиле инфлацију раније и припремале су згодним мерама прелаз ка дефлацији. Свуда се обуставом инфлације привредни полет заустављао, вештачка је коњукура престајала, а привредни је живот лагано улазио у нормални колосек. Свуда су при овом прелазу наступиле извесне непријатне појаве, као што су спорадична обустава рада, опадање зараде и т. д. Код нас, међутим, те појаве нису биле само непријатне већ фаталне, јер се прелаз обављао од данас на сутра; њега је осим тога заоштрила Народна Банка, која је донде повећавала своје кредите, неочекиваним отказом од 10% већ одобренних кредита. Уједно је влада дизала динар и повисила буџет. Све је то радила онда, кад је народ требало лагано да се одвикне од већих прихода и расхода, да се научи интензивнијем раду и већој штедњи и када је дизањем динара смањила вредност оних производа с којима је народ имао порез да плати. . .

Влада је цедила из привреде што год је могла, не осврћући се на њене снаге и њихову обнову; при том је радила без икаквог система, а пре свега без привредног програма који би нашем свету могао да улије поверења у њен рад.

Какве су биле последице свега тога? Болесне појаве које су се појављивале испрва спорадично и само у појединим гранама привредног живота, протезале су се несметано и све већма на остале гране привреде. Ми у истини видимо да је још пре две-три године једино индустрија алармирала јавност указивањем на извесне болесне појаве своје производње. Лане се, међутим, и пољопривреда, ова главна грана наше производње, почела да жали на критично стање које је постојало већ пре тога, али које је дошло до израза падом цена аграрних производа на светском тржишту. У последње је време најзад и чаршија констатовала да имамо привредну кризу. Међутим, проблеми привредне кризе постојали су све тежи и многобројнији. Врела привреде, ти главни извори државних прихода, почела су да се суше тј., занемарена и злостављана привреда почела је да се свети, а бриге наших привредника прешле су лагано и на нашег министра финансија. Влада — која се до сад једино старала за дневну политику — узнемирена питањем прихода — утврдила је најзад и сама да постоји привредна криза. Она је шта више образовала нарочити комитет Министара да проучи њене узроке и да предузме мере за њено сузбијање.

Ми те мере не познајемо, или познајемо само поједине од њих, колико их је објавила наша штампа. Зато нећемо ни покушати да их критикујемо. Али ћемо покушати да расветлимо главне проблеме наше привредне кризе, њихове суштине и могућности њихова решења.

Још пре две три године, кад је бивши министар финансија изјављивао да ће постепено дизати динар, стабилизујући га од времена на време, ми смо те његове намере осуђивали. Страни стручњаци овог проблема обележили су већ одавно дизање новца у земљама које се нису довољно приближиле златном паритету као истина популарну али сасвим погрешну паролу. У земљама чија привреда није стабилизована, једини проблем стабилизације новца и то стабилизације на висини која од прилике одговара годишњем приливу и одливу страних девиза. Кад је бивши министар финансија најзад увидео да дизање курса динара искључиво зависи од ове последње околности, он је провизорно

стабилизовао динар између 9.15 и 9.20 швајцарских франака. Ми смо онда већ утврдили чињеницу да је овакав курс динара за наше прилике сувише висок. Ми у истини видимо да се овакав курс динара може одржати само у годинама са добрим жетвеним приносом и са нормалним извозом дрвета ; будући да жетва и дрво играју главну улогу у нашем трговинском, а трговински у нашем платежном билансу. Кад жетвени приноси подбаце, и кад извоз дрва због дизања динара или пада лире опадне, годишња тражња девиза је већа од понуде и онда се пад динара само донде може зауставити док траје залиха оних девиза које је Народна Банка скупила за време јачих извоза. Ми исто тако видимо да тај скок девиза при крају безизвозног периода опада на минимум којим се једној иоле снажној офанзиви спекуланата не би могло одолети. . . Да смо за ових последњих година курс динара на означеној висини одржали, не значи дакле ништа друго него да смо имали среће и да је жетва неколико година узастопце добро понела. Али, било како му драго, ми смо свакако том провизорном стабилизацијом динара обезбедили привреди чврсту подлогу за калкулацију и сигуран заклон непредвиђених напада спекуланата. Чврста вредност нашег новца имала је рекуперативно дејство на државне приходе, утицало је на опште изједначење робе и на прилагођавање целог економског положаја унутрашњој вредности динара. Сад настаје питање да ли су се меродавни чиниоци користили тим преимућствима утврђене вредности новца ; а преко ње и наше валуте, обезбеђујући динар и са других страна производње ? Зато није довољно да се одржи старо стање, већ је потребно јачати производњу како би се обезбедило стварање нових вредности за извоз и то за извоз у оним годинама када жетва у свом приносу подбади. Потанкости одговора на ово питање доводе нас на друге проблеме привредне кризе. За сад би само из све веће заострености кризе да изведемо негативан закључак т. ј., да је курс динара на данашњој висини и даље зависан од добре жетве и од извоза дрвета и да ће услед тога министар финансија оног дана када не буде више могао рачунати са тим факторима, морати помишљати на то, не као што је то бивши министар финансија намеравао постепено да диже, већ постепено да спушта курс динара.

Претпоставимо, међутим, да обећања, која је влада у првом свом страху због последица поплаве дала у погледу утврђења

и спровођења једног ширег привредног програма одређујући главана начела наше привредне политике, неће овај пут испуњена потонути у заборав и покушајмо да оцртамо главне тачке таквог привредног програма. Излишно је нагласити уједно да ће њихово спровођење омогућити уједно и обезбеђење данашњег курса динара у случају ако нас срећа послужи, те ми још неко време будемо имали добре жетвене приносе, јер је валута верна фотографија привредног стања и »као што се год температура не даје стварати термометром, тако се и повољно привредно стање не може створити валутном политиком«.

Али морамо истаћи још једну чињеницу која је значајна по данашње стање овог проблема, а то је већа резервисаност иноземства према динару. Док је лане и преклане иноземство, вероватно у очекивању спровођења неког привредног програма и услед тога повишења курса динара, у ово доба живо куповало динар, да би се благовремено покрило за куповину наше жетве, дотле је тај интерес за динар данас знатно мањи. Тако је на пример код Народне Банке лежало лане у ово доба по жиро рачунима неких 630 милиона динара, док је та свота ове године и поред боље жетве, за најмање две стотине милиона мања. Одатле се даје извести закључак да се иноземство разочарало у вођењу наше привредне политике, па се мање покрива за куповање наше жетве, ваљда у нади да ће је доцније купити по јевтине динаре... и ово би требало да послужи као мemento нашој влади!

Ђ. Ћурчин.

Извештај о Збору Централе Индустијских корпорација Краљевине С. Х. С.

Објављен је Први извештај Централе Индустијских Корпорација у издању штампарије и литографије Раденковић у Београду са следећим садржајем:

1. Извештај чланова Централе о кризи индустрије;
2. Нови предлог Закона о непосредним порезима;
3. Саобраћајна питања;
4. Рад Централе у вези са новом царинском тарифом и са трговинским преговорима са другим државама;

5. Измене и допуне одељка о државним набавкама у Закону о државном рачуноводству

6. Резолуције.

Овај Централни Збор био је уједно манифестација индустријалаца против држања Владе у садашњој индустријској кризи. Осим г. И. Бајлони-а, који је молио делегате, да изложе критично стање, у којем се налази индустрија њихове покрајине, како би се добио општи преглед о индустријској кризи и о потребним мерама за њено сузбијање, изнели су своје погледе још и следећи делегати :

г. *С. Д. Александер*, председник Земаљског Савеза Индустријалаца у Загребу : констатује, да је стање индустрије не само Хрватске и Славоније, него целе земље — врло тешко и неповољно. Доказ томе су биланси пословне године 1925 ; 90% предузећа је закључило биланс пасивно, некоја са великим губитцима. Ограничавање рада траје и даље, а овим ограничавањем повећава се коефициент продукционих трошкова.

Индустрија, трговина и банкарство борило се почев од 1924. год. са насталим тешким приликама, а у год. 1925. дошле су велике тешкоће и за пољопривреду, што је од великог значаја по нашу укупну привреду.

Пољопривреда је еминентно важан фактор у нашем економском животу ; ако пољопривреда дође у кризу значи, да се налази у кризи цела наша привреда.

Тешко стање, у које је запала пољопривреда, даје нам наду, да ће меродавни фактори посветити пуну пажњу привредним проблемима, као што се и законодавно тело почело њима бавити.

Наша индустрија се фактично налази у тешкој кризи. Како би могли лечити болесно стање, морамо прво установити узроке болести. Први узрок су тешки порески терети, који су захватили већ сам капитал ; ово стање је тим опасније, јер наша земља оскудева баш на капиталу.

Врло неповољно делује висока каматна стопа, која још увек износи 15, 16 или 17 од сто ; ова се стопа у индустрији не може више поднашати, и то тим мање што суседне земље имају много нижи каматњак. У ранијим годинама још је некако ишло, кад су творнице лепо радиле, и кад се могло зарађивати. Но, кад се продукција почиње да нормализује, док с друге стране порези и каматна стопа остају исти, не може се просперирати.

У циљу да би индустрија дошла до јефтинијег кредита у иностранству, донете су законске одредбе о индустријским обвезницама, што је врло лепа ствар. Али мишљења је, да док држава не нађе зајам у иностранству, неће га добити ни индустрија.

Врло је похвална акција Народне Банке у циљу снижења каматњака, али успех је врло отежан с разлога што износи кредит, који Народна Банка даје привреди, само око 15% целокупног кредита, који јој пружају новчани заводи. (Крајем год. 1924. износили су кредити давани путем банака око 7 милијарди динара, која се свота у току 1925. год. нешто повисила, док Народна Банка изказује крајем 1925. год. на есконту и ломбарду своту од 1,250.000.000 дин.)

Тај кредит што га Народна Банка даје привреди није толики, да би могао регулаторно деловати на висину каматне стопе.

Надамо се, да ће се новим пореским законом ублажити терети новчаних завода, јер би се тиме постигло и снижење каматне стопе. Последњи је час, да се привреди у опште, а нарочито индустрији помогне, иначе ћемо изгубити све оно, што смо муком стекли.

Г. инж. *Милан Шукље*, делегат Звезе Индустијцев в Љубљани, излаже критично стање индустрије у Словенији, нарочито скреће пажњу на чињеницу, да је Трбовљанска угљенокопна дружба морала отпустити 3.000 радника и снизити продукцију за $\frac{1}{3}$. Велико смањење потрошње угља у земљи еклатантан је доказ, да се индустрија налази у врло тешкој кризи.

У Словенији ради индустрија просечно са највише 50% свога капацитета, што представља за ову покрајину велику опасност, јер Словенија живи у главном од индустрије.

Незапосленост радника је знатна, наднице су у последњим годинама у главном остале непромоње.

У циљу оспособљена наших творница за конкуренциону борбу са иностранством морамо модернизирати постројења и усавршити погон, маромо снизити продукционе трошкове. У том настојавању наилазимо на потешкоће код увоза нових машинских уређења и другог материјала из иностранства, јер се у неоправдано строгом смислу тумаче односне одредбе царинске тарифе те тражи наплате царине. Као примере на-

води случај са жичним железницама на које износи царина 30% од фактурне вредности, случај са машинама за плетење, надаље потешкоће које се чине увозу шкроба од кромпира, увозу старог гвожђа и тд. Због одуговлачења код издавања уверења за увоз старог гвожђа морало је једно предузеће платити 55.000.— динара колске дангубине (стајарине).

Г. *Шукље*, апелује на државне власти, да подупиру индустрију у њеном настојавању ради усавршавања и модернизација постројења и ради појевтињавања рада, као и да не поступају престрого код тумачења царинских прописа. Затим прелази на кратку карактеристику стања појединих индустријских грана.

Производи елекрода ради ограничено јер је извоз знатно опао, има стално потешкоће ради упослења страних радника, нарочито директора фабрике, који је познати стручњак у целој Европи и недокнадиви специјалист.

Кожарској индустрији је повећана заштита на финалне продукте, али врло тешко осећа царине на сва помоћна средства.

Обућарска индустрија се налази у најопаснијем стању због огромног притиска иностране конкуренције, нарочито чешке; царинска заштита за луксузне ципеле је прениска, јер је роба врло лака.

Положај индустрије дрва, која се већ дуже времена бори са великим потешкоћама, врло је заоштрена због знатног пада италијанске лире и француског франка.

У кемичној индустрији је стање са врло малим изузецима неповољно; једна велика творница, која би могла да ради, у последње је време затворена, јер није решено питање секвестра.

Машинска индустрија ради неповољно јер нема конзума.

Г. Др. *Фран Виндишер*, делегат Звезе индустрије у Љубљани, наглашава, да је криза индустрије акутна и да мора овај Збор дати надлежним факторима знак аларма.

Многа предузећа у земљи морала су обуставити рад, чак и сасвим ликвидирати, а многа и многа предузећа врло знатна су редуцирала производњу. Последњи биланси великом већином су пасивни, док ебаланси то...

Узрок том тешком стању, који стоји у вези са општом светском економском кризом, су код нас нарочито и велики порески терети, високи каматњак, слаба продаја индустриј-

ских производа у земљи због пада куповне снаге потрошачких кругова и због великог притиска стране конкуренције, која је у немогућности да пласира своје производе у властитој земљи, те их баца пошто пото на нашу пијацу ; сем тога су погоршани и увети плаћања, јер мора индустријалац да чека по целе месеце док наплати новац за продату робу.

Извозна индустрија тешко се мора борити да пласира своје производе на светским пијацама, а од нарочите штете је валутна несигурност неких земаља, за које иде наш извоз.

Тешка криза у којој се наша индустрија налази, није још довољно схваћена ни у јавности ни у званичним круговима: ради тога ју морамо нарочито наглашавати ; но ако нам се неће помоћи за најкраће време, биће прекасно.

Улазећи у посматрање положаја појединих индустријских грана г. Д-р. Виндишер подвлачи ванредне и неоправдане потешкоће, којим подлежи тешка гвоздена индустрија код набавке старог и сировог гвожђа, те скреће пажњу на то, да би се обуставом рада творница у Јесеницама, Јаворнику и на Добрави економско упропастила цела једна област (цела Горњеска), што сигурно неби било од интереса за државу, пошто се они крајеви налазе близу границе, а с друге стране недалеко од Бледа.

Грађевинска предузећа, нарочито велика, раде врло мало, јер се граде у главном само мали објекти — у колико се у опште гради.

Млинарска индустрија, која је у Словенији аутоктона и стара, налази се у врло тешком положају.

Индустрија папира се налази у тешкој борби са иностраном конкуренцијом, јер се изигравају царински ставови на поједине врсте папира на штету домаће производње. На свршетку свога говора г. Д-р. Виндишер тражи, да се привредницима оне олакшице, које им иду по већ постојећим законима, дају без одуговлачења, јер чекање на решење и интервенције стварају непотребне трошкове.

Г. Д-р. *Јелавић*, делегат Трговачке-Обртничке Коморе у Сарајеву, придружује се излагањима г. С. Д. Александра.

Као први корак у циљу ублажења кризе индустрије морали би се снизити порески терети, јер су они уједно и главни узрок високог каматњака. Уједно спречавају високи порески терети и добијање иностраних кредита за индустрију.

Тешку садашњу кризу поднашају стара предузећа до-некле лакше него млада, стара предузећа могу још некако да раде, и ако морају и она ограничити своју производњу, као што на пр. Солвап творница у Лукавцу која је морала због слабе прође својих продуката пролазно обуставити рад и отпустити највећи део радништва.

Тешко стање индустрије дрва већ су нагласили предговорници.

Велика је штета нанета домаћој радиности тиме, што је Италији концендиран извоз нашег буковог облог дрвета без извозне царине. Тиме су фаворизована предузећа у Италији, која ово обло дрво прерађују (нарочито у сандуке за агруме) у место да би се овај рад обављао код нас и дрво извозило у прерађеном стању.

Г. *Петрик*, секретар Савеза индустријалаца за прераду меса износи тешко стање индустрије меса. Од 17 творница ради сада само 7. Од кланица не ради више ни једна. Ова некада тако јака грана наше индустрије надала се, да ће се трговинским уговорима створити могућност за пласирање њених прерађевина у иностранству, пошто је домаћа пијаца за капацитет ових творница много премала, али се стање после закључених уговора погоршало. Аустрија, једна од најважнијих пијаца за пласирање наших меснатих производа, прави нашој индустрији на сваком кораку сметње. У најновије доба је увоз меснатих производа у Аустрију везан за нарочиту увозну дозволу од стране аустриског министарства пољопривреде и шума, противно нашем уговору са овом државом. Наша извозна царинска тарифа не прави разлику између сировине и готовог фабриката, па је према томе појмљиво, да се сада више извози жива стока и месо, него прерађевине од меса, пошто све стране државе повлашћују увоз сировина и полуфабриката, а јаким царинама и другим мерама заштићују се од увоза готових фабриката. Тако на пр. Чехословачка наплаћује на име царине и других сличних дажбина на један килограм саламе око 20 Кр. Новом Чехословачком царином на полуфабрикату још је погоршано ово досадашње стање, тако да ће бити извоз меснатих прерађевина у Чехословачку готово онемогућен.

Наставиће се.

НАЦРТ.

Закона о привредном Савету усвојен од преставника привредних организација на конференцији одржаној у Загребу, 22. јула 1926. године.

Члан 1.

На основи члана 44. Устава Краљевине С. Х. С. образује се Привредни Савет, чији је задатак да својим стручним мишљењем помаже Владу и Народну Скупштину у питањима, која се односе на економну, финансијску и социјалну политику.

Тај ће задатак Привредни Савет вршити на тај начин, што ће се на тражење Владе и појединих Министара или из властите иницијативе :

1. Израђивати и давати мишљење и чинити предлоге :

а) свима законским пројектима, који се односе на економну, финансијску и социјалну политику ;

б) свима уредбама и правилницима за примену и извршење горе споменутих закона, и

в) економно-финансијске и социјално политичким мерама.

2. Суделовати преко својих представника у раду међународних институција и комисије при склапању привредно и социјално политичких уговора са страним државама и сарађивати на извршењу међународних уговора о миру.

3. Давати своја мишљења и предлоге за решавање репарационих питања.

Члан 2.

Уз законске пројекте, по којима према чл. 1. овог закона, Привредни Савет има да да своја мишљења, Влада, односно ресорни Министар, дужни су поднети Народној Скупштини и мишљење Привредног Савета, изузев случаја да Привредни Савет у одређеном му року, који не може бити краћи од 30 дана, није дао своје мишљење.

Сем тога имају се упутити Привредном Савету на мишљење и они законски пројекти, који потичу од појединих посланика, изузев законских пројеката које би Народна Скупштина огласила за хитне.

У овом последњем случају, такви законски пројекти неће се слати Привредном Савету на мишљење, већ ће се Привредни

Савет позвати, да пошаље своје представнике у одбор Народне Скупштине, коме је такав пројекат упућен у рад, те да овде да своје мишљење.

Уредбе и правилници за примену и извршење закона не могу се увести у живот, ако претходно нису послати Привредном Савету на мишљење. У акту њиховог обнародовања, мора се означити, да је Привредни Савет по њима дао, — односно да у горе одређеном, није дао своје мишљење.

Члан 3.

Сва државна и самоуправна надлештва као и све јавне установе обавезне су давати Привредном Савету — на његов захтев сва потребна обавештења и помагати га у његовом раду.

Члан 4.

Трошкови за личне и материјалне расходе Прив. Савета имају се осигурати у буџету Мин. Трговине и Индустије.

Члан 5.

Привредни Савет састоји се из 125 чланова, који се постављају Краљевим указом на следећи начин :

Међу биране чланове спадају :

А. 109 чланова које бирају привредне организације и то :

32	преставника	пољопривреде и земљорадничког задругарства,
16	„	трговине
16	„	индустије
16	„	занатства
12	„	новчарства и берзе
5	„	поморства
5	„	инжињерства
7	„	радништва.

Подела напред поменутих мандата вршиће се на основу споразума између комора и главних привредних и радничких организација.

У колико не дође до споразумног предлога, министарски ће савет, по саслушању свих комора и главних привредних и радничких организација, главног подручног савеза, (пољопривредних комора) одређивати, које ће привредне и радничке организације, сем комора, и са колико чланова бити заступљене у Прив. Савету.

Б. 16 чланова бирају се из лица, која се теоријски или практички баве питањима из економне-финансијске и социјалне политике, и то на овај начин : половину чланова бира влада од двоструког броја чланова, које јој предлаже Привредни Савет, од двоструког броја које му предлаже влада.

2. По своме положају чланови су Привредног Савета :

1. Начелници Министарства Трговине и Индустрије и то: Одељења за спољну политику и трговинску политику, Одељења за унутрашњу трговину и трговинску наставу, Одељења за кредитне установе и осигурања.

2. Генерални Директори Мин. Финансија и то : Главног Држ. Рачуноводства, Непосредних Пореза, Посредних Пореза, Генералне Дирекције Царина.

3. Генерални Директор државних железница, Помоћник Министра Саобраћаја, Директор речне пловидбе, и Начелник бродарског (поморског) одељења.

4. Начелници Министарства Пољопривреде и то : Одељење за аграрну политику, Одељење за ратарство, Одељење за сточарство, Одељење за мелиорације.

5. Генерални Директор шума и генерални директор рудника Министарства Шума и Руда.

6. Директор Државне Статистике и начелник одељења за заштиту и осигурање радника Министарства Социјалне Политике.

7. Начелници Министарства за аграрну реформу и то : Аграрног Одељења и Колонизационог Одељења.

8. Начелници Одељења за самоуправе Министарства Унутрашњих Дела.

9. Помоћник Министарства Грађевина.

У случају спречености кога од горњих чланова, надлежни министар ће му одредити заменика.

Члан 6.

За чланове Привредног Савета могу бити постављени само држављани Краљевине С. Х. С., који уживају сва грађанска и политичка права.

Представници Привредних и Радничких Организација (чл. 5. тач. 1.) морају осим тога припадати или дотичном привредном реду (као власници директори подuzeћа) или пак вршити дужност секретара (директори) поменутих организација.

Члан 7.

Мандат чланова Привредног Савета траје 3 године с правом поновног избора.

Мандат престаје пре истека трогодишњег рока у овим случајевима.

1. губитком услова из става 1. чл. 6.

2. престанком припадности дотичној привредној грани, престанком, односно променом положаја за чланове по положају и за секретаре — директоре привредних и радничких организација, и

3. оставком.

Свако ма на који начин испражњено место има се попунити у року од месец дана, а на начин, како је постављен члан, чије је место упражњено. Мандат ново постављених чланова истиче, кад и мандат оних, на чије су место дошли.

Члан 8.

Чланови су Привредног Савета представници целокупне привреде односно народне снаге. У извршењу својих дужности одговарају само својој савести, а нису везани ни за чији налог. Чланови Привредног Савета не смеју се прогонити ни због гласања ни због изјава, што учине у вршењу те своје дужности, те ни судбено ни званично не одговарају никоме другоме осим Пленуму Привредног Савета.

Чланство Привредног Савета је почасна дужност, на коју се не добива никаква стална плата, али чланови Привредног Савета имају право на дневницу и накнаду путних трошкова: За присуствовање пленарним и одборским седницама, за ванредне радове и ванредна пословања одређиваће се нарочита накнада. Висину дневнице, сталних трошкова и награда одређује Министар трговине и Индустрије по предлогу Главног Одбора.

Чланови Привредног Савета везани су за службену тајну у погледу свих чињеница и намера за које сазнају као чланови Привредног Савета.

Члан 9.

Органи Привредног Савета су :

1. Пленум,
2. Главни Одбор

3. Стручни Одбори, који могу бити стални или привремено именовани по специјалним питањима.

Члан 10.

Пленум Привредног Савета састаје се у редован и ванредан сазив.

У редован сазив привредног Савета састаје се два пута годишње и то : 1. марта и 1. октобра ; у ванредан сазив увек на позив Министра трговине и индустрије, затим кад то одлучи главни одбор или на захтев једне трећине чланова Привредног Савета.

Позив за ванредне и редовне сазиве морају означивати сва питања састављена за дневни ред и имају се доставити свима члановима Привредног Савета за редован сазив најмање 15 дана, за ванредан најмање 5 дана пред састанак.

Члан 11.

Пленарне седнице отвара и њима руководи до конституисања Привредног Савета Министар Трг. и Индустрије, односно један од Министара, кога буде одредио Министарски Савет.

Министар, привремени председник Привредног Савета, именује привремено и секретаре из чланова Привредног Савета.

Члан 12.

На првој редовној пленарној седници после извршених избора Привредног Савета конституисаће се бирајући из своје средине једног председника, два потпредседника и три секретара.

Избор председништва и секретара врши се тајним гласањем листићима.

Председништво Привредног Савета бира се на једну годину, а упражњена места попуњавају се у првом наредном сазиву, с тим да мандат навоизабраним истиче кад и мандат одступљених чланова.

Чланови Привредног Савета који улазе по свом положају, не могу бити бирани за чланове председништва.

Ако се апсолутна већина не би добила на првом гласању, на другом ће гласању бити довољна релативна већина. При једнакој подели гласова на другом гласању сматраће се да је

изабран старији кандидат по годинама. После избора председника извршиће се прво избор оба подпредседника, па онда избор три секретара на начин одређен за избор председника.

Члан 13.

Седницама пленума могу присуствовати само чланови Привредног Савета.

Изузетно пак, могу присуствовати седницама — с правом говора, — тражења — односно давања обавештења :

1. Министри и народни посланици, 2. Експерти и референти које Привредни Савет буде позвао, да му даду потребна обавештења.

Седнице пленума су јавне, изузев случаја да један од Министара захтева, тајну седницу или да сам пленум то реши.

Члан 14.

Пленарна седница је надлежна за сва питања, која су чл. 1. овога закона стављена у надлежност Привредног Савета. У искључиву надлежност пленарних седница спада :

1. Верифицирање мандата,
2. Избор председништва и секретара Привредног Савета,
3. Избор Главног Одбора,
4. Избор сталних стручних Одбора,
5. Одобравање годишњег буџета и завршних рачуна,
6. Доношење пословника и правилника за целокупан рад Привредног Савета.

Члан 15.

Право гласа у свима заједницама Привредног Савета имају само бирани чланови Привредног Савета. (чл. 5. тач. 1.)

Пленум може пуноважно решавати ако је у седници присутно најмање једна трећина бираних чланова.

Све се одлуке доносе апсолутном већином присутних бираних чланова. Сва се одвојена мишљења прилажу протоколу и извештају, па се онда заједно са одлуком већине спроводе Народној Скупштини, односно ресорним Министрима.

Члан 16.

На првој пленарној седници одмах после конституисања пленум ће изабрати из своје средине 10 сталних стручних одбора и то :

1. Одбор за пољопривреду и земљорадничко задругарство.
2. Одбор за индустрију.
3. Одбор за трговину.
4. Одбор за новачарство и берзе.
5. Одбор за занатство.
6. Одбор за поморску и спољну привредну политику.
7. Одбор за саобраћајну политику.
8. Одбор за финансијску политику.
9. Одбор за социјалну политику.
10. Одбор за јавне радове.

Чланови одбора 1—5 морају припадати дотичној привредној грани.

Члан 17.

Поред сталних стручних одбора (чл. 16) Главни одбор постављаће по потреби привремене одборе чији је задатак: да проучавају и дају Главном одбору своја мишљења и реферате о специјалним питањима.

Члан 18.

Сваки од сталних стручних одбора састоји се из 5—9 чланова и толико исто заменика које бира Привредни Савет из своје средине.

Привремени стручни одбори могу имати, с обзиром на важност питања које им је упућено у рад, и већи и мањи број чланова, али не више од 9 и не мање од 3. Број чланова за сваки конкретан случај одређује Главни одбор.

Поред чланова изабраних од стране пленума, (чл. 16) односно од стране Главног одбора (чл. 17) потоњи ће одбор упућујући једно питање у рад ма ком стручном одбору, одредити увек по једног од положајних чланова Привредног Савета.

Члан 19.

Чланство у сталном стручном одбору траје годину дана с правом поновног избора.

Пре истека овога рока чланства у одбору, престаје у свима случајевима предвиђеним у чл. 7., сем тога чланство у Одбору престаје и на тај начин, што ће одбор упразнити место оном члану Стручног одбора, који не би дошао без оправдања на 3 узастопне седнице о чему се извештава његова корпорација. На упражњена места Главни одбор позива заменике изабране од пленума.

Мандат ново постављеним члановима истиче кад и мандат стално постављеним члановима.

Члан 20.

Сваки стручни одбор бира из своје средине једног председника, једног секретара као и појединог им заменика.

Председник и секретар одбора као и њихови заменици бирају се на годину дана.

До избора председника, односно у случају кад се његово место ма на који начин упразни, замениваће га најстарији члан по годинама, а секретара најмлађи.

Члан 21.

Стручни одбори састају се у седнице на позив свога председника или председника Главног одбора.

Председник стручног одбора дужан је сазвати одборску седницу, кад год то писмено затраже три члана дотичног одбора.

Члан 22.

Одборским седницама могу присуствовати с правом пуноважног решења само бирани чланови дотичног одбора :

Сем тога могу присуствовати с правом говора :

1. Сви чланови Привредног Савета уопште ;
2. Изасланици појединих Министара, које би ови послали из своје иницијативе или на тражење дотичног или главног одбора.
3. Експерти које би позвао сам одбор, или које би у седницу упутио Главни одбор.

Члан 23.

Одбор доноси пуноважне одлуке кад је у седници присуствовало поред председавајућег, још најмање половина чланова.

Одлуке и мишљења доносе са апсолутном већином присутних чланова, али чланови остали у мањини, могу захтевати да се њихова одвојена мишљења прикључе одборском извештају и записнику.

Члан 24.

На првој пленарној седници после конституисања и избора стручних одбора, Привредни Савет бира из своје средине Главни Одбор.

Главни одбор бира се на следећи начин :

1. чланова привредника бирају стручни одбор, а сваки стручни одбор по једног члана из своје средине.

2. 14 чланова бира пленум из своје средине између чланова који нису изабрани од стручних одбора, и то : 8 чланова бираних, тако да све групе радности буду заступљене, а 6 чланова између положајних чланова Привредног Савета.

Пленум односно стручни одбор изабраће сваком таквом члану и по једног заменика, који се позива на упражњено место, или када је члан известио преседништво одбора, да је привремено спречен у вршењу своје дужности. Упражњена места заменика попуњаваће се на првом наредном сазиву стручног одбора односно пленума.

Члан 25.

Када пленум не заседа, односно његов сазив није затражен у смислу чл. 10., Главни ће одбор решавати пуноважно о свима питањима, која су у члану 1. овога закона стављена у задатак Привредном Савету изузев питања из чл. 14.

О свима својим решавањима извештаваће извршни одбор пленум најкасније на наредној седници.

Члан 26.

Чланство у Главном одбору траје годину дана, с правом поновног избора.

Пре истека рока чланства у Главном Одбору престаје у свима случајевима предвиђеним у чл. 7. Сем тога чланство у Главном Одбору може престати на тај начин, што ће сам Главни одбор упразнити место оном члану, који неуредно долази на 3 узастопне седнице.

Упражњена места попуњавају се најдаље за месец дана поновним избором од стране оног стручног одбора, чије је место упражњено.

Мандат новопостављеним члановима истиче кад и мандат иступљених чланова.

Члан 27.

Председник, подпредседници и секретари Привредног Савета подједно су и председник, односно подпредседници и секретари Главнога Одбора.

Члан 28.

Главни одбор се састаје у седнице по потреби, а на позив свог председника, односно подпредседника.

Седница Главног Одбора мора се одржати најмање једанпут месечно, изузев у времену годишњег одмора од 1. јула до 1. септембра.

Председник (подпредседник) Главног одбора дужан је сазвати седницу увек, кад то затраже писмено поједини Министри или једна трећина чланова Главног одбора.

Члан 29.

У седницама Главног одбора могу пуноважно решавати само бирани чланови тог одбора. Сем њих седницама одборским могу присуствовати с правом говора и обавештења, али без права гласа :

1. Сви чланови Привредног Савета уопште ;
2. Поједини Министри и референти које они буду одредили;
3. Народни посланици ;
4. Експерти које би позвао Главни Одбор.

Члан 30.

Главни одбор доноси пуноважне одлуке, кад је у седници присуствовало половина више један члан.

Одлуке и мишљења доносе се апсолутном већином присутних чланова, али се сва одвојена мишљења прилажу протоколу и извештају, па се онда, заједно са одлуком већине спроводу Народној Скупштини односно ресорним Министрима и пленуму Привредног Савета.

Члан 31.

Сва питања упућена привредном Савету председништво ће ставити на дневни ред и на првој наредној седници пленума односно Главног одбора.

Пленум односно Главни одбор упућује сва питања у рад надлежним одборима.

Ако би једно питање по својој садржини улазило у делокруг рада двају или више одбора, онда ће пленум односно Главни одбор решити, дали ће се такав предмет упутити у рад овим одборима посебице или ће пак он бити проучаван у заједничкој седници свих надлежних одбора. Заједничкој седници председавају наизменице председници појединих одбора.

За специјална питања Главни ће одбор по потреби и свом нахођењу изабрати нарочити одбор, којему ће таква питања упутити у рад.

Члан 32.

По питањима за које је потребна нарочита спрема, или познавање специјалних локалних прилика одбори ће позивати експерте, да им о таквим питањима даду усмене или писмене реферате, за шта ће им се одредити нарочита награда.

Члан 33.

Упућујући поједина питања у рад стручним одборима пленум односно Главни одбор може — ако то налази за потребно — одредити рок, у коме су дужни поднети своје мишљење и реферате.

Ако стручни одбор у одређеном року не би дао своје мишљење, пленум односно Главни одбор узеће питање у претрес и без мишљења стручног одбора, односно упутиће исти предмет у рад којем другом одбору.

Члан 34.

О раду у пленарним одборским седницама води се протокол, који се путем штампе предаје и јавности, сем оних протокола односно делова у њима, који садрже званичне тајне.

Члан 35.

Пленум односно извршни одбор Привредног Савета може одредити једнога или више од својих чланова да као преставници Привредног Савета присуствују пленарним и одборским седницама Народне Скупштине (изузев седнице које су оглашене за тајне), те да у њима даду потребна обавештења, кад год су на раду законски пројекти, о којима је Привредни Савет давао своје мишљење. Исто тако пленум односно главни одбор дужан је послати у пленумске седнице или одборске седнице Народне Скупштине увек кад то затражи председништво Народне Скупштине или који од њеног одбора.

При одређивању ових преставника пленум односно извршни одбор одредиће и представника мањине.

Члан 36.

Административне послове Привредног Савета врши председништво уз помоћ секретаријата.

Чиновнике секретаријата бира Главни одбор путем конкурса, а поставља и Министар Трг. и Индустрије.

Чиновници Привредног Савета морају испуњавати све услове који се траже од државних чиновника и имају сва права и дужности као и они.

Члан 37.

Сав рад Привредног Савета ослобођен је такса у смислу чл. 5. тач. 2. закона о таксама као и поштарине.

Члан 38.

Ближе одредбе о примени овог закона и о целокупном раду Привредног Савета прописаће се пословником, који ће донети пленум, а потврдити Министарство Трг. и Инд.

Члан 39.

Овај закон ступа на снагу 14 дана по обнародовању.

С његовим ступањем у живот престаје важити Уредба о Привредном Савету од 16. марта 1921. год.

Министар Трг. и Индустрије дужан је предузети потребне мере, да се избор чланова Привредног Савета изврши у року од 3 месеца.

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА

Kratak pregled naše industrije.

1. Industrija koža

Jedna od naših najrazvijenijih industrijskih grana je industrija koža. Velikih i srednjih tvornica ima oko 40, a sem toga imamo još bezbroj manjih radionica i zanatskih radnji.

Ova preduzeća mogu preraditi godišnje oko 1,700.000 sirovih govedih i 1,400.000 sirovih telećih koža, čime bi mogla proizvoditi 18.000 tona đona i 12.600 tona ostale kože.

Tim količinama može se pokriti cela potreba na koži i donu za vojsku i civilno građanstvo, za obuću, kao i za druge svrhe, a ostaju još znatne količine za izvoz; sve to pod pretpostavkom da tvornice dobiju potrebne količine sirove kože.

No razne teškoće sprečavaju kožarsku industriju već godinama da iskoristi svoj potpuni kapacitet, te može da radi samo sa oko 40% svoje snage.

Primećujemo da se nekoje vrsti naših koža izvoze u inostranstvo, gde su na veoma dobrom glasu.

Tvornica obuće i većih radionica ima u zemlji oko 70, sem zanatskih radnji. Kapacitet samo 11 najvećih tvornica je oko 9000 pari dnevno, t. j. godišnje 2,700.000 pari.

Ako se uzme još u obzir proizvodnja ostalih tvornica, kao i zanatska proizvodnja koja je kod nas veoma razvijena, te uporedi sa brojem stanovništva koji nosi cipele, vidimo, da mogu naše domaće tvornice obuće da pokriju celu potrebu zemlje.

No, i ova industrija ne može zbog raznih okolnosti da iskoristi svoj kapacitet.

Primećujemo, da su i druge grane industrije konfekcije kože lepo zastupljene.

Industrija prerade sitnih koža (ovčijih i kozijih) nalazi se u početku svoga razvoja.

2. Tekstilna industrija

Industrija za preradu pamuka raspolaže sa nešto više od 115.000 vretena, čija proizvodnja nije dovoljna da pokrije celu potrebu na predivu za sve tkačnice t. j. i za one koje nemaju vlastitih predionica, za fabrike trikotaže i t. d. i za ostali konzum.

Tkačnice pamuka raspolažu ukupno sa preko 4.500 razboja.

Računajući da se na svakom razboju proizvodi dnevno prosečno 25 met., a da se radi 250 dana u godini, iznosi godišnji kapacitet naših tkačnica pamuka (uzimajući broj razboja sa 4500) 28,125.000 met. pamučnih tkanina.

Fabrika vunenih tkanina imamo 4 velike te oko 10 srednjih i manjih, koje mogu godišnje izraditi ukupno oko 3,000.000 met. štofa za civilna i vojnička odela, sem toga izrađuju i ćebad u velikim količinama.

Kod većih tkačnica vune postoje i predionice od kojih nekoje snabdevaju i druge konzumente vunenim predivom.

Domaća proizvodnja pamučnih i vunenih tkanina ne može da pokrije domaću potrebu te se znatne količine, naročito pamučnih tkanina uvoze.

Uvoz je iznosio:

	1924. god.		1923. god.	
pam. prediva	6595 tona	414,750.000 Din.	5585 tona	337,060.000 Din.
„ tkanina	15046 „	1.504,702.000 Din.	15687 „	1.750.044.000 „
vun. prediva	429 „	43,922.000 „	358 „	35,988.000 „
„ tkanina	3515 „	583,773.000 „	4406 „	712,479.000 „

Međutim znatan deo ovog velikog uvoza, naročito pamučnog prediva i pamučnih tkanina nebi bio potreban, kad bi mogle predionice i tkačnice pamuka iskoristiti ceo svoj kapacitet, na čemu su u poslednjim godinama bile sprečene zbog inostrane konkurencije, koja je forsirala uvoz pošto poto.

Što se tiče sirovina za predionice pamuka, to se sirov pamuk mora u glavnom uvoziti, jer je naša produkcija pamuka u Južnoj Srbiji još veoma mala, predionice vune uvoze finije vrste vune, koje mešaju sa domaćom vunom.

Uvoz je iznosio:

	sirovog pamuka:		sirove vune:	
1924. g.	4969 tona	115,586.000 Din.	1088 tona	26,772.000 Din.
1923. „	4554 „	99,141.000 „	1735 „	38,250.000 „
1922. „	4169 „	91,544.000 „	1654 „	37,294.000 „
1921. „	3764 „	38,459.000 „	1484 „	14,505.000 „

Industrija konoplje i lana bila je u punom jeku svog razvitka, naročito u Vojvodini, Slavoniji i Sremu, gde su vlastelinstva u velikoj meri gajila bilja za predivo. Parcelisanjem vlastelinstva u toku provođenja agrarne reforme, opala je kultura lana i konoplja i time u vezi i industrija, koja se bavi njihovom preradom.

Pre provođenja agrarne reforme moglo se u oko 50 tvornica proizvesti do 1000 tona gotovog lanenog povjesma i na 15.000 tona kudjelje.

Industrija konoplje bavi se u glavnom proizvodnjom polufabrikata, t. j. kudeljje, koja se u velikom izvozi.

Kudeljara, t. j. tvornica, koje se, bave proizvodnjom kudeljje imamo oko 36 (sa ukupnim kapacitetom od oko 1.300—1.500 vagona), od kojih 10 rade samo povremeno.

Izvoz kudeljje i kučine je iznosio :

1924.	6.974 tona	158,181.000.—	Din.
1923.	5.515 „	93,510.000.—	„
1922.	7.671 „	106,563.000.—	„

Daljom preradom kudeljje u kanap, užariju i užarsku robu u opšte, bave se pored nekih kudeljara 9 većih i srednjih tvornica i nekoliko manjih radionica, koje podmiruju deo domaćeg konzuma, a i izvoze. Najveća tvornica ima kapacitet od oko 100 vagona godišnje.

Izvoz preradevina od kudeljje (u glavnom užarija) je iznosio:

1924.	201 tona	6,031.900.—	Din.
1923.	434 „	8,445.000.—	„
1922.	406 „	6,887.000.—	„

Za preradu lana imamo oko 10 većih i manjih tkačnica sa ukupnim kapacitetom oko 3 miliona metara lanenih tkanina godišnje; laneno predivo mora se uvoziti odnosno mora se prerađen lan slati u inostranstvo da se preradi u predivo, jer se u zemlji za sada izrađuje samo mala količina grubog prediva.

Za tkanje jute postoji nova moderno uređena fabrika, koja iz dobivene tkanine izrađuje đakove. Njen kapacitet iznosi kod 8 časovnog rada dnevno 5.000 m. tkanina, odnosno 4.500 komada đakova, ili godišnje 1.500.000 metara (odnosno 1,350.000) đakova; fabrika se sada proširuje, te će povećati svoju produkciju na 11.000 met. tkanine, odnosno 10.000 đakova dnevno, ili 3.300.000 et. tkanine, odnosno 3,000.000 đakova godišnje; radiće sa dve smene, te producirati 6,000.000 đakova godišnje, čime će pokrivati gotovo 50% godišnje potrebe zemlje, koja iznosi oko 14,000.000 đakova.

Naša zemlja (Srbija i Vojvodina) mogla bi producirati oko 2,000.000 kg. čaura; produkcija je bila u prvim godinama posle rata znatno opala, ali se od godine do godine povećava, jer postoje svi uslovi povoljnog razvijanja. Godine 1923. produkcija čaura već je iznosila 582.359 kgrama.

Za odmotavanje sirove svile imamo tri fabrike.

Izvoz je iznosio:

	ČAURE		SIROVA SVILA OTPACI	
1924. g.	233 tona	30,171.000.— D.	8.8 tona	1,973.000.— D.
1923. „	129 „	34,282.000.— „	32 „	21,854.000.— „
1922. „	98 „	13,090.000.— „	12.5 „	2,990.000.— „
1921. „	59 „	3,192.000.— „	43 „	4,356.000.— „

Pored predionica i tkačnica zastupane su u našoj državi i druge grane tekstilne industrije :

Fabrika *čarapa i trikotaže* imamo 8 većih i oko 40 manjih koje prerađuju pamuk i vunu. Najviše se proizvodi čarapa (samo jedna od najvećih fabrika čarapa može da izradi dnevno kod 8 časovnog rada 7.000 pari, izrađuju se u velikim količinama i podkošulje, gaće, demperi, ženske marame, šalovi, sviteri, jakne itd. Dalje imamo preduzeća za izradu pantlika, vrpca za cipele i za drugu upotrebu, za izradu gajtana i pozamenterijske robe, zavesa, čipaka i vezova iz raznog tekstilnog materijala; za izradu leonske robe; za impregniranje tkanina, za izradu tkanina iz veštačke svile.

Fabrika kravatni imamo 10, imamo i nekoliko fabrika vate i jorgana.

Kapacitet proizvodnje na pomenutim predmetima može za najveći broj predmeta pokriti potrebu zemlje.

Tvornica rublja imamo oko 25 koje mogu pokriti celu potrebu zemlje. Kapacitet samo jedne od najvećih tvornica iznosi godišnje :

300.000	komada	gaća,
900.000	„	košulja,
1.800.000		kragna,
900.000	pari	manšeta.

Tvornica kloševa iz vune za izradu šešira imamo 4 sa kapacitetom od oko 700.000 komada godišnje.

Tvornica šešira od klobučine imamo 13 većih, sem oko 600 manjih i malih radionica ; proizvodnja šešira iznosi dnevno 7.000 komada čime je pokrivena potreba na jeftinim i srednje finim šeširima; proizvodnja finih šešira sve se više usavršava.

Industrija slamnih šešira (oko 15 tvornica) producira od najprostijih do najfinijih šešira ; može da producira oko 1.000.000 šešira iz ekzotičnih kloševa te radi i za eksport.

Izvoz ženskih i muških slamnih šešira iznosio je na pr. 1924. god. 199.313 kom. u vrednosti 8.172.000.— dinara.

Kapacitet produkcije *kišo i suncobrana* (jedna velika tvornica i 7 manjih preduzeća) je od oko 200.000 komada godišnje.

Za proizvodnju *ćilimova* postoje pored dva velika preduzeća 4 manja ; izrađuju se među ostalim naročito smirna i perziski tepisi, kao i mokat za nameštaj i gobelin tkanine.

Poznate pirotke *ćilimove* izrađuju članovi ćilimarske zadruge u Pirotu.

Izradom prostirača za pod iz kokosovog prediva bavi se jedno veće preduzeće.

3. Metalurgična-industrija

Preduzeća za proizvodnju sirovog gvožđa iz gvozdene rude imamo dva sa ukupnom maksimalnom produkcijom od 57.000 tona godišnje, ali koja se posle rata nije mogla postići. Najveća posleratna produkcija iznosila je 24.457 tona (god. 1923.)

Naša teška industrija gvožđa, koja preraduje sirovo gvožđe u kovno gvožđe zastupljena sa 4 fabrike koje mogu u svojim 11 martinovim, 3 topioničkim i 3 pudlarskim pećima proizvoditi godišnje do 137.500 tona kovnog gvožđa (sirovog čelika) računajući 250 radnih dana; na jednu osobu stanovništva otpalo bi oko 10 kgrama kovnog gvožđa.

Za daljnu obradu stoje im na raspoloženju razna druga postrojenja, kojim se proizvode uglavnom sledeći predmeti: valjano nefasonovano gvožđe u šipkama itd., (bar iron-square iron, flat iron, round iron, halfround iron), fasonovano gvožđe u obliku (section iron: angle, shaped and cros iron), crni gvozdeni lim (rolled sheet metal), od 1 mm debljine na više, toplo i hladno valjano tračno gvožđe (band iron), valjana žica (wire rod), vučena žica (wire) od 0.4 mm debljine na više, klinči i klinčići pocinkovana žica od 0.4 mm debljine na više, pobakrovana žica, od 0.4 mm debljine na više, žel. tračnice do 21.2 kg težine pa tek. met., bodljikava žica, razne vrste specialnog čelika za izradu alata i t. d., osovine za kola i drugo.

Na gore spomenutim predmetima mogle bi naše tvornice prema kapacitetu pokriti celu potrebu zemlje; međjutim je radi raznih nepovoljnih uslova faktična produkcija sirovog čelika (kovnog gvožđa), a prema tome i izrada iz njega znatno manja. Produkcija kovnog gvožđa je iznosila godine:

1919. god.	24.500 tona,
1920. „	22.600 „
1921. „	26.673 „
1922. „	44.363 „
1923. „	50.623 „
1924. „ I polov.	20.292 „

Izvozni artikli su hladno, valjano tračno gvožđe i razne vrste specialnih čelika, koji uživaju svetski glas.

Sem pomenutih tvornica postoji u zemlji veoma znatan broj što većih, što manjih preduzeća, koja se bave preradom gvožđa: za gvozdeno konstrukcije (pa i skretnice, okretnice i prenosnice 9 preduzeća); za izrade od limene robe (ambalaže); za emajlovano posuđe pored nekoliko malih preduzeća jedno veliko preduzeće; za izradu ašova, motika, pijuka, grabulja, vila, lopata, čekića, ćuskija i sekira 10 većih i mnogo manjih preduzeća; za izradu kosa i srpova 4 preduzeća sa god. kapacitetom od preko 550.000 kom. kosa i 840.000 kom. srpova; za lance 7 preduzeća; za stampan lim za izradu ambalaže i reklamnih tablica (znatan izvoz), za zavrtnje, navrtnje i nitne, za opruge za kola i nameštaj, za brave, kuke, ključaonice, reze, šarke za prozore i vrata, okove za svaku upotrebu, za razne proste i fine izrade od žice, za gvozdeni nameštaj.

Postojeća preduzeća mogu u pogledu gornjih predmeta podmiriti celu potrebu zemlje, emajlovano posuđe izvozise u velikim količinama.

Našoj industriji gvožđa je obezbeđena najlepša budućnost, s obzirom na vanredno bogata ležišta gvozdene rude. Ljubijski rudnik željeza jeste jedan od najvećih, i kvalitativno najboljih željeznih rudnika ne samo u Evropi nego na celom svetu. Sam rudnik Ljubiju računaju na nekih 30 miliona tona, dok se čitavo područje Sane računa na nekih 200—250 miliona tona. Ruda je najodličnijeg kvaliteta, sadrži veoma mnogo željeza (43—58%), potrebne količine mangana (1—4%), a fosfora i sumpora, koji inače znatno otežavaju fabrikaciju dobrog željeza, ima tek u neznatnim količinama. Velika prednost ljubijskog rudnika jeste da se ruda nalazi na površini, što vanredno olakšava eksploataciju. Postrojenja za eksploataciju su najmodernije uređena. Ruda se za sada izvozi najviše u Čehoslovačku. I ako imamo ogromne rudnike pune izvrsne žel. rude, ima za sada jedna velika zapreka razvitku naše žel. industrije, a to je nedostatak koksa. Mi nemamo u zemlji ugljena iz kojega bi se mogao da producira dobar koks koji je potreban za visoke peći, pa smo u tom zavisni od inozemstva. Drvenog bismo uglja mogli namaknuti, ali on ne radi dosta ekonomski. Naši bi inženjeri trebali da prouče dobijanje željeza s pomoću električnih peći, u koju svrhu bismo imali dosta vodene snage u blizini na raspolaganju, ili pomoću generatorskog gasa iz smeđeg ugljena; ili s pomoću prirodnog gasa iz nedaleke Bujavice u Slavoniji. To su za nas vrlo prešni problemi, jer je u našem interesu da što pre pristupimo definitivno rešenju pitanja naše železne industrije.

Livnica gvožđa u Varešu ima kapacitet od oko 700 vagona godišnje; izrađuju se u glavnom cevi, stubovi, stupci, klupe, peći, ploče za pećnjake i štednjake i dr.

Što se tiče bakra napominjemo, da je naš Borski rudnik po veličini drugi u Evropi; izrađuje se samo t. zv. crni bakar, koji se izvozi u inostranstvo radi rafiniranja. Produkcija sirovog bakra iznosila je god.:

1922. god.	5354 tona.
1923. „	6838 „
1924. „	8101 „

Livnica gvožđa i metala (bakra i njegovih legura) imamo pored livnice u Varešu oko 35, koje mogu podmiriti celu našu potrebu na komerčnoj litini i težini do 50 kg. po komadu, kao na livenim gvozdenim cevima.

Među ostalim se izrađuju naročito svetnjaci, armature za prozore i vrata, za vodovode i podrumarstvo, zvana svake veličine.

Industrija za izradu cevi, žice, lima i konopca itd. iz bakra i njegovih legura, kao i za preradu aluminijske nalazi se u početku svoga razvoja. Posude od bakra izrađuje se u zemlji u dovoljnim količinama.

Naša proizvodnja cinka u blokovima iznosi godišnje oko 2000 tona, pocinkovanog lima oko 5000 tona, cinkovog lima 400 tona, kapacitet proizvodnje je dupli, važni izvozni artikl.

U pojedinim godinama je iznosila produkcija cinka :

1922. god.	1159 tona.
1923. „	1947 „
1924. „	2126 „

Naša produkcija olova je iznosila god.

1922.	8447 tona,
1923.	9260 „
1924.	11487 „

4. *Industrija elektrotehničkih predmeta mašina i sprava.*

Dve tvornice kabela za sprovođenje električne struje imaju ukupni kapacitet od 10 miliona metara god., izrađuju sve vrste kablova sem podzemnih, te mogu podmiriti celu potrebu zemlje.

Tvornica elektroda za električne peći može da proizvodi godišnje 700 vagona elektroda, koje se u glavnom izvoze, a. prvo-klasnog su kvaliteta.

Izvoz je iznosio :

1924. god. 5293 tona	Din. 26,321.115
1923. „ 4781 „	„ 22,201.731
1922. „ 1692 „	„ 5,753.246
1921. „ 220 „	„ 384.510

Tvornica Električnih sijalica može proizvoditi više sijalica nego je potreba zemlje.

Fabrikacija mašina i poljoprivrednih strojeva nalazi se u početku svog razvitka. Izrađuju se u dovoljnoj količini : električni transformatori do 1500 kg težine, električni motori do 50HP, sprave za merenje težine (sem analitičkih); turbine na vodi; sprave i prese za uljare, mašine radilice za obradu drveta, drobilice za kamen, industrijski ventilatori, transmisije i njihovi delovi, hidraulični regulatori, prese za šešire, pumpe za sisanje i na pritisak, centrifugalne pumpe, vatrogasne pumpe sa ručnim pogonom, injektor.

Od poljoprivrednih sprava izrađuju se naročito i to u dovoljnim količinama : prese za grožde i voće, lakše vršalice, kopačice, sejalice, vetrenjače, prekrunače, sečke za repu, seno i slamu, krunjače, valjkovi, drljače, muljače, vinogradarske prskalice i prašnjače. Željezničke i tramvajske vagonete, vagonete i drezine izrađuju 5 velika preduzeća, pored toga imamo i preduzeća za izradu brodova, šlepova, čamaca i aeroplana.

5. *Industrija cementa, keramike, stakla, kamena i druge.*

Industrija Portland cementa je počela u našoj zemlji god. 1869. u Beočinu, a godinu dana kasnije u Dalmaciji. Sada postoje 14 tvornica portland cementa sa godišnjim kapacitetom od oko 1,000.000 tona.

Tvornice predstavljaju vrednost od oko 60 miliona dinara u zlatu te uposljuju pri punom pogonu oko 12.000 radnika.

Kakvoća našeg cementa je većinom dobra, nekih čak izvrsna. Cement izvozimo u sve krajeve sveta, uprkos tome ne mogu fabrike iskoristiti ceo svoj kapacitet zbog raznih poteškoća, koje treba prebroditi (kriza u građevnoj industriji u zemlji; visoke carine stranih država i t. d.)

U Italiju se izvozi mnogo tupine, u samoj Dalmaciji imamo tupine oko 1.5 milijarde tona, što dostaje za hiljade godina.

Naša produkcija gipsa može da pokrije celu potrebu zemlje; proizvadjamo i velike količine alabaster-gipsa.

Vrlo lepo je razvijena industrija predmeta iz gline i iz cementa, kojom se bave pored nekoliko većih veliki broj manjih preduzeća ukupno preko 100 preduzeća; izrađuju se naročito glinene šamotne peći, cevi, pločice za podove i ulice, za oblaganje zidova, vatrostatne šamotne opeke, crep, umetni kamen.

Cigljarska industrija može da pokrije potrebu zemlje i da izvozi.

Fabrika stakla imamo 6, čiji je kapacitet oko 1500 vagona šupljeg i 1,000.000 m² prozorskog stakla.

Fabrika izrada od plute imamo 5, koje mogu izraditi godišnje 90 miliona zapušača, sem toga izrađuju se u zemlji i ulošci za šešire, donovi od plute, pojasi za plivanje i spasavanje.

Da bude slika naše industrijske delatnosti prilično potpuna barem u pogledu njenih razvijenijih grana moramo pomenuti još našu industriju kamena i produkciju vapna, pisaćeg pribora, fabrikaciju ogledala, proizvodnju parfimerija, ogledala, celuloidne robe, dugmadi i češljeva.

Fabrike *dugmadi i češljeva* mogu da proizvode dnevno do 1000 grosa, godišnje do 250 hiljada grosa ili 3 miliona tuceta dugmadi kao i do 250.000 tuceta češljeva; faktična proizvodnja je manja zbog inostrane konkurencije; kao sirovina služi tvrdi kaučuk, rog, celuloid, galalit i tome slično.

Rublje iz celuloida, lepeze, igračke i druge predmete iz celuloida izrađuje jedna tvornica čiji je kapacitet toliki, da je pre rata izvozila u sve delove sveta, sadašnji je izvoz minimalan.

Od naših vodenih snaga, koje iznose kod male vode 3,507.790 HP, iskorišćava se samo 160.000 HP. Naše bogatstvo na vodenim snagama vidi se kod upoređenja sa drugim državama.

Vodenih snaga imaju na pr.

	kod male vode	kod srednje vode
Francuska	4,600.000 HP	9,600.000 HP
Italija	4,656.000 HP	7,350.000 HP

Francuska i Italija iskorišćuju oko 25% svojih vodenih snaga.

6. *Industrija artikala ishrane.*

Najrazvijenija grana naše industrije je *mlinska indudstrija*, čiji je ukupni kapacitet toliki, da može preraditi dnevno oko 900 vagona žita, tako da bi pored podmirenja cele domaće potrošnje ostalo godišnje još 30.000 vagona brašna za izvoz; mlinovi bi

morali — da bi iskoristili svoj potpuni kapacitet — koristiti se i uvozom stranog žita u vidu prometa meljave, jer u zemlji ne proizvodimo toliko pšenice koliko mogu da samelju naši mlinovi, kojih ima preko 800.

Međutim je mlinska industrija zbog raznih okolnosti u poslednjim godinama mogla da iskoristi samo mali deo, čak ni 20% svog kapaciteta, naročito radi toga, što je izvoz privremeno ukočen; teritorija ranije Austro Ugarske bila je naime najvažnija pijaca za naše brašno, a države kojima su pripali delovi ranije monarhije sprečavaju uvoz stranog brašna u zaštitu svojih, naročito posle rata podignutih mlinova.

Uz mlinarsku industriju moramo pomenuti industriju testenina, kekisa, dvopeka, dečjeg brašna, koja je zastupljena sa oko 60 tvornica i radionica.

Industrija mesa i masti (oko 75 velikih i manjih tvornica) može pored podmirenja domaće potrošnje da izvozi velike količine svojih prvoklasnih proizvoda (salamu, šunku, kobasice, sveže i suvo meso, slaninu, mast svinjsku, zaklanu živinu) na inostrana tržišta, (naročito u Austriju, Italiju, Česku i Švajcarsky).

Izvoz svežeg i prerađenog mesa i svinjske masti je iznosio:

God. 1924. 19.263 tona u vrednosti	540,434.000.—	Dir.
„ 1923. 22.373 „ „ „	548,696.000.—	„
„ 1922. 21.788 „ „ „	338,689.000.—	„

Prema svojem kapacitetu mogla bi ova grana industrije da izvozi mnogo veće količine, te bi se mogao pretežni broj goveda i svinja, koji se sada izvozi u živom, izvoziti u prerađenom stanju.

Za ilustraciju navešćemo da je izvoz žive stoke iznosio milionima dinara :

	1922. god.	1923. god.	1924. god.
goveda 334	846	745
svinja 220	448	271

Industrija šećera je kod nas zastupljena po 8 više-manje velikih i moderno uređenih fabrika, od kojih su dve državne. Naša produkcija šećera povećavala se od godine do godine, te je iznosila u kampanji 1924—25. 12.280 vagona šećera, čime je postignut maksimum kapaciteta tvornica. Od ove količine podmirena je potrošnja u zemlji, koja iznosi 8000 vagona godišnje, a 1000 vagona je izvezeno. Suvih rezanaca šećerne repe proizvedeno je 1924—25 god. 5400 vagona, od kojih je dobra trećina izvezena u Ameriku. U tvornicama se prerađuje isključivo domaća šećerna repa.

Kapacitet pivarske industrije (46 pivara) iznosi preko 1 miliona hektolitara godišnje, prema čemu može da pokrije celu potrebu zemlje.

Faktična proizvodnja piva iznosila je u periodu 1924-25 oko 518.703 hektolitara.

Tvornica alkohola (špirita) imamo : 14 industrijskih pecara sa kapacitetom od 24,754.600 hektolitarskih stepeni ili litara apsolutnog alkohola, i 51 poljoprivrednu pecaru sa kapacitetom od 4,798.000 hl stepeni ili litara ; ukupni kapacitet 29,552.600 hl.-stepeni ili litara apsolutnog alkohola. Od ove se količine može samo mali deo u zemlji potrošiti, ostalo ostaje za izvoz. Prilike na svetskom tržištu ne dopuštaju da fabrike iskoriste ceo svoj kapacitet. Izvoz špirita je iznosio :

God. 1924.	1233 tona u vrednosti	19,213.000.—	Din.
„ 1923.	266 „ „ „	6,734.000.—	„
„ 1922.	375 „ „ „	4,589.000.—	„

Pod uticajem agrarne reforme proizvodnja poljoprivrednih pecara žestè je veoma ograničena.

Uz industriju alkohola ima kod nas veliki broj (ponajviše malih) tvornica alkoholnih pića, (likera) i bezbroj pecara rakije od šljiva, krušaka, kajcija, višanja, (maraska), kupina, borovice, vina (konjak), vinskog grožđa i koma.

Proizvodnja šljivovice iznosila je godine 1922. oko 60.000 hl. sa 25% alkohola, proizvodnja maraskina oko 1000 hl.

Neki od ovih produkata uživaju svetski glas kao šljivovica i maraskino.

Industrija vegetabilnog ulja (oko 50 većih i manjih tvornica) proizvodi ulje iz maslina (Dalmacija i Crna Gora godišnje oko 5—6000 tona), iz maka (Južna Srbija oko 600 tona), iz repice, iz lanenog, konopljinog i bundevinog semena (Vojvodina, Hrvatska, Slovenija oko 25.000 tona godišnje).

Veoma razvijena bila je pre rata u Dalmaciji industrija *konzerviranja riba*, koja je izvozila godišnje oko 500.000—600.000 kilograma konzervirane ribe. U godinama dobrog lova riba i povoljne konjunktore moglo je konzerviranje u ulju dostići godišnje i 20,000.000 kutija. Razne prilike posle rata nisu još dozvolile, da tvornice, kojih imamo 23, obnove u svemu svoj predratni posao.

Sem u Dalmaciji postoje još i u unutrašnjosti nekolike tvornice za konzerviranje riba.

Dalje su kod nas zastupljene još sledeće poljoprivredne grane industrije :

Konzerviranje voća i povrća i etivaže šljiva (oko 60 preduzeća), tvornice kvasca (9), tvornice kavinih surogata (9), tvornice štirka i dekstrina od kukuruza i pšenice (8).

Sve ove industrije mogu sem podmirenja domaće potrošnje raditi i za izvoz. To isto važi i za tvornice bonbona, kandita i čokolade, kojih imamo oko 60.

Pored navedenih ima još oko 70 preduzeća za proizvodnju raznih predmeta za hranu (mlevene paprike, gorčice, sirćeta itd.).

7. Industrija drva i papira.

Najvažnija grana naše industrije je industrija drveta, što odgovara činjenici, da od cele površine naše Kraljevine od 24,910.500 ha stoji pod šumom 7,375.000 ha.

Po vrsti drveta ima najviše listopadnih (65%), oko 14% četinara, a ostalo su mešane šume.

Ako od ove površine pod šumom odbijemo na površinu, koja se računa na krš, goleti, neplodno tlo, šikare i sl. oko 2,000.000 ha. to nam još uvek ostaje oko 45 ha. šume na svakih 100 stanovnika. Prema računu prof. Endersa sve su države s 35 i više ha šumske površine na 100 stanovnika eksportne, pa je po tome računu naša država par ekselans eksportna u pogledu drveta. U nedostatku tačne statistike, a naročito potrošne, ne znamo pouzdano koliko trošimo drveta kod kuće. Jedno je sigurno da ta potrošnja ako ne prelazi, a ono sigurno ne zaostaje za potrošnjom bivše Austro-Ugarske Monarhije, u kojoj se trošilo prosečno 1.03 m³ drveta po glavi. Prema tome se kod nas troši u zemlji najmanje 12 mil. m³. Kad bi se uvela veća štednja u potrošnji drveta, naročito u seljačkom gospodarstvu (drvene kuće, zgrade, plotovi, otvorena ognjišta i t. d.) onda bi se kraj današnje produkcije drveta moglo još više izvoziti, akoprem je i današnji izvoz dosta znatan.

Razvijanje industrije drveta osigurano je ogromnim kompleksima šuma, koje još nisu dokučive, a čije će se iskorišćenje izgradnjom komunikacionih sredstava postepeno omogućiti.

Naša industrija drva bavi se u glavnom proizvodnjom i izvozom polufabrikata (dasaka i svakovrsnog građevnog materijala) dok se proizvodnja konačnih proizvoda počinje tek razvijati.

Pilana imamo svega :

	Većih (na paru elek- triku ili turbine)	Manje (po- točare)
Srbija	30	240
Hrvatska i Slavonija	100	150
Bosna i Hercegovina	30	120
Vojvodina	7	—
Slovenija	131	1856
Crna Gora	4	10
	Svega 302	2376

Dalje imamo tvornica i preduzeća, koja se bave izradom: bačava 30, kola 38, parketa 22, štapova 18, pokućstva 121, pokućstva iz savijenog drveta 16, sanduka i kutija 14, stolarske robe 52 drvene vune 14, impregniranjem drva 3, pletene robe 35, drvenih kuća 22 čačkalica 10, drvene obuće 8, eksera 7, rešeta i sita 17, razne sitne drvene robe 31, suvom destilacijom drva 2, tanina 5 većih i nekoliko manjih, celuloze 2.

Željezničke pragove i drveni ugalj producira najveći broj preduzeća koja eksploatišu šume.

Od ukupnog broja preduzeća koja se bave industrijom ili trgovinom drva, postoji oko 250 deoničkih društava.

Obim naše industrije drveta najbolje ilustruje statistika našeg izvoza drva za gorivo i građu, željezničkih pragova, izrada od drveta i ekstrakta za štavljenje :

god. 1924.	1,650.437 tona u vrednosti	1.994,538.000.—	Din.
„ 1923.	1,291.668 „ „ „	1.615,758.000.—	„ „

(Ovde još nije uračunat naš izvoz produkata suve destilacije drva, celuloze i t. d.).

Kapacitet naših tvornica tanina, (hrastovog i kestenovog ekstrakta) 5 većih i nekoliko manjih, iznosi godišnje oko 4500 vagona ; one međutim mogu zbog nepovoljne konjunktore iskoristiti jedva 25% svoga kapaciteta, tako da iznosi godišnja proizvodnja 5 većih fabrika oko 1.200 vagona.

U zemlji se plasira samo mali deo produkcije, ostalo se izvozi, a ne može se izvoziti više od nekih 1.000 vagona godišnje zbog velike konkurencije od strane quebracho ekstrakta.

U fabrikaciji drvenih destilata smo na evropskoj visini; imamo dve fabrike, koje prerađuju 300.000 — 320.000 m³ bukovog (i grabovog) drveta.

Pored 32.000 tona retortnog drvenog uglja one proizvode godišnje :

1. derivate sirovog metila : čisti metil, goriva žesta za pogon, drvena žesta za denaturisanje (Type Regie), denaturisana žesta, formaldehid, sredstva za rastapanje	1390 tona
2. kalcijev acetat	1500 „
3. derivate kalcijev. acetata (aceton, keton, acetonska ulja)	980 „
4. katran	5000 „
ili kreozotno ulje	200 „
čisti kreozot	5 „
lako ulje	100 „
smola	1250 „
5. natrijev acetat	190 „
6. čista sirćetna kiselina	700 „
7. kloroform	40 „
8. olovni acetat	40 „

Ovde moramo pomenuti i tvornicu terpentina i kalofonije u Višegradu, čiji je godišnji kapacitet 24—36 vagona terpentina, i 120—180 vagona tamne kalofonije ; ova je fabrika potpuno moderno uređena, a povremeno ne radi zbog nestašice prometnog kapitala. Nastoji se međutim da ona nastavi svoj rad i da se proširi, jer su uvjeti kod nas bolji nego ma gde u Evropi.

Tvornica celuloze imamo dve, jednu manju i jednu velikih dimenzija, čiji je ukupni kapacitet oko 2700 vagona godišnje.

Naše tvornice papira (svega 9) mogu da proizvode godišnje preko 2000 vagona papira sviju vrsta: najfiniji dokumentni papir fini i obični papir za pisanje i štampanje, rotacioni papir, svi-lasti papir, papir za pakovanje, za karte za igranje, za crtanje, rastrovani papir i t. d. Izrađuje se i celulozna vata u dovoljnoj količini. Pošto godišnja domaća potrošnja papira iznosi 1300—1500 vagona, mogle bi naše tvornice, pored podmirenja domaće potrošnje i izvoziti.

Tvornica *drvene lepenke* imamo 6, čiji je kapacitet 8000 tona godišnje — veći nego potreba zemlje.

Konfekcija papira je veoma razvijena te broji preko 80 većih i manjih tvornica.

8. Hemiska industrija

Naša elektro-hemijska industrija zastupljena je sa 4 velike tvornice :

a) karbid i cianamid proizvodi se u 3 tvornice, čiji je kapacitet oko 100.000 tona karbida odnosno cianamida. Ovi se produkti u glavnom izvoze ; visina faktične produkcije ovisi o mogućnosti plasiranja u inozemstvu.

b) Kapacitet fabrike u Jajcu iznosi :

1. 5000 tona ferrosilicija ;

2. 1500 tona jetkog natrona (kaustične sode);

3. 3000 tona hlornog vapna ili 1000 tona hlornih derivata.

Uz neznatni preuređaj mogla bi se produkcija povisiti za $\frac{1}{3}$.

Razne okolnosti posle rata ne dopuštaju iskorišćenje potpunog kapaciteta.

Na pr. godine 1923. iznosila je produkcija ferrosilicija 4000 tona (izvezeno skoro sve).

klornog vapna	427 tona	(eksport. 315 tona)
jetkog natrona	302 „	„ 129 „
trikloretilena	64 „	„ 42 „
tetraklorešana	17 „	„ 9 „

tona (izvezeno skoro sve),

Sumpornu kiselinu i superfosfat proizvadjaju 3 velike tvornice, čiji je zajednički kapacitet oko 3000 vagona sumporne kiseline, 14.000 vagona superfosfata i oko 1000 vagona raznih drugih kemikalija (kisik, gvozdene oksidne boje, zelena i modra galica, sona kiselina, glauberova so, i t. d.)

Tvornice ne mogu sada iskoristiti svoj kapacitet, jer se superfosfat kod nas ne troši mnogo, a izvoz je otežan.

Bosanska Solvay tvornica može proizvoditi godišnje amonične sode (carbonat de soude), kaustičnu sodu i kristalnu sodu u ukupnoj količini od oko 4500 vagona ; pored podmirenja domaće potrošnje ostaju velike količine za izvoz.

Rafinerija u Brodu može potpuno da preradi godišnje 40.000 tona sirove nafte i benzin, petrolej, plinsko ulje, sva ulja za podmazivanje, parafin, sveće, kolomaz, konzistentnu mast. Pored rafinerije u Brodu postoji još jedno manje preduzeće iste vrste u Dravogradu.

Naša fabrikacija raznih etera iznosi godišnje preka 120 tona, ponajviše za izvoz.

Fabrika sapuna i sveća imamo preko 100 većih i manjih, koje mogu pokriti celu potrebu zemlje te i izvoziti.

Fabrika kolomaza imamo 8 većih i nekoliko manjih; kapacitet produkcije iznosi do 6000 tona godišnje, potrošnja u zemlji iznosi oko 4500 tona.

Aluminijev sulfat, aluminijev oksid (kalcinat) i aluminijev hidrat proizvada iz bauksida 1 tvornica sa godišnjim kapacitetom od ukupno 5400 tona, od koje se količine preko 90% izvozi.

Žižice izrađuju 5 tvornica sa kapacitetom od ukupno oko 270 miliona kutija godišnje; potrošnja u zemlji iznosi oko 210 miliona kutija te bi fabrike mogle raditi i za izvoz.

Sem pomenutih hemijskih artikala izrađuju se u zemlji još sledeći predmeti u količinama, dovoljnim da pokriju celu potrebu zemlje (neke možemo i da izvozimo): kremovi za kožu i obuću i za konzerviranje kožnih, metalnih i drvenih predmeta, kalijeva i natrijeva šalitra, glauberova so, natrijev sulfid i tiosulfat, sona kiselina, ugljena kiselina, tutkalo, špodium, (koštani ugalj), gvozdene oksidne boje, mastilo, uljani i lakfirnisi, eksplozivi i drugo.

Dr. Cvetko Gregorić.

Нова железничка мрежа.

Ових дана изашла је опсежна књига под горњим насловом, коју је написао г. Петар Миленковић, начелник Дирекције за грађење железница. У овој својој књизи г. Миленковић је покушао да реши питање плана наше будуће железничке мреже и да да нов правац нашој саобраћајној политици. План, који је израдио Инжињерско Удружење г. Миленковић сматра за погрешан и он се старао да то у овој својој књизи докаже.

Подухватити се једног оваквог посла ствар је веома тешка, јер израдити план железничке мреже једне овако простране државе и дати њиме правац саобраћајној политици, од које зависи развитак целокупне привреде, не значи само поређати по празној карти све могуће железничке линије, већ помоћу њих предвидети решење многобројних економских, политичких, социјалних и културних задатака. Дакле пре него што се приступи повлачењу самих траса на карти, треба претходно расправити та многобројна питања и за свако од њих смислити план како ће се решити.

Железничка мрежа, извршена по плану, мора бити један органска целина, која ће престављати синтезу свих тих решених задатака.

Зато се исчекивало да г. Миленковић пре него што је дао списак пруга које се имају изградити т. ј. пре него што је нацртао карту потпуне будуће мреже, да своје јасно и прецизно мишљење о питањима која предходе том уцртавању железничких линија.

Од тих предходних питања на првом месту је питање: да ли с обзиром на данашњу финансиску ситуацију у опште треба градити железнице у већем обиму или не; а за тим питање: како он схваћа тај будући железнички план и које му задатке ставља у дужност да их реши?

На прво питање г. Миленковић је дао један контрадикторан одговор. Он вели да треба пруге градити онолико колико је потребно те »да се народ јако не оптерети финансики, али ипак да се не преза ни од жртава ни од терета. . . и да се не устручава, да се баш и ова генерација, која је толико препатила око стварања ове државе, оптерети јаче и финансики« (стр. 23).

И док г. Министар Финансија даје пред Скупштином категоричке изјаве да је пореско оптерећење достигло свој максимум и да се не само више порески обвезник не може ни за пару оптеретити већ се ни ово што данас подноси не може више издржати, дотле г. Миленковић са једном лакоћом која изненађује; дуплира порезе, тражећи за петнајест година по 700 мил. годишње, која се цифра после 10 година пење због интереса за принудни зајам на преко милијарду.

Дакле овом финансиском плану, који није ни нов ни оригиналан, недостаје једна маленкост, а то је, што је — нерелан!

Што се тиче железничког плана он се о њему овако изразио:

»Због тих и таквих данашњих политичких граница ми не можемо још сада утврдити и фиксирати тачно генерални план наше будуће железничке мреже, који ће остати интактан за будућа времена« (стр. 29).

»И ако још није време да се за нашу отаџбину прави целокупан генерални план будуће железничке мреже, ипак морамо утврдити бар генерални план главних железничких линија, по коме се имају градити железнице за дужи низ година и који се неће мењати баш и кад би се мењале политичке границе наше отаџбине« (стр. 30).

Из напред цитираног види се да ни сам писац није начисто да ли у опште треба радити план или треба причекати још неки рат, који ће данашње наше политичке границе про-

менити! Осим тога, види се јасно да писац још није начисто с тим шта је то генерални план једне железничке мреже. Међутим, карактер једној мрежи дају баш главне пруге и тај карактер споредне локалне железнице немогу променити, ма како оне унутра биле испреплетане.

Да видимо сада, како је писац решавао поједине саобраћајне задатке у овом свом плану.

Највећу пажњу он је поклонио везивању унутрашњости за Јадранску обалу. Он је целу нашу територију поделио на шест зона, које свака за себе имају гравитирати појединим или групи пристаништа на Јадранском мору. Та је подела на зоне потпуно вештачки створена у циљу да писац докаже правилност своје тезе о Јадранској Прузи. По тој подели на пр. Бар и Котор, два пристаништа у непосредној близини имају своје засебне зоне, које се као такве не би могле одржати ма их бодљикавом жицом оградиле.

Приликом решавања овог плана г. Миленковић је отишао тако далеко да није признавао чак ни политичке границе створене после рата, велећи, да оне »са временом морају пасти«.

»Због тога се ја и нисам обзирао много на политичке границе приликом формирања зона појединих пристаништа јер ми је на уму она народна изрека: тећи ће вода куда је текла« (стр. 141).

Само ово, па је довољно да цео план г. Миленковића, који је у многим покрајинама угрозио нашим сопственим интересима, постане безпредметан. Овако се нешта још није десило, да неко но овако лак начин пребрише политичке границе, које се само ратовима могу уништавати и да заснива једну најважнију привредну политику државе на том брисању граница!

Изузимајући Унску пругу: Бихаћ—Зрмања 87 км., која је само недовршена Јадранска Пруга, г. Миленковић је за целу осталу територију на исток пројектовао кроз нашу територију свега једну једину нормалну пругу долином Дрине и Пиве на Котор.

Чувену Трансбалканску железницу поред наше толике територије провео је кроз Арбанију на дужини од 100 км.

Сваки се реалан политичар труди да своју земљу саобраћајно еманципује од суседа, а г. Миленковић готово $\frac{2}{3}$ Србије од 1914. г. одводи на море, било преко туђе територије, било у туђа пристаништа. И у место да развија своје центре, он је помоћу Трансбалканске Железнице створио, не од наше Подгорице и Боке, већ од арбанашког Скадра и саобраћајни чвор и будуће велико пристаниште.

Г. Миленковић није испитивао најбоље решење да се наша земља изведе на наше море, он је на против, ставио себи у задатак да докаже оправданост једног у напред донетог

решења. Он је хтео по сваку цену да докаже, да је Јадранска Железница долином Дрине и Пиве најрационалније решење. За то је употребио ова два средства: прво, помоћу једног шаблонског и произвољног рачуна, са којим се може доказати шта се хоће, он је пронашао да је то најбоље решење са гледишта рентабилитета, и друго, он је просто изоставио све остале везе са морем, које би могле овој његовој прузи конкурисати. Он се у опште није ни питао, да ли је тај правац добар и какав задатак та пруга има да реши; на против, он је то сматрао као ствар свршену и хтео је само да се одбрани од суседних варијаната. Он је на ту пругу натерао велики саобраћај сасвим произвољно и то за прве године експлоатације, који би јој дао један огроман приход од 55.000 златних динара по км., какав недају ни многе велике пруге у Европи, где је саобраћај много развијенији.

Ту Јадранску Пругу долином Дрине и Пиве предложила је Дирекција за грађење 1922. г. и она је ушла за грађење у Блеров зајам. Међутим, та иста Дирекција прошле године, дакле после три године од изгласавања тог грађења поднела је други свој званичан предлог, у коме се одрекла те Пивске пруге! Значи, да је она званично признала, да је то била једна велика погрешка. Од присталица те пруге остао је још једино г. Миленковић. Као доказ да је за ову пругу вештачки створена једна велика зона путем изостављања других веза нарочито пруге Београд—Сарајево—море, ми ћемо се позвати на самог писца. За Јадранску Пругу долином Босне и Неретве он се овако изразио:

»Кад би се на ушћу Неретве створило удобно пристаниште, оно би имало највећу зону у нашој држави« (стр. 139). Међутим на ушћу Неретве нема пристаништа исто тако, као што га нема ни у Тивату. И кад се г. Миленковић решио да тамо ради пристаниште, зашто то није овде учинио кад би то било рентабилније, пошто би оно имало највећу зону? Види се да г. Миленковић ни сам не верује у оно што брани!

Решавајући питање транзита преко наше земље према Јадрану он је изнео и једно оригинално решење, пројектовао је другу Трансбалканску железницу правцем: Софија—Ћустендил—Врање—Призрен—Скадар—Бар. Он је дакле пројектовао пругу, која ће већином ићи туђом територијом и то једним неприродним и тешким планинским правцем преко Врање.

Због те своје пруге, он је изоставио пругу Куманово—Кратово—Крива Паланка, која је насушна потреба тога краја и која има велики национални и политички значај.

Како је г. Миленковић решио железничку мрежу у Македонији? Прве његове речи биле су да је циљ овог плана да се ослободимо зависности Солуна. Међутим, он је нарочито удешавао мрежу у Македонији да се што боље веже за Солун, чију је зону проширио све до Призрена и Ристовца!

Са једном осмицом чија се прва половина налази на десној, а друга на левој обали Вардара, он је направио неколике капиталне грешке.

Пругу Скопље—Тетово—Охрид одвео је преко Дебра поред саме арбанашке границе и на тај начин угрозио тој важној вези, остављајући при том Пореч са Кичевом без железнице, а даље везујући Прилеп за Велес у место за Градско, оставио је цео јужни крај ка граници са Тиквешом без везе. Видећи и сам да је погрешно он предлаже да се задрже уске пруге од 60 см. Гостивар—Кичево—Охрид и Прилеп—Градско и то пруге због чије се нерентабилности и слабог капацитета и морају градити те нормалне железнице. Само тај разлог довољан је да ову комбинацију г. Миленковића учини беспредметном.

Погрешка коју је аутор учинио на левој обали Вардара много је теже природе. Једна је неоспорна ствар, да ми морамо леву обалу Вардара што боље привезати за наше националне центре т. ј. у правцу севера. Међутим г. Миленковић је учинио нешто сасвим обрнуто; он је направио један железнички круг: Велес—Штип—Кочане—Берово—Струмица—Ст. Струмица и тај круг привезао у место са севером, а оно са Југом, са Солуном и бугарским Петричем! Да би ваљда фигура на карти била лепша, он је везао Берово са Струмицом преко једног тешког терена са тунелом од 4,5 км., стварајући тако једну везу сасвим излишну.

Нема тог државника, који ће пристати да овај план г. Миленковића реализује и да на тај начин угрози нашим сопственим интересима у тој важној области.

Исто тако рђаво је решио и железничку мрежу у Метохији. Он је пруге тако пројектовао, да овај по нас важан крај гравитира Скадру у место Београду! То је тешка погрешка на коју, уверени смо, сем г. Миленковића, нико други не би наишао.

Питање главне наше артерије Београд—Загреб—Зидани Мост г. Миленковић није у опште решавао. Свега је израдио један већи триангл у Срему, Рума—Батајница и од ове последње још један колосек до Земуна. Из образложења те пруге види се, да г. Миленковић слабо познаје саобраћајну ситуацију на овој нашој најважнијој артерији, због чега се ваљда тиме није ни занимао.

Што се тиче железница уског колосека 76 см., ту је такођер направио неколике принципијелне грешке, које су целом питању дале погрешно решење. Он је поставио принцип, да од уског колосека начини једну органску целину, али је учинио нешто сасвим супротно. Одвео је босанске уске железнице преко Санџака—Косова—Лесковца чак у Пиротски округ и тамо израдио од њих једну густу мрежу.

Затим је ту уску мрежу, која треба да буде једна органска целина раскомадао, нормализирајући уске пруге Крушевац—Чачак, Нови Пазар—Увац па чак и Добој—Сарајево—Метковић.

Истина ова ће се последња нормализирати, кад се изradi пристаниште на ушћу Неретве, нашта, врло је вероватно нећемо тако дуго чекати. Кад се то буде урадило, онда ће оваква мрежа уских пруга бити потпуно упропашћена.

Г. Миленковић је у овој својој књизи ставио себи један без мало физички немогућ задатак. Он је хтео да реши не само питање генералних праваца појединих пруга, већ и најмање детаље, хтео је да даде чак и дефинитивне планове. За то је он преписивао многе реферате Дирекције за грађење, у којима су та детаљна питања решавана. Али преписујући те реферате, он их није критички одабирао; није био у стању да види, који су тачни па само њих да искористи, већ је узимао онако с реда.

Тако је дао дефинитивно решење за пругу Београд—Панчево. Све оно што је тамо изнео за ту пругу, све је то засновано на једној погрешној основи и цела та кула од цифара срушила се још пре, него што је ова књига и изашла.

Биће немало изненађење, кад изјавимо: *да ни до дан дањи не само да немамо дефинитивног пројекта за ову пругу, него се незна ни какав ће мост бити, ни место где ће бити постављен, па чак се незна, ни куда ће пруга Београд—Панчево ићи!*

Исто тако план железничког чвора у Београду који је г. Миленковић изнео јесте једна имагинација, јер он кошта једну ситницу 1.760,000.000 динара!

Господин Миленковић је изнео и дефинитивно решење за тунел испод Иван планине и публиковао извод из званичног реферата, који је одобрен од надлежног Министра. Али њему можда и није познато да је на основу једне невероватне и непроверене предпоставке, изнете у том реферату, *ово питање погрешно решено и да штета од грешке износи једну огромну цифру* и т. д. и т. д.

Да завршимо. Г. Миленковић није успео у овој својој књизи да да једно документовано решење за нашу будућу железничку мрежу, јер је њему зато недостајала једна јасна основна идеја, која је имала бити кроз тај план спроведена.

Због тога он често пута долази са самим собом у контрадикцију и није на чисто какву солуцију да да извесном питању.

Материјал није критички одабрао и средио, већ је у књигу уишло и оно што је требало и оно што није требало. То је једно море од цифара, које су често пута сасвим произвољне. Он је хтео ово питање да реши и у принципу и у детаљима, па није успео ни једно ни друго.

Он ствари није у књизи логично поређао, те се изгубила свака прегледност, због чега се у њој неможе лако наћи ни стручњак, а камо ли онај, ко жели из ње да се о овом питању обавести.

Кад се има још на уму ни мало сјајан стил, онда се може слободно рећи да овај састав г. Миленковића није успео.

X.

Ljubljanska konferencija privrednih komora.

Ranije konference i kongresi naših privrednih korporacija odlikovali su se svojom raznolikosti. Svak je govorio što je htjeo i na koncu primio bi se veliki broj raznih rezolucija, koje ne samo da međusobno nisu stajale u nikakvoj vezi nego su dapače pojedine bile i suprotne. Naravno je onda, da efekat takovih kongresa bio je minimalan i da na odglasovane resolucije rijetko se tko više osvrćao.

Ljubljanska konferencija bila je postavljena na drugu bazu. U pretres imao se uzeti jedan kompleks pitanja koji su međusobno usko povezani, tako da se je sav predmet mogao uzeti u pretres do u tačine i rezolucija koja se je imala da donese, imala je nadležnim faktorima da služi kao putokazom u rješavanju dotičnog pitanja.

Kao tema konferencije uzeto je pitanje našeg pomorskog saobraćaja. Pitanje vanredno interesantno a i važno, tim više ako se uoči da dobrom djelu naše javnosti a i pozvanim faktorima, problemi pomorskog saobraćaja bili su nepoznati. Dnevni red konferencije bio je par mjeseci unapred utvrđen, odredilo se je i pojedine referente tako da je izgledalo, da su sve predradnje za tu konferenciju izvršene u najboljem redu pa je i bilo za očekivati veliki uspjeh te konferencije. Nadali smo se da će ta konferencija utvrditi smjernicu naše pomorske politike i da će efekat te konference biti tako jak, da će se njeni zaključci naprosto nametnuti pozvanim faktorima kojima onda neće drugo preostati nego da ih sprovedu u život.

Međutim smo se prevarili. Broj učesnika bio je slab, znatno slabiji nego na drugim konferencijama, a ni interes nije bio nikakav. Tako barem glase informacije onih koji su bili prisutni.

Nas međutim više interesiraju referati koji su održani, a poglavito resolucije koje su prihvaćene.

Pročitavši pojedine referate moramo na žalost priznati, da većina nije bila na visini. Ne ulazimo u pojedine referate samo naglašujemo da se je o pojedinim temama dalo mnogo toga više reći nego što je rečeno. Pogotovo je u nekim referatima bilo malo pozitivnoga, preveliki uvodi i previše općenitoga tako da nije

ni ostalo prostora da se reče nešto konkretnoga o našem brodarstvu, o njegovim prilikama kao i o potrebama. Mnogo referenata iako su imali različite referate govorili su o istoj stvari pa kako je i naravno, imali su skroz različito mišljenje. Da se nije ni pokušalo iz tih različitih mišljenja iskristalizirati jedno jedinstveno mišljenje, naravna je stvar. Prema tome nije nikakovo čudo ako u samim resolucijama ni nema ništa pozitivnoga, nijednog *konkretnog* zahteva, nego se na koncu konca predlaže da se sazove jedna anketa. Da smo u Engleskoj još bi i razumljeli zahtjev oko izbora jedne ankete. Ali kod nas, kad imamo tako loša iskustva sa takovim anketama bilo je daleko uputnije a i potrebnije da je konferencija svršila sa konkretnim zahtjevima i da je takove podastrijela nadležnim ministarstvima. Ne bi time bilo rečeno da bi pojedina ministarstva odmah i akceptirala sve zahtjeve, ali baš obzirom na konkretne zahtjeve i predloge jedne takove institucije, bili bi bar obvezani da ih uzmu u pretres. Ovako sigurni smo, da će sve ostati pri starome i da će, praktični rezultat te konferencije biti jednak nuli.

Iako smo rekli da ne ulazimo u pojedine referate ipak ne možemo a da se ne osvrnemo na referat o „Nastavi u pomorstvu.“ Najprvo nismo baš sigurni da jedan takov referat može da uđe u sklop konferencije *prirednih* korporacija o pomorskom saobraćaju, a drugo ideje i zahtjevi koje je iznio referent prosto su nas zapanjili.

Naše nautičke akademije, iako su ranije imale samo 5 razreda bile su poznate kao veoma dobre i pomorskim kapetanima davale su daleko veću naobrazbu nego što je to slučaj kod mnogo nacija koje su u pomorstvu daleko naprednije od nas. Po poslije rata provedenoj reformi, nastava je produžena na 8 godina dakle isto toliko koliko kod ostalih srednjih škola. Po položenoj maturi mora se prakticirati dvije godine, zatim polagati jedan kurs i polagati ispite za pomorskog poručnika, zatim opet putovati dvije godine, opet kurs da se onda konačno položi ispit pomorskog kapitana.

Po prijedlogu referenta prije posljednjeg ispita morao bi svaki kandidat da izradi i jednu disertaciju od najmanje 40 stranica i to iz pomorskog prava. Zašto baš iz pomorskog prava to nam referent na žalost nije obrazložio. Nu ni to nije dosta nego bi se imao osnovati visoki nautički zavod na kojemu bi apsolvanti polagali čak i doktorat. Dok velike nacije, koje imaju tako veliku mornaricu nemaju takovih škola, a niti ne poznaju čast doktora nautičkih znanosti, mi mala država sa jednom mornaricom za koju moramo sve poduzeti da ju sačuvamo na današnjoj visini, nemamo prečniejg posla nego uvadati doktorate na koje vani nitko ni ne pomišlja. Ovo iznosimo samo da pokažemo kako su bili sastavljeni pojedini referati i sa kojom se ozbiljnošću pristupilo tom velikom i važnom pitanju.

Kako smo već rekli u resolucijama nema ništa konkretnoga i pozitivnoga i sve svršava sa zahtjevom da se izabere jedna anketa. Ta bi anketa mimo ostalog po mišljenju jednog referenta morala imati i tu zadaću, da prikupi i podatke o stanju i veličini naše trgovačke mornarice. Žalosno bi bilo to stanje kad bi tek imali birati anketu da doznamo i ono što direkcija pomorskog saobraćaja već po svojoj dužnosti mora da čini i što ona faktično i čini. Mi imamo tako malo brodova, da se skoro i bez sudjelovanja državnih organa, samim pitanjem kod nekih većih društava dade dosta približno utvrditi tačno stanje naše trgovačke mornarice.

Da naša trgovačka mornarica potrebuje subvenciju jasno je samo od sebe. Pogotovo kad Talijani tako izdašno subvencioniraju svoje linije koji imaju izlaz u jadranskim lukama. Nu nije samo rečeno, da treba subvencionirati naše pomorstvo, trebalo je i jasno naglasiti koje linije treba prvenstveno subvencionirati. Našoj bi privredni naime konveniralo, da imamo izravne linije sa svim većim trgovačkim lukama svijeta, pa makar i promet bio minimalan. Pitanje je koliko nam sredstva stoji na raspolaganje za subvencioniranje našeg parobrodarstva, pa prema tome koje linije imamo subvencionirati a koje ne. Čim je jedna linija manje rentabilna, čim se na njoj odvija manje prometa tim subvencija za jednu takovu liniju mora biti i veća, isto tako što subvencija mora biti veća ako se ima upotrijebiti veće, brže i modernije parobrode.

Mi imamo tako malo prikladnih parobroda da sigurno nije teško za svih nači prikladno uposlenje, pa prema tome nema ni nikakove potrebe da se naša pojedina parobrodarska društva, podržavajući jednake linije upuštaju u međusobnu konkurencu, kad bi bilo od najveće potrebe da između njih postoji najuža saradnja. Primjerice na liniji Jadran-Solun, sva tri naša parobrodarska društva koja podržavaju linije van naših voda, imaju svoje parobrode, a nemaju ih na drugim potezima koji bi imali većeg značenja za našu privredu. Priznajemo da ova linija ima najvećeg izgleda na prosperitet, jer u najmanju ruku uvijek ima osigurani tovar cementa iz splitske luke za jednu ili više luka Grčke, nu ipak u interesu naše privrede trebalo bi više sistematike. Koliko nam izgleda sva ta tri društva dobit će još subvenciju za tu liniju dok se naravno neće ni pokušat da se pomoću subvencije ostvari jedna linija koja bi našoj privredi otvorila izravne puteve sa državama zapadne i sjeverne Evrope.

O toj međusobnoj konkurenciji pojedinih naših društava kao i o šteti takove konkurencije za nas koji smo sa našim parobrodarstvom na tako primitivnom stadiju da nemamo niti jedan parobrod na motor, koji su danas daleko rentabilniji od brodova na paru, nije kongres ništa ni spomenuo, premda to bi bio najbolji forum da se osudi takova pomorska politika i da se pozove nadležni faktori da tom stanju odmah stanu na kraj. Tako su

i prošle godine, Jadranska Plovidba i Dubrovačka Paroplovidba, po otvorenju Ličke pruge zavele liniju Dubrovnik—Split i to u iste dane i u isto vrijeme, jer su obojica računali na subvenciju. Nu kad je ove godine subvencija reducirana, jedno i drugo društvo obustavili su tu liniju. To spominjemo samo da pokažemo kako su se naše čedne sile razbacivale a da tome nitko od pozvanih nije htjeo ili mogao stati na kraj, premda obzirom na subvenciju kod nas država ima u ruci i škare i sukno.

Mi smo u svakom slučaju očekivali da će ta konferencija iznijeti jedan detaljan plan o svim parobrodarskim linijama ne samo u našim vodama nego i u inozemnom prometu, koje su nam najprvo neophodno potrebite te druge koje se eventualno preporučuju. Treba naime sveder i voditi računa o sredstvima koja država može da dade za podizanje parobrodarstva i subvencioniranja

Tražiti da se kod svih gradnja koje je sada izvode u raznim našim lukama ima voditi računa i o tome da te gradnje imaju služiti za uređenje slobodnih zona potpuno je nerazumljivo. Pomorski promet ako se ima razviti do jednog većeg stupnja, mora da je koncentriran na jedno, najveće dva do tri mjesta. Slobodne zone mnogo doprinášaju koncentraciji prometa u izvjesnoj luci. Nu ako mi sada u svakoj našoj luci uredimo jednu slobodnu zonu, od tih zona, obzirom na njihovu mnogobrojnost, nećemo imati one koristi koju bi inače imali. Priznajemo da je teško pojedinoj komori ne tražiti za jednu luku njenog teritorija, da ona bude naša glavna luka, nu ipak moramo voditi računa o realnosti i jedan put za uvijek presjeći sve te bolesne i nezdrave ambicije. Ako i sam naš promet koncentriramo poglavito u jednoj luci, i ako samo jednoj luci dademo privilegij slobodne carinske zone, teško da ćemo u dogledno vrijeme podignuti jednu luku koja bi bar donekle sličila jednoj svetskoj luci. Kako će tek onda izgledat ako naše slabe energije utrošimo u više luka. Posljedica će biti da nećemo nikada imati jedne veće luke i da na našem teritoriju ne ćemo moći koncentrirati veći promet. Mi baš držimo da je konferencija morala uzeti u pretres i ovo pitanje i donijeti jedno muževno riješenje, koje pojedinim mjestima možda neće konvenirati, ali koje je jedino moguće i jedino ispravno.

Ne djelimo mišljenje konferencije upogled solunske zone. Ta zona imala je smisla dok Srbija nije imala izravnog spoja sa morem i dok je Austrija tarifama i raznim šikanama priječila da svojim produktima nesmetano dolazi na svetsko tržište. Danas je situacija skroz druga. Danas Srbija u sklopu naše države ima vlastitih luka. Ne zaboravimo da sve ono što se poduzme u interesu Rijeke, Trsta i Soluna ide na izravnu štetu naših vlastitih luka. Daleko je bolje one produkte Južne Srbije, koji bi išli tranzitno preko Soluna, odgovarajućim željezničkim tarifama uputiti na naše luke nego trošiti pare u jednu tuđu, skroz neuredenu luku. Za onaj promet koji će iz naše države ići u samu Grčku bilo to

preko Soluna, bilo jednim drugim putem, sigurno nam ne treba slobodna zona. Takova zona potrebna je jedino za tranzitni promet u i iz inozemstva, a nikada za odvijanje prometa između dviju susednih država.

Sve kad bi i Grčka udovoljila našem zahtjevu pa dozvolila kabotažu između naše zone i ostalih grčkih luka, zar je za očekivati da bi se promet, pored jeftinog podvoza na grčkim parobrodima odvijao sa našim parobrodima.

Konferencija privrednih komora pokazala je još jedan put koliko je teško organizirati jednu privrednu konferenciju koja bi stajala na visini i koja bi tako prošla i donjela takove rezultate, da bi ih izravno i oćutili. Na tom putu, pa i pored momentanih neuspeha ne treba sustati, već po uzoru drugih naprednijih nacija živo nastojati da u pomanjkanju drugog zgodnijeg foruma takove konferencije i takovi kongresi budu putokazom za razvitak naše privrede i privredne politike.

Dr. Ivo Belin

Економско стање Баната.

Подручје Баната лежи на великој равници између Дунава, Тисе, румунске и мађарске границе, средину сече канал Бегеј, који долазећи из Темишвара тече кроз град Велики Бечкерек и код Титела улива се у Тису. Канал Бегеј регулисан је за пловидбу па га извозници и увозници потпуно искоришћују.

Површина Баната простире се на београдску и подунавску област и изнаша 9.700 квадратних километара.

Становништво.

У Банату има 5 градова, Вел. Бечкерек са 33.000, Вел. Кикинда са 25.825, Вршац са 26.415, Панчево са 19.392, Бела Црква са 9.642 и 11 срезова са 173 општине са 465.285 становника.

Према последњем попису становништва Краљевине С. Х. С. од 1921 године има дакле Банат 579.559 становника, од којих су 244.538 српско-хрватске и словеначке, 135.355 немачке, 101.774 мађарске, 72.377 румунске и 25.515 друге (талијанске, арнаутске, јеврејске) народности.

Претежни део (90%) становништва бави се земљорадњом и сточарством, а остатак од 10% т. ј. око 58.000 сачињавају јавни и приватни службеници, трговци, индустријалци и занатлије, њихови намештеници и радници.

579
244

Пољопривреда.

Као претежна аграрна област има на своме подручју 1,067.273 кат. јутара добре ораће земље за производњу пшенице, кукуруза, ражи, јечма, зоби и других земаљских производа па и индустријских биљака (шећерна репа, семе за уље, лан, конопља итд.). Највећи део ораће земље употребљава се за производњу пшенице и кукуруза, који сачињавају најглавнији производ за извоз. Код нормалне жетве производи Банат годишње око 4—5 милиуна мет. центи пшенице, око 8 милиуна мет. центи кукуруза и потребне количине зоби, ражи и детелине за сопствену потрошњу. Од пшенице извози се нешто више од половине целокупне производње, а од кукуруза $\frac{1}{3}$ добивеног приноса.

У *виноградарству* стоји Банат такође на повољном месту. Површина засађена лозом изнаша 29.578 кат. јутара, од које се количине налази претежни део у Вршцу, Белој Цркви и њиховој околини тако, да је тамо засађено виновом лозом 16.123 кат. јутара, док се остали виногради налазе у мањим комплексима растурени по разним срезевима. У годинама кад је време погодно производња вина цени се на 600.000 хл. Од ове се количине извози у друге области наше државе и у иностранство више од 50%.

Баштованлук није толико развијен у Банату да би било сувишка за експорт, него се поврће производи у тој мери колико да се подмире потребе произвођача и осталог становништва ове области.

Површина башта износи 18.148 кат. јутара. Из саме ове цифре произилази, да је комплекс башта недовољан за већу производњу да би се могло рачунати и на извоз. Али се у последње време примећује, да се банатски земљорадник почиње бавити идејом, да се баци више на рентабилнију производњу поврћа и воћа. За ово је потребна стручна наобразба, зато и овде наглашавам потребу за подизање пољопривредних школа.

За сада се произвађа у већим количинама шећерна репа и дукан. Шећерном је репом засејано ове године 8.600 кат. јутара, а дуканом око 4.500 кат. јутара. У 1925. години износио је принос шећерне репе 9.300 а готовог шећера 1.012 вагона, дукана пак око 85,000.000 струкова т. ј. 36.000 мц.

У Банатском Потисју и Подунављу има већих површина сенокоса. Површина *ливада* износи 167.005 кат. јутара, са којих се у добрим кишовитим годинама покоси око 4,180.000 мц. сена, од чега се око 2.000 вагона сена и извезе.

Површина неплодне земље (ритови, путеви, баре) у Банату износи 95.035 кат. јутара.

О малим и великим поседима (спахилуцима) тешко је данас говорити, јер се данас разлика не може између њих

установити. Велики су комплекси ораће земље (спахилуци) аграрном реформом раздељени тако, да данас великих поседа, изузев 2—3 и нема. Могу се у главном поделити на мале и средње поседе. Први се сматрају са површином од 10 до 50 кат. јутара, а други од 50 кат. јутара на више све до 100—120 јутара. Број поседа преко 120 јутара није велики, то су махом остаци бивших спахилука и неки после-ратном конјуктуром створени нови поседе.

У Банату има 93 аграрне заједнице, које су учлањене у Савез Банатских Аграрних Заједница и 74 српских земљорадничких (кредитних) задруга, од којих су 24 учлањене у Савез Банатских Српских Земљорадничких Задруга. Циљ је ових заједница и задруга, да добавом справа и алата, уз боље услове, модернизирају и потпомогну рационалну обраду земље, но и ове као нове установе боре се несташницом капитала, а поглавито несташницом кредита.

Земљорадници-произвођачи нису већи улагачи напред споменутих институција из простог разлога што већи део своје зараде уносе у државне и општинске касе у виду разноврсних пореза и приреза, услед чега нису њихове задруге у стању да развију пуну делатност у корист опште производње.

Обрада земље врши се код мањих поседа теглећом стоком, а код већих поседа пољопривредним машинама, тако да данас Банат има 228 моторних и парних плугова, 1.246 комада вршаћих машина и отприлике исто толико сејачица и косачица.

Шума у Банату тако рећи нема. Општинских и приватних шума (лугова, врбака) има 17.288 кат. јутара, а државних 40.685 кат. јутара. Претежни део државних шума налази се у такозваном делиблатском песку у доњем Банату. Овај је песак пошумљен да би се његовој живој природи приликом вејавица онемогућило даље растурање на плодно земљиште. Државни комплекси су пошумљени понајвише храстовином, но има доста багремовог и другог стабла. Приватне шуме састоје се из храстовог, багремовог и врбовог дрвета. Дудово се дрво налази већином поред путева и служи као опште добро за исхрану свилених буба.

Руда у Банату у опште нема, нити се претпоставља да би их било.

Сточарство.

У погледу сточарства Банат, не може се казати, да игра последњу улогу. Стока је тешка и доброг квалитета. Али се становништво бави мање са одгајењем него пре рата. Њезин број према стању културне површине — сем коња — није у сразмеру, што долази и отуда, да Банат не располаже довољном површином ледине (пашњака) и шума. Према послед-

њем попису стоке у Банату има 152.154 грла коња, 98.878 рогате марве, (од овог 87 бивола), 159.220 свиња, 287.859 оваца, 1.412 коза и 767 магараца. Стока се гаји како за сопствену потребу, тако и за извоз. Пре рата постојала су у Банату узорна имања са одгајањем прворазредне стоке, нарочито коња и рогате марве. Услед поделе тих имања престало је оплемењивање стоке и зато се Банатска стока не може квалификовати прворазредном. Од стоке извози Банат у живом стању око 5.000 коња, до 3.000 комада рогате марве и до 10.000 комада свиња.

Привреда.

Привреднички развијен је Банат у сразмеру површине земље и броја становника, узевши у обзир да је Банат аграрна област.

Занатство у Банату је било развијено јако али је у последње време назадовало услед новог географског положаја Баната и услед све већег броја индустрије. Најглавнији су: опанчарски, папучарски, ципеларски, кожарски, ћурчијски, абаџијски, ковачки, коларски, столарски, зидарски и дрводељски занати. Ови су заступљени и у градовима а нарочито у општинама, у непосредној близини земљорадника. У градовима важе као главни занати, браварски, машинско-браварски, лимарски, техничарски, кујунџијски, месарски, берберски, шеширџиски, кројачки па и обућарски и столарски. Број легалних занатлија изнаша 11.096, но има их око 2.000 и таквих који упражњавају занат у виду главне зараде без да за то имају прописано оспособљење и обртну дозволу.

Трговина се развија поглавито у градовима Баната одакле се извозе велике количине жита и млинарских производа. као најживља трговачка места могу се забележити: Вел. Бечкерек, Панчево, Вел. Ђикинда, Вршац, Нови Бечеј, Ковин, Банатски Карловац и Дебељача. Вел. Бечкерек, Панчево и Ковин извозне су станице за жито, Дебељача за свиње.

На подручју Баната има 4.825 трговачких радња и 45 новчаних завода.

Што се тиче извоза земаљских производа и стоке нагласио сам напред, који се проценат извози од целокупног приноса пшенице и кукуруза и колико се комада стоке извози из Баната, па ћу овде навести још напред неспоменуте производе у којим се количинама годишње извозе.

Код млинарских производа тешко је установити количину за извоз, јер зависи од тога да ли се на страним тржиштима може лакше пласирати брашно или пшеница. Ове је године извежено мање брашна него у другим годинама, јер је свака држава — где је наше брашно гравитирало — заштитила царином сопствену млинарску индустрију. И ово је један од узрока нашој великој кризи млинарске индустрије. У вре-

менима добре коњунктуре могао би Банат да извезе око 25.000 вагона брашна и нузгредних млинарских производа.

Може се даље извести око 5.000 мц закраних гусака, 12.000 мц пилади (кокоши) 30,000.000 комада јаја, 300 мц зечева, 3.000 мц свињске масти, 1.500 мц качкаваља, 150 мц масла (бутера), 420 мц говеђе коже, 1.300 мц телеће коже, 77.500 комада овчије коже, 25.000 комада јагњеће коже, 70.000 комада коже од дивљачи, 300 вагона шећера, 25,000.000 црепа за кров, 280 мц сирове свиле и исто толико споредних продуката, 100 мц лековитог биља, 350 мц пераја, 25.000 мц сирове сламе и у мањим количинама семе од детелине, мед, шећерни резанци итд.

Увозом се баве све веће трговине гвожђа, мануфактурне, кратке, помодне, колонијалне, конфекционе, галантеријске и друге робе, чији се број може означити на 100—120.

Банкарство. Основни капитал банатских новчаних завода износи 61,854.092 динара, а резервни фондови 18,607.470 динара. Од новчаних завода навешћу овде само оне јаче банке, које се налазе у трговачким центрима Баната :

Српска Штедионица Д. Д. В. Бечкерек,	основ. кап.	1,075.000	рез. ф.	97.556
В. Бечкеречка Штедионица Д. Д.	" "	1,000.000	" "	574.095
В. Бечкеречка Пучка Банка Д. Д.	" "	1,250.000	" "	500.000
Општа Привр. Банка Д. Д.	" "	1,000.000	" "	9000.00
Међунар. Трг. Банка Д. Д.	" "	1,000.000	" "	
Привредна Банка Д. Д. В. Кикинда,	" "	3,000.000	" "	1,300.000
В. Кикинд. Центр. Штед. Д. Д.	" "	1,500.000	" "	458.000
Српска Банка Д. Д.	" "	2,000.000	" "	335.420
Трговачка Банка Д. Д. Вршац	" "	2,000.000	" "	
Панчевачка Пучка Банка Д. Д. Панчево	" "	5,000.000	" "	3,204.771
Панчевачка Кредитна Банка Д. Д.	" "	3,000.000	" "	664.550
Панч. Комерцијална Банка и Штед.	" "	3,000.000	" "	1,962.500
Српска Банка Д. Д.	" "	4,000.000	" "	724.786
Трговачка и Занатл. Банка Д. Д. Б.-Црква	" "	1,000.000	" "	325.000
Пучка Банка	" "	1,329.500	" "	277.854
Српска Кред. Банка и Штед. Д. Д.	" "	1,100.000	" "	220.000
Турско Бечејска Штедионица Д. Д. Н. Бечеј	" "	1,000.000	" "	293.264
Народна Штедионица Д. Д.	" "	1,000.000	" "	386.650
Ковинска Банка Д. Д. Ковин	" "	4,500.000	" "	2,920.700
Кредитна Банка Д. Д. Дебељача	" "	10,000.000	" "	1,700.000

Сем ових већих новчаних завода налазе се у Банату (Вел. Бечкерек) : филијал Прве Хрватске Штедионице у Загребу и филијал Српске Банке д. д. у Загребу.

Од осигуравајућих друштава заступљена су у Банату са подружницама следећа предузећа :

Југославија, Русија Фонсијере, Херцег-Босна, Јадранско, Сава, Дунав, Кроација, Комерцијал-Унион, Славија, Вардар, Адрија, Србија и Шумадија.

Индустрија.

Број индустријских предузећа износи 285. Од свих индустријских грана у Банату најважнија је млинарска индустрија, јер се високо изнад других уздиже како бројем предузећа која је претстављају и количинама које се произвађају, тако и по вредности и важности тих производа.

Банат је чисто пољопривредна област па је посве разумљиво, да је настојање банатских привредника ишло за тим, да се упоредо са продукцијом жита развије и индустрија, која ће те земаљске производе да преради.

Број млинова у Банату управо је импозантан (116), а међу њима има и таквих који својом гломазношћу и капацитетом импонирају сваком гледаоцу, тако да је наша држава баш по војвођанској млинарској индустрији у Европи у том погледу прва. Квалитет брашна наших млинова ужива светски глас, јер је конструкција експортних млинова удешена по најмодернијем систему. Квалитету брашна допринаша још и изврстан квалитет наше пшенице, која је *најчеличнија* на свету и зато се тражи радо како жито тако и брашно нашега по-рекла.

Поред млинова развиле су се и ако у мањем обиму и остале индустрије прехранбеног карактера као што су: пиваре, шпиритусаре, шећеране, прерада меса, фабрика уља итд. А леп број показују и она индустријска предузећа која су на броју мања али основана за прераду других сировина као што су: цигљарска, текстилна, хемијска, металургијска итд. индустрија.

Не желећи да овде говорим о појединим предузећима, јер сам то изнео у мојој књизи »Индустрија Војводине«, изнећу сада само сумаран број предузећа појединих индустријских грана са ознаком њезиног капацитета при пуном погону и ознаком броја радника који су запослени, односно који би се могли запослити, из чега ће сваки да разбере какву вредност претставља дотична грана привреде како у погледу употребе радне снаге, тако и у погледу наших земљорадника као творца сировина.

Млинарска индустрија: 50 већих (експортних) и 66 мањих млинова у стању су да за један дан прераде 400 вагона жита што значи 120.000 вагона жита или 100.000 вагона брашна и око 15.000 вагона мекиња и нузгредних продуката годишње. Радника би ова грана индустрије могла да запосли око 1.500, но на жалост поред данашње коњуктуре запослена је ова врста индустрије управо са једном трећином свог капацитета па је услед тога и радна снага у том сразмеру мања.

Творнице хлеба: 2 творнице хлеба помоћу 26 радника израђују преко 360 мц хлеба годишње.

Творница теста и Макарона: 1 предузеће за израду теста и макарона удешено је тако да може израдити 30 мц теста и макарона код осмо-часовног рада и могло би да запосли 80—100 радника, али се оно услед несташнице кредита и удаљености од потрошачког центра налази ван погона.

Шећерана: у Банату подигнута је прва и једина фабрика шећера у Вел. Бечкереку 1910 год. Ово предузеће удешено је за прераду 10.000 мц. репе за 24 часа или 1,500.000 мц. репе

за време једне сезоне. Годишња производња кристалног и коцкастог шећера износи 1.400 до 1.500 вагона. У фабрици је запослено око 100 сталних стручних и за време кампање још око 2.000 нестручних радника.

Индустрија бонбона: 2 фабрике бонбона, кекса и чоколаде са годишњим капацитетом од 60 вагона разноврсне кандидатне робе, код нормалних прилика запослиле би 130 радника, али несташницу повољног кредита осећају и оне, па су стога ограничиле рад на минимум те раде свега са 15—20 радника.

Индустрија за прераду меса: у Банату има 4 творнице за прераду меса које су удешене за израду 112 вагона саламе, 37 вагона масти, 21 вагон сланине и 2 вагона шунке годишње. Ова грана индустрије код нормалних прилика запослује око 130 радника.

Сем наведених творница налази се у Вел. Бечкереку модерно уређена кланица, у којој се коље 3.000 комада рогате марве, 4.000 комада телади, 3.000 комада оваца, 5.000 комада јагањаца и 5.000 комада свиња у току једне године, а уз то произвађа и 20 мц. леда дневно. При потпуном искоришћењу капацитета могло би се радити бар двапута толико. Ова кланица запослује 3 стручна и 15 нестручних радника.

Индустрија за прераду млека: 7 мањих индустријских предузећа за прераду млека израђују годишње око 1.500 мц. качкаваља, 10 мц. ементалског сира и око 1.500 мц. бутера. Запослено је 30 радника.

Пиваре: 3 банатске пиваре израђују 130.000 хл. пива годишње и стално запослују 360—400 радника.

Индустрија алкохолних пића: 10 творница за израду алкохолног пића удешене су за израду 31.200 хл. (апсолутног алкохола), 500 хл. денатурисаног шпиритуса и 132.000 хл. ликера, рума, коњака и шампањера годишње. Ова грана индустрије може запослити преко 160 радника.

Творница леда: 4 творнице леда у случају потребе могу израдити 63.000 мц. леда годишње и запослити 18 стручних радника.

Производња уља: 1 творница уља удешена је да са 130 радника може годишње да произведе 500 вагона уља за јело и осветлење.

Производња масти за ципеле: 1 творница за израду масти за ципеле уређена је за производњу 30 вагона масти за ципеле, 4 вагона масти за оружје и 6 вагона апретуре — годишње, запослује 45 радника.

Индустрија штирка: 2 веће и модерно уређене фабрике штирка могу годишње да израде 500 вагона штирка од кукуруза, 40 вагона сирупа, 30 вагона декстрина и 90 вагона отпадака од штирка. У овој грани индустрије запослује се 170 радника.

Индустрија сапуна и свећа: 1 већа фабрика сапуна и свећа и 2 мање фабрике сапуна уређене су за производњу 28 вагона свећа, 90 вагона сапуна за прање, 3 вагона мирисавог сапуна и 1 вагон парфимерије. Раде код пуног погона са 170 радника.

Сушење и прерада лековитог биља: 2 предузећа за сушење и прераду лековитог биља удешена су за сушење 300 мц. камине и другог лековитог биља годишње. Код нормалног рада запослује 45 сталних радника.

Камена индустрија: 2 индустријска предузећа са капацитетом од 132 вагона мраморских плоча и надгробног камења могу запослити 65 радника.

1 предузеће удешено је за израду 9.000 кв. мет. цементних плоча и 200.000 комада брусила. Може запослити 36 радника.

Индустрија цигла и црепа: 48 већих и мањих парних и ручних циглана и црепана уређене су за годишњу производњу од 60 милијона комада црепа и око 60 милијона цигаља. За време сезоне ова врста индустрије запослује преко 4.000 радника.

Творница пољопривредних машина: 11 ливница гвожђа и метала и творница за израду пољопривредних справа уређене су за производњу преко сто вагона разноврсних пољопривредних справа и алата и 2 хиљаде комада плугова. У овим предузећима могло би се запослити око 1 хиљаде радника.

Парне пилане: 5 парних стругара удешено је за производњу 23 хиљаде кубних метара грађе. Могу запослити 210 радника.

Индустрија покућство: 9 творница намештаја удешене су за годишњу израду 920 спаваћих соба, 60 ручаоница, 250 дневних соба, 31.100 мртвачких сандука, 200 комада прозора, 200 комада врата. Ова грана индустрије може запослити око 450 радника.

Творница буради: 1 предузеће са 10 радника израђује око 5 хиљада комада буради годишње.

Индустрија коже: 6 творница кожа удешене су за прераду 10 хиљада комада јагњеће, 30 хиљада комада овчије, 20 хиљада комада телеће коже, 2 вагона коже за обућу, 200 комада коже за ђонове и сто хиљада комада крзна. Ова индустрија може запослити 165 радника.

Творница ципела: 2 творнице ципела уређене су за производњу 39.600 пари разноврсних ципела. Упослити могу око 80 радника.

1 предузеће удешено је за производњу дрвених калупа за ципеле до 50 хиљада пари годишње. Запослује 30 радника.

Текстилна индустрија: 3 фабрике тепиха и штофова уређене су за производњу 6120 кв. метара механичких тепиха, 2.520 кв. метара перзијских и смирна тепиха и 28.800 метара штофова, могле би да запосле 238 радника.

4 фабрике за прераду вуне и кудеље уређене за производњу 84 хиљаде пари чарапа, 5 хиљада комада светера, 500 комада шалова, 3.900 гарнитура одела за женске, 3.500 гарнитура одела за дечаке, 800 комада блуза, 800 пари камашна, 12.800 комада вунених капа и 30 вагона кудељних производа. Код ове гране индустрије могу се запослити 416 радника.

1 предузеће за израду мреже уређено је са капацитетом за производњу 50 хиљада кг. мрежа, а за ухљебље 20 радника.

2 државне свиларе уређене су за производњу 90 кг. сирове свиле и 100 кг. свилених отпадака дневно или 27 хиљада кг. сирове свиле и 57 хиљада кг. свилених отпадака годишње. Ове две фабрике запосељују око 430 радника.

4 фабрике шешира и капа удешене су за годишњу производњу од 109.800 комада шешира, 9 хиљада комада шеширних звона и 54 хиљаде комада качкета. Радника запосељују 130.

Прерада картона: 1 фабрика кутија израђује кутије за апотекарске сврхе по наруџбини и бива да за време сезоне запосељује 30 до 35 радника.

Штампарије: : 16 већих штампарија запосељују око 110 радника.

Плинара: 1 творница плина (гаса) уређена је за производњу 200.000 кб. метара плина, 100 вагона кокса и 3 вагона катрана.

Електричне централе: 6 предузећа за произвађање електричне струје дају укупно 53,156.000 КВ. електричне струје. Ова предузећа запосељују око 120 радника.

1 предузеће уређено је за производњу 648.000.000 метара кабелских жица. При пуном погону може запослити око 45 радника.

Из предњих података произилази, да је Банат повољан терен за развијање индустрије, нарочито пољопривредног карактера. Број радника који би се могли запослити изнаша 12.642. Као што се из текста код поједине гране индустрије види говорим о могућностима производње и запослењу радника, што има значити, да се наведена количина може провести када би индустрија била нормално запослена. На жалост велики део наше индустрије неможе се користити пуним погоном, јер су своју производњу услед несташнице јефтиног индустријског кредита и услед превисоких пореских оптерећења државних и општинских морали свој рад да ограничи на 1 трећину па и на 1 петину свог капацитета. Стога је моментано запослено свега око 4 хиљаде радника.

Саобраћај.

Железничка мрежа у Банату доста је густа и удовољила би потребама привреде, да је изграђена по плану који би одговарао данашњем географском положају Српског Баната. Линије су услед разграничења испресециране па се свега две-

три могу назвати редовним, дужим линијама, Вел. Кикинда—Панчево, Вел. Бечкерек—Бела Црква и Панчево—Вршац. Осим тога редован и несметан саобраћај коче и несташнице веза са осталим областима као што су мостови на Дунаву код Панчева и Ковина, на Тиси код Титела и Новог Бечеја. За сада има Банат железничке везе са осталим деловима Краљевине једино преко моста на Тиси код Сенте.

У Банату има 15 железничких линија, од којих су сем једне (Вел. Бечкерек—Кларија) све нормалног колосека. Дужина линија нормалног колосека износи на државним пругама 113 км., на вициналним нормалног колосека 544 км., а уског колосека 68 км., свега дакле 725 км.

На линијама нормалног колосека саобраћају дневно 70—75 локомотива, 120 особних, око 600 теретних затворених и око 400 отворених кола. На ускотрачној врше промет 12 локомотива, 20 особних кола, око 30 отворених и око 90 затворених теретних кола. За време извоза бројеви теретних кола повећавају се према потреби и могућности. Приликом јаког извоза (у јесен) често се појављују жалбе на несташницу вагона.

Суботичка Дирекција Државних Железница показује много воље за побољшање саобраћаја. Главна кривица лежи у томе, да не располаже потребним кредитима за инвестиције око већих поправака истрошених линија и за набаву бар још 14—15 локомотива.

Речни саобраћај врши се у Банату на линији од 373 км. Од ове дужине пада на Дунав од ушћа Нераља (више Базјаша) до Титела 151 км., на Тису од Титела до Српског Крстура 142 км., на канал Бегеј од Титела до Српског Итебеја (румунска граница) 77 км. и најзад на Тамиш од ушћа до града Панчева 3 км.

Парк бродова и шлепова који служи за превоз робе и путника на овим линијама није стабилан, јер се мења према потребама извоза и увоза.

Сем железничког и речног саобраћаја узима све више маха *аутомобилски саобраћај*. Теретних аутомобила има 73, а путничких (луксузних) 318 комада. Ова грана саобраћаја напредовала би много боље да су путеви у Банату у бољем стању. За сада су скоро неспособни за аутомобилски саобраћај. Поправком путева отпочело се у последње време, па ће они бити оспособљени за несметан промет тек кроз 2—3 године.

Телефонски саобраћај одговараће потпуно потребама банатских привредника тек онда када се између Баната и Београда буде поставио подземни кабел. Садањи саобраћај телефона је апсолутно недостатан.

В. Бечкерек.

Александ. Станојловић.

Стање Народне Банке

Метална подлога у кованом злату порасла је за преко пола милиона златних динара, а тако исто нешто се повећао и ток стране валуте. Међутим, стоп девиза се смањило за месец дана са читавих 3,5 милиона. Ово смањивање приписује се државној интервенцији, преко Народне Банке, на домаћим берзама. Рачуна се, да ће с јесени, кад буде јача понуда извозничких девиза, држава попунити ово што сада, силом околности, мора продавати.

Око откупа извозничких девиза повела се, у једном делу привредне штампе, оправдана дискусија. Загребачке привредне корпорације поднеле су о томе и једну писмену представку Министарству Финансија. Насупрот своме претходнику, који је држао тесну везу са штампом, нови министар финансија не воли да се објашњава. Али зато енергично и предано ради свој посао и оставља да дела говоре...

За оцену прилика које владају на новчаном тржишту, не може да послужи стање зајмова, јер опадање меничног портфеља долази поглавито отуда, што су ванредни (сезонски) кредити морали бити враћени најдаље до краја јуна. Отуда опадање зајмова на менице за читавих 60 милиона. Зајмови на залог, међутим, повећали су са 15,8 милиона, и ако је каматна стопа за зајмове на залог са 2% већа него код есконтних послова.

До краја јуна о. г. свршено је са ревизијом кредита и многе фирме које до сада нису уживале кредит код Народне Банке добиле су из уштеде, постигнуте редукцијом и укидањем кредита, а било је случајева да су и неки постојећи кредити повећавани. Ванредних кредита стављено је на расположење извозној трговини, било непосредно, било преко новчаних завода, за више од 300 милиона. Разуме се, да ова сума не би била довољна ни само за шљиварску трговину, али је ипак приличан износ, којим се може помоћи у данашњим кредитним приликама.

Циркулација новчаница се стално смањује. У јуну месецу опала је за 133,4 милиона. На дан 22 јула о. г. било је у оптицају само 5.405,8 милиона динара. Значи, да је за седам месеци циркулација опала за 650 милиона динара. Ово је утешна појава, али не ваља, с друге стране, што је истовремено опало и метално покриће. Докле је крајем прошле године метална подлога износила укупно 460 милиона, дотле се крајем априла смањује на 431,8 милиона, на дан 30 јуна износи 420,8 а крајем јула свега 406 милиона.

Као што се види, однос металног покрића према укупном износу банкнота у оптицају није се скоро ништа променио. Докле је крајем 1925 покриће износило 7,07%, дотле је у јулу 7,13 од сто. Значи, да скоро истим темпом опада и метална под-

лога, у колико се смањује циркулација. Очитледно је да има неке везе у томе, што се продајом девиза, за рачун државе, новчанице враћају у банку и тиме смањује сток банкнота у оптицају, а истовремено опада метална подлога.

Летњих месеца уопште је слабија потреба за новцем и зато се смањује портфељ, а повећава готовина по жиро рачунима. Банчине обавезе порасле су у јуну месецу за 42,5 милиона по жиру и за 86,1 милиона по разним другим рачунима.

У појединостима стање наше новчаничне банке износило је на крају првог полугођа као што следује:

А К Т И В А	1926.		За месец
	31-V	30-VI	дана + или —
МЕТАЛНА ПОДЛОГА:			
у кованом злату	79,5	81,1	+ 0,6
у кованом сребру	17,5	17,5	— —
у страној монети	0,3	0,5	+ 0,2
удепоимана страни у разним валутама	326,7	322,7	— 3,5
Укупно	423,5	420,8	— 2,7
ЗАЈМОВИ:			
на менице	1.094,3	1.033,6	— 60,7
на хартије од вредности.	216,3	232,1	+ 15,8
Укупно	1.310,6	1.265,7	— 44,9
ДРЖАВНИ ДУГ:			
рачун за откуп крунских новчаница	1.151,9	1.151,9	— —
рачун привр. и сталне размене . .	348,8	349,2	+ 0,4
по зајму на бонове обрт. капитала	966,3	966,3	— —
по зајму на бонове по ванр. кредитима	2.000,—	2.000,—	— —
Укупно	4.467,0	4.467,4	+ 0,4

П А С И В А

Главница Дин. 50,000.000 у кованом злату			
од ове уплаћено	29,8	29,9	+ 0,1
Резервни фонд	7,7	7,7	— —
Новчанице у течају	5.627,2	5.493,8	— 133,4
РАЗНЕ ОБАБЕЗЕ:			
по жиро рачунима	362,8	405,3	+ 42,5
по разним рачунима	173,0	259,1	+ 86,1

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Položaj delavcev v Jugoslaviji po poročilih inspekcije dela.

Проф. Љубљанског Универзитета д-р Александар Билимович, познати руски национални економ, теоретичар, један од најистакнутијих претставника руске »Кијевске економске школе« прошле године је у *Zborniku znanstvenih razprav, IV letnik 1924--25* публикувао један део своје студије о акционарским друштвима у Југославији; ове године пак у *Zborniku, V letnik 1925—26* публикувао је студију под гornјим насловом.

Резултати, до којих је дошао, праћен извесним опсервацијама и закључцима, следећи су:

Проф. Булимович подвлачи важност социалне политике као средство социалне реформе која долази одозго. Ублажујући раздраженост класне борбе, она предупредује опасност хаотичне револуције која долази одоздо. На несрећу последњих година политички проблеми су ставили у други ред социалне проблеме.

Једна рационална организација социалне политике претпоставља изучавање положаја радничких класа у свакој земљи. Ова ситуација је врло мало изучавана у Југославији. Отуда ма колико били недовољни подаци у годишњим извештајима Инспекције рада Краљевине СХС. (год. 1920 до 1924), они су ипак од велике вредности.

У овом чланку проф. Билимович описује ситуацију радника у Југославији у колико то допуштају извештаји. Пре свега излаже историју инспекције рада од стварања Краљевине СХС. до наших дана и показује рашћење броја предузећа контролисаних и броја радника, ангажованих у овим предузећима. За

време 1924 инспекција рада је прегледала 8,1 хиљада предузећа са 175,6 хиљада радника. Ипак ради недостатка у персоналу Инспекција читава серија предузећа није била прегледана од инспектора рада за време целе године. До које мере пак су ови прегледи важни, види се из, чињенице да је у год. 1924 Инспекција рада предузела близу 16 хиљада интервенција проузрокованих нехигијенским стањем, и другим повредама закона о заштити рада.

Писац наводи више података из »Извештаја« који показују недостатке у положају радника. Статистика несретних случајева показује такође повећање несретних случајева регистрираних почевши од год. 1920, мада је ово повећање проузроковано не порастом несретних случајева већ бољом регистрацијом ових последњих. Целокупан број достиже 1924 — 7,3 хиљаде несретних случајева од којих су 142 били смртни. Већи број несрећних случајева даје индустрија дрвета.

Затим писац црта ситуацију рудара и наводи у исто време више случајева повреде рока од осам часова рада за одрасле раднике. Према подацима о номиналној надници од 1921 до почетка 1923, скупљених од Инспекције рада, може се закључити да је висина номиналне наднице од 1921 до почетка 1923 била праћена падањем реалне наднице, проузроковане поскупљивањем живота, али у почетку 1923 реална плата је била подигнута због повишења номиналне наднице и падања цена намирница. Ипак реална надница је увек још релативно ниска у Југославији. Високи процент трошкова за храну доказ је зато. Садашња надница у Југославији није постигла свој пред-

ратни ниво. На пр. у Словенији била је у 1925 према апроксимативним рачунима од прилике 84% стварне предратне наднице.

Писац закључује свој чланак подацима о штрајковима и локаутима. Талас штрајкова је постигао своју кулминацију 1922. За време следећих година он се спустио видно под утицајем економске кризе и слабљења активности радничких синдиката. Исти узроци подигли су знатно проценат штрајкова без успеха за раднике.

Мита Ђ. Николић — Поуче о ђубрењу стајским и вештачким ђубривом 15½ штампаних табака, издање Српског Пољопривредног Друштва — 8. тежакова библиотeka.

Целокупни унети материјал дели се у шест главних делова и то:

1. Земља, њен састав (колико која земља по природи својој има хранљивих материја), колико биљке разним жетвама подигну из земље хранљивих материја; шта значи ђубрити:

2. Природна ђубрета — све врсте природних ђубрета, колико ови земљи и биљкама дају хранљивих материја, производња, начин употребе, неговања и чувања; зелено ђубре, његов значај и употреба:

3. Вештачка ђубрета — све врсте вештачких ђубрива, начин производње и употребе, њихове разне особине и дејство — ђубрење угаром и бактеријама:

4. Вубрење појединих културних биљака и култура у опште, саме за се и у плодореду:

5. Огледи, њихов значај, начин постављања и прорачуни:

6. Упут («још некоје напомене и упути»), како треба искористити целокупни унети материјал: научне истине, многобројне унете таблице и бројеве, практична искуства, којим

се главним идејама треба руководити при ђубрењу, којим путевима ваља ићи, па не падати у грешке при ђубрењу културних биљака, како ваља спроводити разне калкулације и са економске тачке гледишта и са гледишта исхране биљака. Писац ту лепо каже: »На крају крајева све се своди на то, да ли се исплаћује или не. Са цигло ове тачке гледишта треба решавати сва питања око храњења биљака и подизања и одржавања плодности поља«.

Публикација има и врло лепо израђен регистар.

Дело је пажљиво и систематски израђено у духу идеје, да се што лакше и боље искористе практично све научне и практичне истине у биљном храњењу не губећи из вида ни за један моменат економску страну, економски ефекат. У свом предговору писац каже:

»Још у години 1907. публиковао сам у свом преводу Лемерманову науку о ђубретима. Исте идеје које су ме тада руководиле руководе ме и данас при изради овога дела. Навешћу из предговора тога издања неколике мисли: »лагано исчезавају из године у годину ралице и пањаци и све старовремске справе, које су вековима прљиле плодне оранице наших крајева. Њихова места заузимају све више модерни алати, виђа се неки правилан и смишљен рад у неговању биљака, увиђа се све више вредност ђубрења и њихове се особине почеле већ искоришћавати. Корача се напред. Сваког дана чини се по један корак и ствара све већи простор од онога места, где нас је први зрачак зоре високе културе других застао, тако да ће нас једног дана зраци тог благодетног сунца потпуно обасјати, а мрак ће старих предрасуда, навика и обичаја све више бежати; њега једном више неће бити, остаће само у

успомени, па ће га се историја овда онда сетити само«. — Као што сам тада пишући ове ретке мисли и циљао на спровођење савремених принципа у пољској привреди и њихово искоришћавање, исто то и данас мислим и с правом очекујем и њихово потпуно корисно пласирање. Само након непуних 16 година публикавања тога дела појављује се једна потреба у старим границама већ за једно дело, које ће имати и посве практичан карактер, за храњење биљака. Нашим националним уједињењем ова је потреба постала још већа. . . .

Данас имамо и неколико творница вештачких ђубрета. Употреба ђубрива све више и више добија свој прави значај на срећу наше пољопривредне продукције. Мислим, да сам овим делом одговорио свима тим потребама и раније истакнутим идејама и дао могућности за правилну и рационалну употребу и примену свију ђубрива«.

У изнетим мислима, писац, наш познати стручњак из области биљне продукције и њене технологије, најбоље илуструје своје идеје и дубоко схватање биљне продукције. Публиковано дело у садашњој незгодној положаја пољопривредне производње, поред иначе своје велике вредности, добија свој нарочити значај. Тога ради хоћемо да наведемо стручно мишљење Пољопривредног Гласника. У броју 8. од 15. априла т. г. стоји:

»Није могуће на овом месту ни у најкраћим потезима приказати обилан садржај ове веома успеле публикације, која обухвата 234 страна. Но ипак морамо барем две ствари споменути. Једна је ова: нарочиту важност приписујемо овој књизи зато што писац справљајући разумнију исхрану биљака сваком приликом истиче веома значајно питање рен-

табилности таквог рада и велику важност у пракси изведених огледа«. »На првом месту и у сваком случају потребни су огледи и писаљка у руци.« То су речи писца, које треба сваки пољопривредник да прими к срцу и да сав свој рад према томе савету удеси у интересу што већег чистог добитка свог газдинства. Ма у ком се правцу бавио који пољопривредом, треба не само да прочита ову књигу већ и темељно проучи реченицу по реченицу и реч по реч. Писац ове публикације задужио нас је у великој мери овим својим радом, у који је уложио врло много труда, времена, а највише стручне спреме и практичног искуства«.

Мислимо, да је ово довољно, да се може рећи, да је писац овим својим радом потпуно успео и да је наша млада и још врло оскудна пољопривредна литература обogaћена једним првокласним делом.

М. Т. Н.

Драгиша Лапчевић. Наша стара трговина. Прилози културно-историјски и етнографски. Београд, 1926. г.

У кратком предговору писац вели да му је био задатак само да пружи један део историјске и етнографске грађе, како би се правом историку пружила могућност, да је употреби при изради историје нашег народа. После сличних радова, посвећених нашој старој пољској привреди и пољопривредној култури, писац је у овој малој књижици од 85 стр. прикупио цео низ кратких скица о нашој старој трговини: о панађурима, о саборима, о трампи, о нашим занатима по ослобођењу, о трговини у почетку XIX века и т. д.

У занимљивој форми, а на основу пажљивог проучавања старих закона и марљивог прикупљања података на-

лазимо ту сликовити приказ разних грана наше материјалне културе у то доба. И поред рада »доцнијег историка« ову књижицу препоручујемо свакоме, ко се поље интересује за »социјалне факторе и за економске услове, под којима су се поједини периоди наше историје одигравали«.

Књига садржи и пет слика у тексту, које на жалост нису баш најбоље технички израђене, али врло занимљиве и интересантне по своме садржају, нарочито слика на стр. 54 из 1852 године, где наш сељак и марвени трговац (Лалковић из Санковића, среза Колубарског) трамљава свиње са неким Мађарским трговцем бикова подолске расе. Потребно је изврсно и потанко пишчево знање наших привредних прилика, да се ова слика (чији се оригинал налази у Етнографском Музеју у Београду) доведе у везу са чувеним ваљевским панађурима, па чак и са постанком колубарске расе говеда (као укрштавања подолаца с домаћом расом).

Будимо дакле захвални писцу, који и поред »несретног и проклетог« новинарског рада, ипак налази време за овакве темељне студије наше привреде.

Ал. В.

С а в р е м е н а О п ш т и н а. Илустровани часопис за привредно-социјално и културно унапређење града и села. Власник и уредник Д-р Милослав Стојадиновић. Београд Бр. 1—3

»Подела рада« један је од основних принципа економије и наш лист може само поздравити, што се на опширном пољу социјалне и економне политике појавио нови колега, да преузме и да се специјализира на обради једног њеног дела — комуналне политике.

Постало је труизам, да се говори и пише о значају локалне управе и о аутономији месне самоуправе. Међутим, када се од лепих речи обратимо стварности, можемо приметити, да су начела месне самоуправе јако угрожена с једне стране старим принципима бившег *Polizeistaat*'а, а с друге стране и ултра-модерним статизмом. Али много је опасније можда још и друго: то је тежња политичких странака, да проблеме комуналне третирају са свога страначког гледишта и да у општини виде само оруђе за остварење своје опште државне политике.

У таквим приликама врло је важно и умесно, да се јавност потсети на то, што постоји извесан комплекс питања, за чије решавања су меродавни извесни у науци утврђени принципи, који с тиме или с другим страначким гледиштем немају никакве везе. Нама се чини, да је овакво чисто стручно третирање комуналних питања највећа заслуга новог листа, који ће са једнаким интересом читати и радикалски председник општине, и демократски одборник, па и социјалистички гласач.

Простор нам не дозвољава, да се задржавамо у детаљима на обилном материјалу, који нам пружају прве свеске овога листа. Налазимо ту материјал, с којим треба, да се упозна сваки, коме стварно лежи на срцу правилно уређење наших општина; прештампан је не само Нацрт закона о општинама, него и извештај Комисије за израду тога нацрта. У вези с тиме први бројеви новог часописа доносе стручне расправе о општинској самоуправи од стране проф. Ф. Никића, Д-р Ђ. Тасића, Д-р М. Стојадиновића и друг., општинске финансије третира М. Б. Тошић и Сл. М. Косић. О здравственој служби пише Д-р С. Иванић, а Д-р С. Ку-

жељ — о социјалним дужностима општине. Интересантне податке о писмености у нашој држави објављује Д-р Лаза Костић, из којих се види, да у нашој земљи има 51.5% аналфабета и то 42% неписмених мушкараца и 60 од сто женских.

Ми се не слажемо са начином, како Д-р М. Мирковић израчунава индекс цена и одређује скупоћу живота; не слажемо се у извесним детаљима и са планом искоришћења парцела, како га препоручује Д-р М. Стојадиновић на стр. 31. у бр. 3 овога листа, али морамо свом снагом подвући необичну важност и умереност, да се ови као и други проблеми комуналнога живота третирају у нашој јавности.

Желимо новоме листу најбољи успех и најтоплије га препоручујемо свима, ко жели, да се одмори од јалових препирки политичара и да се позабави стварним проблемима нашега живота као што су питања привредног и комуналног живота. Надамо се, да ће нам »Савремена Општина« поред теоретских расправа доносити такође податке и о стварном стању општинског газдовања (на пр. пројекат електричне централе гр. Загреба) и општинских предузећа, о тешкоћама и недаћама наших мањих, као и сеоских општина, пошто смо уверени, да ће овај лист стећи многобројне читаоце у редовима, који су у стању да нам ове фактичке податке изнесу. *Ал. В.*

Преглед штампе за месец јуни 1926 године.

1. Пољопривреда и шумарство

1. Изгон стоке у Грчку некад и сад. Трг. Гласн. 1. VI и 3 VI.

2. Д-р В. Јовановић. Стање пољопривреде у Краљевини С. Х. С. Банкарство, јуни 1926.

3. Нацрт винског закона. Господар од 16. и 23. VI.

4. Шуме у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Нар. Богатство, бр. 10-1926.

5. В. Марчан. Шта можемо постићи перадарском задругом. Господар од 9. VI.

6. По нашим селима. Тргов. Гл. 5. VI.

7. Повећавање суровог и чистог прихода у производњи биља. Господар 23. VI.

8. Д-р М. Недељковић. Мораторијум за сељачке менице. Тргов. Гл. од 20-22 јуна.

9. Инж. Ст. Поштић. Нови Закон о непосредним порезима — велика опасност за пољопривреду. Време 5. VI.

10. Драг. Лапчевић. Зеленаштво и наш сељак. Тргов. Гласн. 24. VI.

11. Пољопривредна криза. Привр. Прегл. 20. VI.

12. Решење далматинског аграра. Полит. 25. VI.

13. М. М. Снижење продукције алкохолних напитака. Господар од 23. VI.

14. Наше ветеринарне конвенције са иностранством Тргов. Гл. 25. VI.

II, Индустрија

1. Ф. Фишер. Индустријски проблем у Краљевини С. Х. С. Банкарство, јуни 1926 г.

2. Инж. Јанко Медзни. Борба хрватскога угљена. Нар. Богатство, бр. 10-1926.

3. Гланна Скупштина Зем. Савеза Индустријалаца у Загребу (говор Ш. Александра) Трг. Гл. 9. VI и резолуције Полит. од 15. VI.

4. Централни збор Индустријалаца (индустрија у Словеначкој и у Ј. Србији, индустрија за прераду меса и млинарска). Тргов. Гласн. 13. VI и Привр. Прегл. 20. VI.

5. Проблем ратне штете. Репарације у натури. Полит. 18. VI.

6. Ђ. Блажић. Тарифа далматинског цемента. Привр. Прегл. бр. 25 од 20. VI.

7. Скупштина Удружења Инжењера и Архитекта (резолуције о електрификацији земље и о искоришћењу водених снага. Трг. Гласн. 23. VI.

8. Криза рударске индустрије (стат. податци о производњи и о цени коштања). Трг. Гл. 29. VI.

9. Инж. М. Гавриловић. О кожама за кајишеве. Тргов. Гл. 1. VI.

III. Кредит и банке

1. М. О. Пред применом новог Закона о пољопривредном кредиту. Воља бр. 4.

2. Д-р. М. Недељковић. Чекови »само за обрачун« Трг. Гл. 1. VI; Рок за наплату чека. Трг. Гл. 4 VI.

3. Љ. С. Косиер. Прва Хрватска Штедионица. 1846—1926. Банкарство, бр. 6-1926.

4. Стање наших банака у 1925 г. Год. извештај Удружења Банака у Београду. Трг. Гл. 9. VI.

5. Душан Узелац. Садашња кредитна политика банака и њене потешкоће. Банкарство, јуни 1926 г.

6. Питање каматних стопа = представка Беогр. Удружења Банака. Полит. 12. VI.

7. Н. Д. За отклањање привредне кризе Полит. 14. VI.

8. Д-р Војислав Бесаровић. Предлог новог меничног закона. Привр. Прегл. 13. VI.

9. Д-р М. Недељковић. Штедња. Тргов. Гласн. 16. VI.

10. Д-р Ур. М. Стајић. Привредна криза. Нагло презадуживање народа. Полит. 17. VI.

11. Валоризација биланчне вредности (претрес Закона у Нар. Скупштини) — у дневним листовима од 19. VI.

IV. Финансије: буџет, порези, валуте

1. Инж. К. Чутуковић. Основа закона о златном билансу и њено образложење. Банкарство, јуни 1926 г.

2. Б. Т. Недић. Нов предлог Закона о порези. Правда, 5. VI.

3. Д-р Г. Грегорић. Стабилизација динара путем двојне валуте. Банкарство, јули 1926 г.

4. Права пореска реформа. Време 7. VI, Привр. Прегл. 13. VI.

5. Радикални клуб о пореској реформи (експозе Мин. Фин. Н. Периха). Време, 10. VI.

6. Наш дуг Америци. Претрес у Финанс. Одбору — у дневним листовима од 16. VI; у Народној Скупштини — у дневним листовима од 19. VI; видети такође Трг. Гласн. бр. 139.

7. Д-р. Ц. Грегорић. Самоуправа и наше пореско оптерећење. Саврем. Општ. бр. 3.

8. Daselende Kraut. Morgenblatt, 3. VI.

9. Сл. Мих. Косић. Зашто су порасли општински прирези у Војводини. Савр. Општ. бр. 3.

10. Пореска рачуница од ока. Привр. Прегл. 27. VI.

V. Трговина и царине.

1. Наш Царински Закон. Тргов. Гласн. 3. VI.

2. Фр. Преведан. Како да унапредимо нашу трговину. Банкарство, јуни 1926.

3. Пленарна седница Беогр. Тргов. Коморе (резолуција о трговини и извозу шљива). Тргов. Гл. 2. VI.

4. Трговински уговор са Италијом (говор Мин. Тргов. Ив. Крајача). Тргов. Гласн. 10. VI.

5. Д. Л. Трговачки односи с Енглеском. Тргов. Гласн. 17. VI.

6. Извозник. Шљиварска трговина. Термински закључци. Тргов. Гласн.

7. Плен. седница Загреб. Трг. и Обртн. Коморе (радно време у трговини). Трг. Гласн. 23. VI.

8. Привредна криза и наши мануфактуристе. Тргов. Гласн. 25. VI.

9. Ново смањење увозне царинске тарифе према уговору са Енглеском. Привр. Прегл. 27. VI.

VI. Саобраћај и тарифе.

1. Д-р. Првислав Гризогоно. Тарифа за наше приморске луке. Полит. 11. VI (и Тргов. Гласн. 17. VI).

2. Драг. Милићевић. Појачавање привредне кризе. Тарифски одбор и тарифе за жито. 16. VI.

3. Ђ. Блажић. Тарифа далматинског цемента. Привр. Прегл. од 20. VI и 27. VI.

4. С. Р. Кукић. Лучке тарифе. Одговор г. Д-р Гризогоноу. Полит. 25. VI.

5. Земаљска Конференција Комора и привредних организација у Љубљани о нашем поморству у дневним листовима од 24—27. VI.

6. Последња статистика наших јадранских лука Привр. Прегл. 27. VI
VII. Занат и кућевна индустрија.

1. М. Кус-Николајев. Наша народна уметност и домаћи обрт. Банкарство. Јуни. 1926 г.

2. Иван Чупак. Средства за унапређење заната. Банкарство. Јуни, 1926 г.

3. Ст. Бурмазовић. Кућевна индустрија. Привр. Прегл. 6. и 13. VI.

4. Мирко Курилић. Уметни занати у старој српској држави. Савр. Општ. бр. 3.

VIII. Радничко законодавство.

1. Јосип Боле. Јесу ли и које реформе потребне у нашем Закону о осигурању радн. Радн. Зашт. бр. 5-6.

2. Д-р Жељко Хан. Организација лечења озлеђених у радничком осигурању. Радн. Заштита бр. 5-6.

3. Д-р. Грчевић. По Закону о осигурању радника, дефинитивно решава о обавези осигурања Министарство Социјалне Политике. Радн. Заштита од 15. VI.

4. Закључни рачуни и биланци Средишног Уреда за Осигурање Радника за 1924 г. (приходи: 197,1 мил. дин. по грани осиг. за сл. бол. и 60,6 мил. дин. у осиг. за неср. случајеве). Радн. Зашт. 15. VI.

IX. Социјална и комунална политика.

1. Д. Л. Чишћење градова и превоз нечистоће. Тргов. Гласн. 15. VI.

2. Статистика наше емиграције. Привр. Прегл. 20. VI.

3. Д-р. М. Стојадиновић. У знаку рефорама. Савр. Општина, јуни 1926. године.

4. Д-р. Ст. Ј. Иванић. Организација здравствене службе у сеоским општинама. Савр. Општ. бр. 3.

5. Закон о становима. Време, 30. VI.

6. Д-р. С. Кужељ. О социјалним дужностима општине. Савр. Општ. бр. 3.

7. Д-р. М. Стојадиновић. Наши градови. Савр. Општина, бр. 3.

8. Извештај комисије за израду пројекта Закона о општинама и Пројекат Закона о градовима, израђен у Градском Савету Загреба. Савремена Општ. бр. 3.

X. Економска политика.

1. Привредни Савет. Трг. Гл. 2. VI, Полит. 4. VI.

2. Ж. Слеччевић. Узроци опадања наше привреде и предуслови за санацију. Банкарство. Јуни 1926.

3. Милан Јеловац. Предуслови за санацију и прогрес наше привреде. Банкарство, јуни, 1926.

4. Незадовољство. Који је једини могући лек, да ублажимо владајућу економску кризу. Нар. Богатство, бр. 10.

5. Д-р. М. Недељковић. Оживљавање послова. Тргов. Гл. 8. VI.

6. Д-р. М. Недељковић. Има ли привредне кризе. Тргов. Гласн. 10. VI.

7. Драг. Лапчевић. Привредна криза. Полит. 12. VI.

8. Дискусија Нар. Скупштине о привредној кризи у дневним листовима од 12. VI.

9. П. Т. Поповић. Постоји ли криза. Мишљење једног трговца. Полит. 14. VI и 15. VI.

10. Зем. Конференција Комора и привр. организација у Љубљани (о поморству), Трг. Гл. 24. и 25. VI, Полиг. 25. VI.

11. Конвенције са Италијом — претрес у Нар. Скупштини у дневн. листовима од 26. VI.

12. Д-р. М. Недељковић. Босанска криза. Тргов. Гл. 26. VI.

XI. Осигурање.

1. Мирко А. Гавриловић. Осигурање против пожара. Банкарство. Јуни, 1926. г.

Ал. В.

Iz strane štampe.

Poznato je, da se naše fabrike aviona u borbi za svoj opstanak i za razvitak svoje proizvodnje već više od po godine obraćaju nadležnim ministarstvima u svrhu utvrdjenja ugovornih uslova za državne porudžbine na duži niz godina. Pri tom nailaze na najveće teškoće kod samog Odseka za vazduhoplovstvo Ministarstva Vojske i Mornarice. Zato će biti od interesa za čitaoce „Ekonomista“ da uporede pregovore, koje u istoj stvari vodi Trgovačka komora za Vazduhoplovstvo u Sjedinjenim Državama, sa Ministarstvom Vojske i Mornarice u Washingtonu, a koje je nemački stručni list „Die illustrierte Flugwoche“ u svom broju od 24. juna o. god. doneo u izvodu :

Već 1924. godine sazvala je američka industrija aviona skupštinu svih svojih stručnjaka u svrhu sastava programa za razvitak ove industrijske grane i

za saradnju sa američkom vladom. Ova je skupština izabrala jedan naročiti odbor koji je po inicijativi samog Predsednika Collidge-a u ovim pitanjima održao konferenciju sa državnim sekretarima za Vojsku i za Mornaricu. Kao rezultat ove konferencije utvrđen je jedan program saradnje između industrije i državnih nadležstva. Taj program na ponovnoj skupštini celokupne vazduhoplovne industrije, izglasan je. Na osnovu rezolucije ove skupštine održane su konačne konferencije između izaslanika industrije i predstavnika vojske i mornarice, koje su dovele do sledećih konačnih ugovora:

1. Država ima u svakom pogledu da potpomaže planove i izradu aviona, avionskih motora i njihovih sastavnih delova privatnom industrijom. *Država takve radove ne sme preduzimati da se nebi javljala kao konkurencija privatne industrije.*

2. Država ima da prizna i podržava pravo vlasništva planova svake vrste aviačkog materijala.

3. Država ne sme kupovati prava vlasništva aviona, avionskih motora i njihovih sastavnih delova.

4. Država neće kupovati avione, avionske motore ili njihove nove konstrukcije (delove) sve donde, dok se ovi zvaničnim ispitivanjem ne pokažu kao bolji od postojećih i već uvedenih modela. Izuzeci su samo u tom slučaju dozvoljeni, ako je dotični plan tako važan, da mu je potrebna potpora države.

5. Država mora, koliko je god moguće da se služi privatnom industrijom i kod prerada i reparatura.

6. Država ima u svakom pogledu da saradjuje sa privatnom industrijom i u tu svrhu da prizna i ugovore unutarne industrije.

7. Država mora od vremena na vreme da pregovara sa opunomoćenim za-

stupnicima industrije o njihovim obostranim zadacima i

8. Država bi trebala, koliko je god moguće, da normira pomoćne i ostale delove aviona, a na drugoj strani kod nabavke nenormiranog materijala da pomaže.

II.

Pavle Madžar, direktor Britansko-Madžarske Banke u Budimpešti, objavljuje u „Neue Freie Presse“ 6. avgusta o. godine interesantan članak „o koncentraciji u mađarskoj industriji“ koji donosimo u izvodu :

Pitanje industrijske koncentracije tretirano je isprva samo u teoriji, ali nije dugo potrajalo, pa su i praktični privrednici uvideli, da je za današnju Mađarsku nemoguće, održati nepromenjeno svoj stari industrijski okvir. Transakcije u svrhu spajanja i pretapanja pojedinih preduzeća počele su isprva samo sporadično; docnije su se ti pregovori učestali te je najzad i najpozvaniji činilac u državi, sam ministar finansija obeležio svoje stanoviše u ovom pitanju, podvlačeći potrebu koncentracije mađarske tvorničke industrije u interesu njene sposobnosti za utakmicu i za kredit.

Na prvi pogled izgleda, da takva koncentracija nije osnovana, jer Mađarska, koja je agrarna država, nije dovoljno industrializovana, da bi se ovo načelo, koje je u svima industrijski razvijenim evropskim državama na dnevnom redu, moralo sprovesti i u njenoj industriji. Osim toga se kod bilansiranja u zlatu ispostavilo, da su se povećanja industrije za vreme inflacije mnogo više odnosila no količinu nego na kakvoću i da je usled toga nemoguće bilo, ta povećanja i održati.

Osim rentabiliteta mora se kod presudjivanja vrednosti mađarskih industrijskih preduzeća uzimati u obzir, da nisu dovoljno vodila računa o obnovi i modernizovanju mašina. Da bi zato mađarska industrija dostigla potrebnu tačku rentabilnosti, nužno je svakako, da ona bolja preduzeća rade svojim punim kapacitetom i da se u tu svrhu usavrše, a da ona druga prestanu sa svojom proizvodnjom.

Pokret kartela, koji se opaža u Mađarskoj, ide za tim, da ovo načelo ostvari na taj način, što bi dobra i rentabilna preduzeća u svrhu što boljeg iskorišćavanja svog kapaciteta u okviru kartela otkupila kvotu nepovoljno produkujućih preduzeća. Konačno pretapanje tih preduzeća završava se najzad fuzijom. Drugi je način onaj, koji se upražnjava u Nemačkoj, putem „Interesnih Zajednica“ u čijem se okviru istina ne sprovodi koncentracija preduzeća, već organizacija sa izričitim smerom specializovanja pojedinih industrijskih grana. Za ovaj je način mađarska industrija i suviše malena i zato se kod nje pretapanje ima vršiti putem fuzija. Ovaj se prvi način ipak upražnjava osobito u tekstilnoj industriji, koja se posle rata u mađarskoj najvećma razvila. Budući, da se u ovoj industrijskoj grani veći deo tvornica već prilagodio novim prilikama, to specijalizovanje se vrši putem kartela. — U industriji šećera i špiritusa karteli su takodjer jako razvijeni i omogućuju stvaranje povoljnih uslova za proizvodnju. — Najzad u mlinskoj industriji pristupiće se rešavanju ovog problema tek, pošto današnja kriza ove industrijske grane bude prestala.

Грађење прозора у Нишу.

На основу Одлуке Управног Одбора Самосталне Монополске Управе М.Бр. 14056 од 15.-VII. 1926. г. Управа Државних Монопола расписује прву оферталну лицитацију за преиначење конструкције гвоздених прозора на ново саграђеним магацинима у Нишу и Велесу.

Лицитација ће се одржати на дан 4. септембра 1926. г. у 11 часова у канцеларији Управника Држ. Монопола.

Предрачунска сума износи 72.202.— дин. а кауција од динара 3.700.— што чини 5⁰/₀ од заокругљене предрачунске суме у готовом или у законом одобреним хартијама од вредности, има се положити на дан лицитације, најдаље до 10 часова Депозитној Благајни Управе Држ. Монопола. План, предрачун и услови могу се видети сваког радног дана од 8 до 12 часова у Техничком Одсеку Индустијског Одељења.

Из канцеларије Индустијског Одељења Управе Држав. Монопола И.М.Бр. 10783 од 23. VII. 1926. г.

Набавка канцеларијског материјала.

Управа Државних Монопола набавиће путем друге оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 25. августа 1926. год. у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова, разни канцеларијски и потрошни материјал, потребан Управи Државних Монопола и њеним установама за буџетску 1926-27. год.

Мустре се могу видети, услови добити, као и сва друга обавештења у канцеларији Економског Одељења — Одсека за Куповину — сваког радног дана од 8 до 12 часова.

Из Канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 16783 од 27. јула 1926. год. у Београду.

Набавка цакова за со.

Управа Државних Монопола набавиће путем лиценцијације, која ће се одржати на дан 27. августа 1926. год. у 11 часова пре подне у канцеларији Управника Државних Монопола 1.460.000 комада нових цакова од јуте за пренос и паковање морске и ситне кухињске соли.

Услови, као и сва ближа обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења — Одсек за Куповину — ове Управе сваког радног дана од 8—12 часова пре подне.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 15.380 од 6. јула 1926. г. у Београду.

Набавка морске соли.

На основу одлуке Управе Државних Монопала МБр. 10.813 од 28. маја 1926. год. Управа Државних Монопола приступиће набавци 24.000 тона морске соли путем директних понуда, које ће се примати закључно до 30. августа 1926. год.

Понуде могу поднети само произвођачи морске соли лично или преко њихових овлашћених представника, који морају бити снабдевени уредним пуномоћијем од стране произвођача, у чије име подносе понуду.

Сви услови и обавештење за ову набавку дају се у Економном Одељењу Управе Државних Монопола сваког радног дана од 8—12 часова .

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 13.811 од 30. јуна 1926. г. у Београду.

Продаја старог гвожђа.

На основу одлуке Управног Одбора Самосталне Монополске Управе М.Бр. 14.057 од 15. VII. 1926. год. Управа Државних Монопола расписује трећу оферталну лицитацију за продају старог гвожђа са изгорелог магацина Стоваришта Непрерађеног Дувана у Житковцу у тежини око 100.000 килограма.

Понуђачи треба да поднесу две цене и то: једну од 100 кгр. са њиховим демонтирањем и другу од 100 кгр. са демонтирањем Управе Државних Монопола.

Лицитација ће се одржати на дан 6. септембра 1926. год. у 11 часова у канцеларији Управника Државних Монопола.

Кауција у 5% од излицитиране суме у готову или законом одобреним хартијама од вредности има се положити одмах по закључку лицитације Депозитној Благајни Управе Државних Монопола.

Из канцеларије Индустијског Одељења Управе Државних Монопола И.М.Бр. 10.784 од 23. VII. 1926. године.

Број 1.

„ЕКОНОМИСТА“

ОД 1. ЈАНУАРА 1925.

КО ПОШЉЕ НАШЕМ
УРЕДНИШТВУ ДОБИЋЕ
КОМПЛЕТ ЗА ПОЛА
ГОДИНЕ БЕСПЛАТНО

Књига

ЗАКОНИ И РАСПИСИ

О

**АКЦИОНАРСКИМ
ДРУШТВИМА**

С ОБЈАШЊЕЊИМА И УПУСТВИМА

ОД

МИЛОРАДА ЗЕБИЋА

инспектора Министарства Трговине
и Индустије

може се добити код писца

улица Војводе Добрњаца број 28

БЕОГРАД

по цени од

45 Дин. укоричена

ПОШТАНСКА ШТЕДИОНИЦА КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА.

ПОШТАНСКО—ЧЕКОВНИ ПРОМЕТ У ЈУНУ 1926. ГОД.

А) КРЕТАЊЕ ЧЕКОВНИХ РАЧУНА:

Стање 30/V-1926.

	у Београду	1.888,	ново	отворен.	31,	салдираних	1,	стање	30-VI-1926.	1.918
„ Сарајеву	2.615,	„	„	16,	„	26,	„	„	2.605	
„ Љубљани	4.309,	„	„	21,	„	6,	„	„	4.324	
„ Загребу	4.146,	„	„	31,	„	9,	„	„	4.168	
Укупно	12.958,	„	„	99,	„	42,	„	„	13.015	

Б) СТАЊЕ УЛОГА:

	на дан 30-IV-1926. год.	на дан 31-V-1926 год.	на дан 30-VI-1926. год.
у Београду	Дин. 71,501.816,58	Дин. 82,516.136,38	Дин. 78,191.878,95
„ Сарајеву	„ 51,292.528,72	„ 46,306.284,36	„ 43,876.624,54
„ Љубљани	„ 63,936.861,92	„ 69,228.979,82	„ 70,014.369,81
„ Загребу	„ 85,163.484,89	„ 95,763.212,21	„ 96,332.568,04
Укупно	Дин. 271,894.692,11	Дин. 293,814.613,27	Дин. 288,415.440,44

В) УКУПНИ ПРОМЕТ:

број УПЛАТА	439,208	укупан износ	Дин. 1,574,656.567,87
„ ИСПЛАТА	150,345	„ „	„ 1,580.055,740,70
СВЕГА	589,553	„ „	Дин. 3,154,612,308,57
Од тога без готовине	62,580	„ „	„ 1,420,213,935,57
т. ј.	10,62 ⁸ / ₉		45,05%

НАБАВКА ДАСАКА.

Управа Државних Монопола набавиће путем треће офер-талне лицитације, која ће се одржати на дан 24. јула о. г. у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова пре подне 1.540 м³ разних дасака и 73 м³ летаве од меког дрвета за фабрике Дувана у Љубљани и Сењу.

Услови, као и сва ближа обавештења, могу се добити у канцеларији Економног Одељења — Одсек за куповину — сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 15.325 од 7. јула о. г. у Београду.

Власник за Друштво, Председник
Милић Радовановић
Јованова, 77

Одговорни уредник
Никола Станаревић
Цар Урошева ул. 17

Набавка штегова за штампарске машине.

Управа државних Монопола расписује I. оферталну лицитацију за набавку разних фасетир, гвоздених, шлис и других штегова за Државну Маркарницу, потребне за штампарске машине.

Лицитација ће се одржати на дан 27. августа ове године у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова пре подне.

Сваки понуђач дужан је Депозитној Благајни Управе Државних Монопола најдаље до 10 часова дана означеног за лицитацију положити кауцију, која износи за држављане С. Х. С. 5% а за странце 10% од понуђене цене.

Услове и ближа обавештења као и мустре могу се добити у Индустијском Одељењу свакога дана од 10—11 часова пре подне.

Из канцеларије Индустијског Одељења Управе Државних Монопола И. М. Бр. 9731. од 5.-VII-1926. године.

Грађевинска лицитација у Скопљу.

На основу одлуке Управног Одбора Самосталне Монополске Управе М. Бр. 14.291 од 17.-VII. тек. год. Управа Државних Монопола расписује I. оферталну лицитацију ради издињања стубова дизалицама утонулог дела магацина и израду нових стопа за стубове код Стоваришта Непрерађених Дувана у Кочану.

Лицитација ће се одржати на дан 1. септембра т. г. у 11 часова у канцеларији Обласног Монополског Инспектората у Скопљу.

Предрачунска сума износи 84.855.95 динара, а кауција од динара 4.300.— што чини 5% од заокругљене предрачунске суме, у готовом или у законом одобреним хартијама од вредности има се положити на дан лицитације, најдаље до 10 часова на благајни Стоваришта Непрерађених Дувана у Скопљу. План, предрачун и услови могу се видети сваког радног дана од 8—12 часова у канцеларији Обласног Монополског Инспектората у Скопљу.

Из канцеларије Индустијског Одељења Управе Државних Монопола И. М. Бр. 10.782 од 23.-VII-1926. године.

HRVATSKO-SLAVONSKA ZEMALJSKA
HIPOTEKARNA BANKA
ZAGREB

Zrinjski Trg 7

Podružnica: **OSIJEK**, ugao Trg Kralja Petra broj 8
i Štrosmajerove ulice broj 1

Osnovana godine 1892. — Uplaćena dionička glavica Din. 60,000.000
Pričuve Din. 23,000.000

BANKOVNI ODIO

Inostrani odio koji pruža osobite polakšice našim iseljenicima u Sjevernoj i Južnoj Americi, kao i u svim drugim prekomorskim krajevima. — *Devizni odio* kupuje i prodaje uz najpovoljnije uvjete devize i valute, te izvršuje doznaku istih u sve države najbrže

OVLAŠTENI HIPOTEKARNI ODIO

Podijeljuje hipotekarne i amortizacione zajmove na nekretnine. — Izdaje 4½% založnice koje uživaju pupilarnu sigurnost i jamčevnu sposobnost

UKAMAĆUJE ULOŠKE NAJPOVOLJNIJE

ФИЛИЈАЛ

ПРАШКЕ КРЕДИТНЕ БАНКЕ
У БЕОГРАДУ

у сопственој згради на углу Краља Милана и Сремске улице

ЦЕНТРАЛА У ПРАГУ

Акц. Капитал Кч 100,000.000 - Рез. фондови Кч 67,000.000

Филијале у Чехословачкој Републици: Братислава, Брно, Чешке Буђејовице, Колин, Кошице, Кралупи н/Влт., Литомјерице, Мост, Наход, Оломмоуц Мор, Острава, Писек, Плзењ, Раковњик, Роуднице н/Л., Чешка Требова, Ухерске Храдиште, Усти н/Л., Хрућим. — У Бугарској: Софија. — Обавља све банкарске послове; врши дознаке на сва места у Краљевини С. Х. С., Чехословачкој Републици и иностранству

Даје под закуп сефове у челичном трезору

УВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ИЗВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ТЕЛЕФОНИ БРОЈ: 1980, 81, 82 и 83

Рачун код Поштанског Чековног Завода у Београду број 51005
у Загребу 39.081